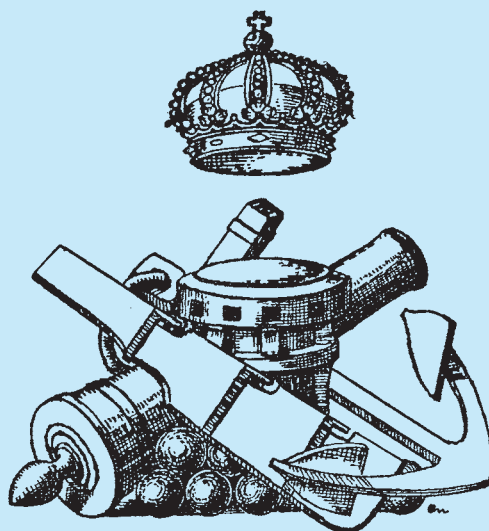

TIDSKRIFT I
SJÖVÄSENDET

1771

MED FÖRSTÅND OCH STYRKA

UTGES AV

KUNGL.
ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET

N:r 3 2015

TIDSKRIFT I SJÖVÄSENDET

FÖRSTA UTGIVNINGSSÅR 1836

KUNGL. ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET

- en av de kungliga akademierna -

Redaktör och ansvarig utgivare: Konteramiral Thomas E. Engevall

Redaktionens adress: c/o Engevall, Junibacken 9, 135 54 TYRESÖ

Telefon: 08-798 7139, alt. 070-588 7589, E-post: editor@koms.se

Plusgiro: 125 17-9, Bankgiro: 446-3220, Organisationsnummer: 935000-4553

Kungl. Örlogsmannasällskapets postadress: Teatergatan 3, 1 tr, 111 48 STOCKHOLM

Telefon: 08-664 7018, E-post: akademien@koms.se, Hemsida: www.koms.se

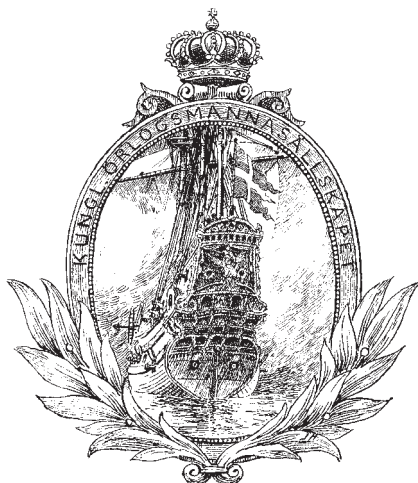
Plusgiro: 60 70 01-5, Bankgiro: 308-9257, Organisationsnummer: 835000-4282

Tidskrift i Sjöväsendet utkommer i regel fem gånger årligen. En årsprenumeration kostar 250:- för prenumeranter med postadress inom Sverige och 350:- för prenumeranter med utrikes postadress. Avgiften betalas till plusgiro nr 125 17-9.

Innehåll nr 3/15

Meddelande	197
Ordföranden har ordet	200
Redaktörens spalt	203
French Navy: Growing geopolitical needs vs. decreasing resources	205
By Hugues Eudeline	
Is Small Beautiful? Considerations on Political, Strategic and Technological Challenges of a Small Navy.....	215
By Hans Christian Bjerg	
Politiet til søs -hjemmeværnet eller flåden?	223
Av Jens Walther	
Ett modernt reservofficerssystem för flottan.....	237
Av Mikael Brännvall & Jonas Hård af Segerstad	
En ny försvarspolitisk inriktning	246
Av Magnus Haglund	
Kost, diet och näringsvärde för de ombordvarande på det svenska fartyget Lovisa Ulrica, både som Ostindiefarare och örlogsfartyg under senare delen av 1700-talet	253
Av Ulrica Söderlind	
Försvaret - ett vanskött ”särintresse”; försvarspolitiska beslut i historisk belysning.....	273
Av Olof Holm	
Två Svenska ”Nationalmonument” - Dekorerade med Danske Kungens Vapen.....	289
Av Carl-Henrik Ankarberg	
Bokanmälan; Stratégies maritimes au XXIe siècle – L’apport de l’amiral Castex.....	300
Av Hugues Eudeline & Karl Sörenson	

Meddelande från Kungl.Örlogsmannasällskapet

Nr 7/2015. Kungl. Örlogsmannasällskapets ordinarie sammanträde i Karlskrona onsdagen den 26 augusti 2015.

(För TiS anpassat utdrag ur protokoll)

Sammanträdet ägde rum onsdagen den 26 augusti 2015 med början klockan 1730 i närvaro av 31 ledamöter och inbjudna gäster på Sjöofficersmässen, Amiralitetstorget 7 i Karlskrona. Efter den slutna delen av sammanträdet inbjöds fänrikar från Sjöstridsskolan att åhöra konteramiral Haggrens anförande. Sammanträdet avslutades med en gemensam middag på Sjöofficersmässen.

- § 1 Förklarades sammanträdet för öppnat.
- § 2 Meddelades att sedan föregående sammanträde har de ordinarie ledamöterna Bo Huldt och Stellan Bojerud avlidit. Ordförande lyste frid över deras minne.
- § 3 Föredrogs föregående sammanträdesprotokoll (sammanträdet 2015-05-28 i Stockholm) som med godkännande lades till handlingarna.
- § 4 Ordförande orienterade kort om akademiens genomförda verksamhet sedan föregående möte; Vsg I/III diskussion av försvarsberedningens rapport, deltagandet i FoF resa till Stavanger, seminariet i Almedalen, deltagande i fältövning angående sjöfartsskydd. Vidare om högtidssammanträdet den 16 november där den finske konteramiralen Kari Takanen kommer att hålla högtidstalet samt ett

planerat möte med Försvarsministern i november. Slutligen om det planerade seminariet om Puke den 21 april 2016 i Karlskrona.

§ 5 Inga övriga frågor framfördes.

§ 6 Sekreteraren redovisade styrelsens analys av akademiens brist på kompetenser som vägledning vid inval 2015.

§ 7 Beslutades att fastställa styrelsens förslag att det högsta antal föreslagna kandidater att väljas in som ordinarie ledamöter är fyra (4).

§ 8 Kompletterade ordförande den av sekreteraren redovisade analysen av akademiens brist på kompetenser genom att anmäla att styrelsen har önskat vara än tydligare i sin vägledning av ledamöterna inför valsammanträdet. Sekreteraren redovisade på ordförandes uppdrag i vilken ordning de föreslagna kandidaterna möter styrelsens analys av akademiens brist på kompetenser.

Beslutades om vallista för OL i alfabetisk ordning för de till inval föreslagna kandidaterna. Anmärkning; Styrelsens förslag skickades ut i juni tillsammans med ordförandes sommarbrev.

§ 9 Föredrog ordföranden i valberedningen hur valberedningen har arbetat och hur den arbetar med ett större antal kandidater till de olika befattningarna. Redovisades hur processen med fyllnadsval till vice ordförande genomfördes där revisorernas uppfattning efterhördes då vägledning i stadgarna saknades.

Föredrogs valberedningens namnförslag till vice ordförande, sekreterare, styrelseledamöter och revisorer med suppleanter samt förslag till valberedning för verksamhetsåret 2015-2016. Anmälades att några motförslag inte har inkommit vare sig till valberedningen eller styrelsen. Några motförslag framfördes inte heller under sammanträdet.

Ordförande tolkade förhållandet som att valberedningen gjort ett grannlaga och noggrant arbete samt att de nu lagda förslagen har en bred förankring inom akademien. Ordförande tackade ordförande i valberedningen för väl genomfört arbete och meddelade att för innevarande år är därmed allt nomineringsarbete avslutat och det är inte längre möjligt att inkomma med några ytterligare förslag. Anmärkning; Valberedningens förslag skickades ut i juni tillsammans med ordförandes sommarbrev.

§ 10 Beslutades om vallista för val av vice ordförande, sekreterare, styrelseledamöter och revisorer med suppleanter samt förslag till valberedning för verksamhetsåret 2015-2016 i enlighet med valberedningens förslag.

§ 11 Höll EU Force Commander *Operation Atalanta* konteramiral Jonas Haggren anförande om operationen och de viktigaste erfarenheterna. Följde lång frågestund.

§ 12 Orienterade sekreteraren att nästa sammanträde (valsammanträdet) äger rum i

Stockholm på Sjöhistoriska museet onsdagen den 23 september 2015 klockan 1730 med val av nya ledamöter, fyllnadsval till styrelsen, beslut om stipendier och belöningar samt inträdesanförande av ordinarie ledamoten Evelina Hedskog med rubriken *Produktutveckling med användaren i fokus - Mer pang för pengarna genom en strukturerad ansats för ökad användbarhet.*

Orienterade sekreteraren om vikten av att ledamöterna tar del av den skriftliga dokumentationen rörande inval av nya kandidater och skickar in sina poströster i god tid.

§ 13 Förklarades sammanträdet för avslutat.

Vid protokollet

Bo Rask

Akademiens sekreterare

Ändrad adress?

Det är viktigt att akademiens sekreterare och redaktören för Tidskrift i Sjöväsendet får kännedom om ändrad postadress.

Vänligen anmäl detta snarast till antingen:

secretary@koms.se eller *editor@koms.se*

Anmälan kan också göras brevlades till:

Redaktionen för TiS, c/o Engevall, Junibacken 9, 135 54 TYRESÖ

Ordföranden har ordet

Ordets makt över tanken

Ofta förs en debatt i verba som är kända och förutsägbara. Men då och då hör man ett uttryck, eller ett ordval, som oväntat i sig ger uttryck för det som väntades men ändå vänder på perspektivet.

Under sommarens Almedalsvecka svarade som bekant KÖMS i samarbete med Sjöfartsforum för ett seminarium i sjöfartsskydd under styrelseledamoten Sten Göthbergs ledning. Med medverkan i panelen från ledamöterna Peder Ohlsson och Claes Berglund samt med Allan Widman som representant från den politiska boxen. Men utbudet av försvars- och säkerhetspolitik denna vecka är mycket större än så givetvis, och det är lika intressant som angeläget att besöka andra fora också.

Ovan nämnda Claes gjorde fö den observationen att man kanske borde lägga sin tid i Almedalen inom helt andra politikområden, att lämna frälsningstålet där de redan övertygade sitter, och delta i andra sammanhang för att kunna lyfta sin hand och fråga ”var finns marinen i detta marina sammanhang?”, ”hur hade ni tänkt detta skulle kunna skyddas från främmande makts intressen”, ”hur ska detta kunna försörjnings-säkras i tid av konflikt i vårt närområde?”. Etc. Det kan vara ett sätt att göra vår sak en större tjänst. Inte bara i Almedalen.

Min inledande reflektion ovan ägde rum i ”Försvarspolitisk Arena”, där de politiska ungdomsförbunden debatterade försvarspolitik. Fö mycket upplyftande med en rent generell större realism, klarsyn och insikt om hotbilden från öster än vad man hör från samma partiers äldre och i gamla hjulspår mer permanent placerade företrädare.

Som ett uttryck för just den klarsynen ägnades alliansfrågan och NATO ett stort utrymme. MUF:s representant Gustaf Göthberg talade i ett inlägg om Sveriges position som alliansfri. Fast han sa inte så. Han sa att ”vi är allianslösa”. Pling, sa det hos mig, en pollett föll ned. Det uttrycker klarare att vi ur ett momentant säkerhetspolitiskt perspektiv står utan hjälp. (Jag noterade fö att Niklas Wiklund i sin kolumn i SvD nyligen använde samma uttryck.)

Jag gick upp till Gustaf efter debatten och frågade om det var hans eget uttryck och om jag fick citera det. Det har nog nämnts tidigare, medgav han, och det finns säkert någon ledamot som läser detta som hört det tidigare också. För mig var det dock nytt, och klargörande uttryck för något där den svenska politikerkåren och media under lång tid beskrivit en de facto brist på säkerhet som en på mycket oklar grund vilande tillgång. Det känns ju mycket mysigare att vara fri från något, än att sakna något. Därtill är den friheten bara en del av vår önskade självbild. Där det räknas, i motståndarens öga, är vi för nära NATO för att han ska anse att vi är alliansfria och det är ur den analysen han kommer att agera. Vi har således ingen uppsida av att vara alliansfria, men hela nedsidan av att vara allianslösa. En säkerhetspolitisk Svarte Petter.

Denna ledare är med just detta sagt inte en argumentation för en svensk NATO-anslutning. Den är, enligt min mening, inte en säkerhetspolitisk fråga. Ur ett seriöst perspektiv och på vår i andra sammanhang visade kollektiva demokratiska värdegrund måste den anses helt avdömd. Det är en rent politisk fråga. Vilket inte gör den mindre värd respekt och en debatt som är väl värd att vårda. Min poäng här är betydelsen av och förmågan att även inom den ramen kunna kalla en spade för en spade.

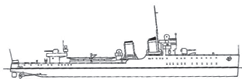
Michael Zell

Ordförande i Kungl. Örlogsmannasällskapet

SJÖHISTORISKA

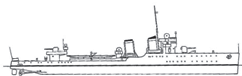
ITALIENJAGARNA

HMS Puke

HMS Romulus

HMS Psilander

HMS Remus

Inbjudan

För 75 år sedan, mitt under brinnande krig i Europa, genomförde Sverige ett köp av fyra jagare, torpedbåtar och annan krigsmateriel från Italien. Att transportera hem jagarna och den övriga materielen visade sig bli mycket strapatsrikt och dramatiskt.

Flottans Män med stöd av Sjöhistoriska museet håller ett symposium om detta och för att belysa erfarenheter och konsekvenser av att vänta till sista stund med att se om sitt hus inför orostider. Efter seminariet följer en högtidsmiddag på museet.

Symposiet är kostnadsfritt. Högtidsmiddagen som börjar 17.30 kostar 550 kr. (inkluderar transport från museet till Stockholm C kl 21.00)

Anmälan om deltagande i seminariet och högtidsmiddagen görs till Flottan Män senast 2015-10-15.

Flottans män: Tel. 08-678 09 08 (tisdagar), 070- 774 31 83, e-post: riksforbundet@flottansman.se och till högtidsmiddagen genom att sätta in 550 kr på Pg: 588 19-4.

PROGRAM

Fredagen den 13 november 2015 kl 14.00–17.30 Sjöhistoriska museet.

<i>Välkomsthälsning</i>	<i>Kmd Johan Forslund</i>
<i>Svensk försvarspolitik och militär beredskap 1880-1940</i>	<i>Prof.em Kent Zetterberg</i>
<i>Förhandlingsskede- marinkommissionens arbete</i>	<i>Fljam Lars Salomonsson</i>
<i>Rustning av fartygen, tillförsel av materiel</i>	<i>Kam Thomas Engevall</i>
<i>Hemresan Italien – Färöarna</i>	<i>Kmd Johan Forslund</i>
<i>Paus med film Jagarepoken</i>	
<i>Färöincidenten samt resan Färöarna-Göteborg</i>	<i>Kmd I Gustaf von Hofsten</i>
<i>Fartygen och materielen</i>	<i>Fljam Lars Salomonsson</i>
<i>Omfallen</i>	<i>Kmd Örjan Sterner</i>
<i>Slutsatser</i>	<i>Kam Thomas Engevall</i>
<i>Sammanfattning, avslutning</i>	<i>Kmd Johan Forslund</i>

-Flingor eller mjölk?

Denna udda fråga mötte oss aspiranter av och till på HMS Älvsnabbens sista resa när vi som för tillfället var backlagsmän skulle hämta ut frukosten vid byssans utlämningsställe ombord. Lösningen blev en varannandagsdiet (männe en föregångare till 5/2-dieten) där flingor kunde tas ena dan för att sparas till nästa då mjölken kom. De mer otåliga blandade dock flickorna direkt med Coca-Cola eller på Trinidad inköpt pulverjuice (apelsinfärgat pulver som kunde blandas ut med vatten). Vi aspiranter var inte helt imponerade av tingens ordning men det var ingen vits med att gnälla, vi var ju ute på en fantastisk resa. Med ett historiskt perspektiv, som Ulrica Söderlind återger i sin artikel om spisordningar inom Ostindiska kompaniet och Örlogsflottan, så var det dessutom så att det var först år 1743 som frukost officiellt började serveras i flottan.

Utöver Ulricas intressanta artikel så är detta nummer av TiS välmatat i övrigt också. Tre internationella artiklar inleder, på sikt hoppas jag att TiS, i likhet med bl.a. Amerikanska *Proceedings* ska kunna ha ett nummer om året som inkluderar en större internationell utblick, främst med stöd av KÖMS internationella ledamöter och från de ledamöter som är eller har varit placerade utomlands. I detta nummer är det ledamöterna Hugues Eudeline och Hans Christian Bjerg som ger ett franskt respektive danskt perspektiv på tillvaron. Det kompletteras med chefen från det danska Marinhemvärdet, kommandören Jens Walther som beskriver sin verksamhet, som är mycket imponerande och än mer så när man har seglat med deras enheter vilket jag har haft förmånen att göra. Här finns mycket att lära och ta efter på svensk sida. Artikeln är också intressant då den utgör ett samarbete mellan TiS och den danska Tidskrift i *Søvæsen*.

Mikael Brännvall och Jonas Hård af Segerstad utvecklar i en mycket läsvärd artikel sin syn på hur flottan skulle kunna utveckla ett modernt reservofficerssystem. Jag anser att artikeln har strategisk höjd och de sätter fingret på fördelarna det har för marinen/försvarsmakten att ha engagerade och kunniga reservofficerare på höga positioner i samhället i övrigt. För min personliga del är jag helt övertygad om att det var en avgörande faktor bakom Saab återköp av Kockums i fjol som bäddade för att det nu finns en framtid för det svenska ubåtsvapnet.

Magnus Haglund analyserar det senaste försvarsbeslutet och Olof Holm har gjort en mycket intressant exposé över försvarsbeslutet från 1925 fram till vår tid.

En ytterligare koppling till Danmark kommer i Carl-Henrik Ankarbergs analys av historien kring de två svenska nationalmonument i form av två ”kungliga kanoner” som är dekorerade med danske kungens vapen.

Avslutningsvis så recenserar Lars Wedins bok *Stratégies maritimes au XXIe siècle – L'apport de l'amiral Castex* av såväl Hugues Eudeline som av doktoranden vid FHS/KTH Karl Sörenson. Jag hoppas det kommer en svensk översättning framöver.

Trevlig höstläsning önskar;

Thomas E. Engevall

Redaktör för Tidskrift i Sjöväsendet

**Builder of advanced ships
for demanding customers**

www.swedeship.se

Tel. 0304-67 95 00

E-post: ssm@swedeship.se

Capitaine de vaisseau Hugues Eudeline (PhD) is a retired French Naval officer. He served mainly in the submarine force. Currently an independant International Consultant on Maritime Safety and security affairs, he is Vice-President of the Think Tank Tethys, a Centre for Strategic and Maritime Affairs.

French Navy: growing geopolitical needs vs. decreasing resources

According to admiral A.T. Mahan, due to its geographical position, France has a disadvantage as compared with a country without continental boundaries. "... the policy of France was constantly diverted, sometimes wisely, and sometimes more foolishly, from the sea to project of continental extension. These military efforts expended wealth; whereas a wiser and consistent use of her geographical position would have added to it." Although this quote is now outdated at a time when the sheer making of the European Union has deprived France of nearby enemies, another even older quote seems to stick even better to her fate: ***"Les larmes de nos souverains ont souvent le goût de la mer qu'ils ont ignorée."***²

In July 2012, senators issued a very interesting report dubbed "Maritimisation: la France face à la nouvelle géopolitique des océans" recognizing and stressing the importance of the maritime fact within the global economy. They proposed to give priority to the Navy. According to the Senate report, the Navy is undermanned and underequipped to carry out its missions; its overall capabilities have

dropped by 30 % since 2000. The fact that all current and recent wars take place overseas should have been a good case for force and power projection assets, mainly naval forces.

Almost at the same time, new President François Hollande decided to withdraw French troops from Afghanistan. He commissioned a new White Paper on Defense and National Security taking into account the evolution of France's defense capabilities set against the budgetary constraints the country is experiencing.

Despite former vigorous downsizings of all French armed forces - which are not unionized - he then decided to increase

1. Captain A.T. Mahan. *The influence of sea-power upon History - 1660-1783*. New York, Dover Publications, Inc. 1987, p. 29.

2. "The tears of our sovereigns often have the taste of the sea they have ignored." Cardinal Richelieu, 1585-1642.

defense cuts by a further 60 000 more men and women. As often in France, the same rate was applied to all services, despite increasing maritime activities. The Navy is in the process of cutting another 11 % of its jobs. The economic crisis, which had been the main driver for the cuts ordered by the former right-wing government (54 900 for the period between 2009 and 2015), was not the only one for the new left-wing President who decided almost coincidentally to create 60 000 new jobs for the education system. One could argue that his maritime blindness was in accordance with the mainstream identified by Richelieu, a malediction common to most French leaders.

In 2011, French forces involved in Libya for “opération *Harmattan*” (*Odyssey Dawn* for NATO) were in great majority provided by the Air Force and the Navy. Some French Army generals, mourning mythic old-fashioned infantry raids and airborne cavalry raids, started to envision a bleak future, a time of beet-ization, a neologism meaning the return to dull activities in the French countryside. However, on 11 January 2013, President Holland, in response to the request for military aid made earlier by the Malian President Traore, ordered French forces to intervene in Mali and stop the then victorious raid of Al Qaida in Maghreb towards Bamako. The country being mainly landlocked, the Army took the lead once again to face a genuine form of warfare that is seldom recognized for such, terrorism³. This operation involving less than 5,000 soldiers in the long term didn’t change the downsizing rate. Nor did the decision taken by president

3. Hugues Eudeline. *Le dossier noir du terrorisme – la guerre moderne selon Sun Tzu. Bordaux : L’esprit du temps.*

Hollande to provide air support by French Navy and Air force assets to Iraq armed forces against ISIS (opération *Chamal*).

It’s only on January 2015, when terror attacks were carried out in Paris, and 10 000 soldiers were ordered to support police forces at all time, that the downsizing was clearly unbearable. The downsizing rate was eased for the Army, with very little improvement for the Navy.

This article examines France’s geopolitical interests, the operations carried out by the Navy and the naval forces involved.

Geopolitical Situation

Maritime domain

Due to its long history, France is present in every ocean and in most continents, thanks to the overseas territories which – in addition to their economic and strategic importance – provide a special relationship with countries far away from Europe, making it a recognized partner – and often the only European one – for numerous regional organizations. The French exclusive economic zone, which covers some 11 million km² – i.e. larger than the European continent – is second only to that of the United States. It contains numerous fisheries, mineral and energy resources, whose exploitation constitutes a major asset for its economy⁴.

If the importance of that area is already surprising in term of absolute value, it is astounding in terms of relative value when considering the ratio of maritime domain over land territories as presented on the map. If land and maritime areas are quite similar for the USA, it is 17 fold more important in the case of France. The

4. FRENCH WHITE PAPER DEFENCE AND NATIONAL SECURITY 2013, p.13

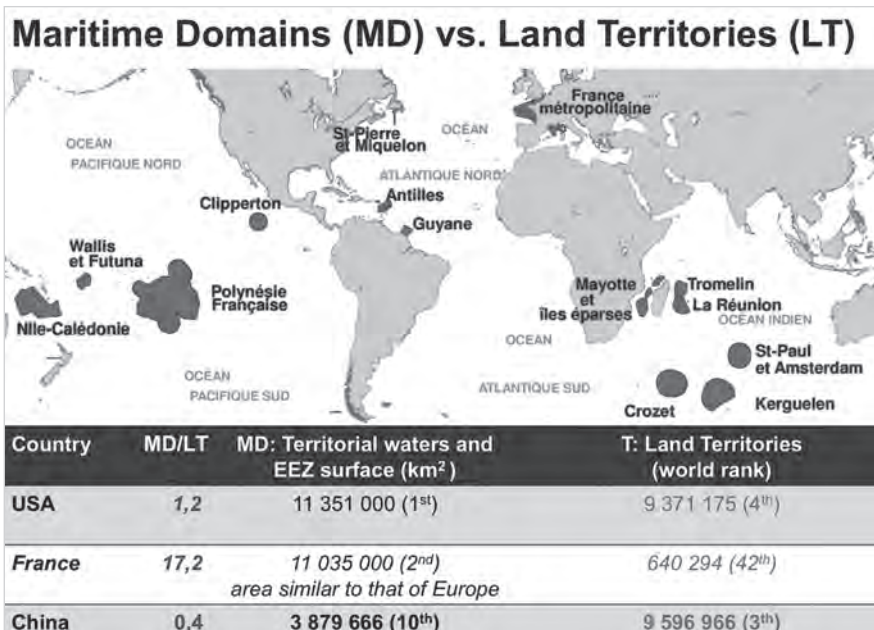

Figure 1: Worldwide French EEZ

case of China is also surprising, but the other way. The ratio for China is only 0.4. This fact might help understanding the utmost interest displayed by this country for taking control of most of South China sea.

According to art. 76 of the Law of the Sea, this area could be extended by an additional one million square kilometer by taking advantage of the continental shelf.

However, what value can be given to a claim by a state that cannot control it? The current number of French ships doesn't suffice.

International commitments

France is a founding member of the European Union, a political entity that has made any prospect of internal conflict

quite unthinkable. As for external threats, differences exist between European countries in the field of security. Although the Lisbon Treaty's inclusion of solidarity and collective defense clauses was a recognition of the fact that the Member States are equally concerned by most threats, their perceptions, strategic cultures and national ambitions remain very diverse⁵. However, several partnerships have been implemented, including:

- The Elysée Treaty signed with Germany in 1963. It culminated in the establishment of common structures such as Eurocorps, which has gradually been opened up to other countries.
- In 1992, France and the United King-

5. Ibid, p. 17

dom established a joint commission on nuclear policy and doctrine. The Saint Malo (1998) and Le Touquet (2003) summits, followed by the Lancaster House agreements (2010) have gradually led to close cooperation between France and the United Kingdom in defense matters.

In 2009, France re-joined NATO's integrated military command structures that it left in 1966 while still remaining a member of the organization. Among several reasons, the development of a truly independent nuclear deterrence was probably the main driver for the partial split.

Strategy and implementation

The scale of priorities is structured as shown below:

- protect the national territory and French nationals abroad, and guarantee the continuity of the Nation's essential functions;
- guarantee the security of Europe and the North Atlantic space, with our partners and allies;
- stabilize Europe's near environment, with our partners and allies;
- contribute to the stability of the Middle East and the Persian Gulf;
- contribute to peace in the world⁶.

Five main strategic functions are identified since the previous White Paper (2008):

Knowledge and anticipation. The French Navy plays a major role in gathering information that may be of interest to France and deploys its technical and human resources to process and make use of

such information. Maritime intelligence is also used to monitor the maritime situation across the world.

Deterrence. An exclusively defensive approach, deterrence is like the nation's life insurance policy taken out against any threat to its vital interests, regardless of where it may come from or what form it may take. France's nuclear capabilities also help ensure security for Europe simply by their very existence. The navy contributes to nuclear deterrence with the naval aviation nuclear force (FANU) and through permanent nuclear-powered, ballistic missile-carrying submarine patrols.

Protection. The strategy must guarantee France's territorial integrity, provide effective protection for French citizens against all the risks and threats that could have a major impact, preserve the continuity of the Nation's major vital functions and strengthen its resilience. Navy and coast guards contribute to the protection of maritime trade and enforce French sovereignty in territorial waters and exclusive economic areas.

Prevention. Prevention concerns both the national territory and France's action outside its borders. Implementation takes in formulation of national and international norms as well as the combat against trafficking, disarmament and peace-building. Prepositioning naval or naval aviation assets overseas near to crisis zones improves situation assessment and enhances reactivity if conflict actually arises.

Intervention. External intervention responds to a triple objective: ensuring the protection of French nationals abroad; defending French strategic interests and those of its partners and allies and exercising its international responsibility.

---

6. *ibid.* p. 47

Figure 2: French naval facilities (DIM 2014).

ties. It gives the crucial strategic depth to France’s security stance, whether this means preventing exacerbation of a crisis or putting an end to a situation of open conflict that might endanger its security interests. With complete freedom of movement, warships and the aircraft they carry are exceptional assets for managing a crisis situation.

Organization and bases

French naval facilities⁷

Toulon and Brest are the main ports in France. Five French naval bases can be used for prepositioning forces overseas:

7. DIM 2014 <http://www.defense.gouv.fr/marine/a-la-une/dossier-d-information-marine-2014>

Nouméa (Nouvelle-Calédonie), Papeete (Tahiti), Fort-de-France (Martinique), Dégrad-des-Cannes (Guyane) and Port-des-Galets (La Réunion). Supply facilities can be used in foreign countries : Dakar, Abidjan, Abou Dhabi, etc.

Organization

The Navy has four commands:

- Naval action force (GAN) for surface ships
- Oceanic Strategic Force (FOST) for submarines
- Naval aviation
- Land action force (FORFUSCO).

Six commandos currently exist; a seventh one should be manned in the short term. They operate under the Joint Special Operations Command (COS).

French Navy Order of Battle⁸

Early 2013	Late 2019	Difference
4 SSBN	4 SSBN	-
6 SSN <i>Rubis</i> class	6 SNA (5 SSN <i>Rubis</i> class + 1 <i>Barracuda</i>)	-
1 CVN Charles de Gaulle with its air group (3 E-2C <i>Hawkeye</i> + 26 <i>Rafales</i> and 31 <i>Super-Etendards modernisés</i>)	1 CVN with its air group (3 E-2C <i>Hawkeye</i> + 40 <i>Rafales</i>) Note: <i>Super-Etendard</i> decommissioned 2016	-17 planes
12 Destroyers + 5 stealth frigates	11 destroyers (including 5 FREMM) + 5 stealth frigates to be upgrade	-1
Amphibious warfare ships: 3 BPC + 1 TCD	3 BPC	-1
6 patrol frigates	6 patrol frigates	-
18 patrol crafts + 3 LSM	4 patrol ships B2M + 2 patrol crafts for Guyane PLG + 7 corvettes A 69 + 6 older patrol crafts	-2
Mine warfare ships: 11 tripartite-class coastal minehunters (CMT)	10 CMT	-1
4 Durance-class replenishment oilers (AOR)	3 Durance-class replenishment oilers (AOR)	-1
Land-based Maritime reconnaissance: 22 ATL2	18 ATL2, including 2 upgraded ATL2	-4
15 SAR and surveillance planes	16 SAR and surveillance planes (12 <i>Falcon</i> + 4 ATL2)	+1
31 helicopters medium/heavy class (including 9 NFH)	24 NFH	-7
52 light helicopters	40 light helicopters	-12

Remarks:

- 17 FREMM (frégates multi-missions) were initially planned. Only 8 will be procured. A new class of midsize destroyers (frégates de taille intermédiaire- FTI) should be procured from 2023. The 5 stealth frigates will be upgraded (ASW). One FREMM (Normandie) that was about to be commissioned has been sold to Egypt on 23 June 2015. FREMMs and Barracuda-class SSNs will be able to fire stealthy long range MdCN Scalp Naval cruise missiles, providing them with new power projection capabilities.
- The aircraft carrier Charles de Gaulle provides a wide range of actions,

from showing the flag to a massive air strike. However, one aircraft carrier is not enough to be available at any time. Up to now, it was the only ship capable of carrying out power projection at longer range than ships guns. The assets carrying new Scalp Naval cruise missiles close the gap, yet with much less flexibility.

- Projection and Command Ships (BPCs) are also very versatile assets whose missions range from humanitarian aid to full power and forces projection.

8. PROJET DE LOI. ACTUALISATION DE LA PROGRAMMATION MILITAIRE 2014 / 2019. 15 May 2015

4. The number of Maritime patrol planes is sharply decreasing at a time when they are more and more required for joint operations over the ground. The increased activity of Russians and Chinese submarines is a clear signal that these assets are very important. The Royal Air Force made a strong mistake when retiring all Nimrod MPAs by mid-2011. UK had to ask for support when Russian submarine began patrolling its approaches. The initial mistake was most probably made when MPAs were placed in the RAF inventory.

Navy transformation plan

From 2015, the Navy implements the strategic transformation plan “Horizon Marine 2025”. This plan is based on four pillars: “Acting” within the operational contract (at sea, under the sea, in the air and to the ground); “Building” a new and slimmer Navy, in the process of modernization, adapting organizations, training personnel and optimizing crews and port infrastructure for future naval assets; “Adapting” the organization of the navy for even more efficiency, while preserving the human skills; “Seamanship” to develop crews efficiency and fighting spirit, through individualized personnel management, focusing on skills, crew spirit and valuing seamen and women constraints and aspirations.

Recent and current operations

According to Professor Hervé Coutau-Bégarie⁹, corresponding fellow at the

9. Professor Coutau-Bégarie died on 24 February 2012 after teaching more than 25 years at the « Ecole Militaire » in Paris. A reserve commander in the French Navy, he was exceptio-

nally awarded full Military funeral with chapel service. The chief of Staff of the Navy and a five star army general presided the ceremony which hundreds of military personnel or civilians assisted to. The body bearers who carried the casket were 6 officers studying at the war college.

Royal Swedish Society of Naval Sciences, and head of the department of Strategy at the French War College, the French Navy is second only to the US Navy by the number of missions carried out overseas since world War Two. Following on Sir James Cable’s study of Gunboat Diplomacy¹⁰ he extended the field of studies to that of Naval Diplomacy¹¹. Sir James Cable wrote that “Gunboat diplomacy is the use of the threat of limited naval force, otherwise than as an act of war, in order to secure advantage, or to avert loss, either in the furtherance of an international dispute or else against foreign nationals within the territory or the jurisdiction of their own state.” Professor Coutau-Bégarie opened the field of study: “diplomacy may be permanent or during a crisis, humanitarian, protective or political, preventive or reactive, cooperative or coercive, national or multinational, nuclear or conventional.” He then described a number of sub-categories for each item.

We will limit the study to two kinds of operations: permanent and overseas.

Permanent Operations

Deterrence will continue to be built around two permanent components – sea and air. France’s nuclear posture is based on two types of delivery vehicles: aircraft and sea-based ballistic missiles.

---

nally awarded full Military funeral with chapel service. The chief of Staff of the Navy and a five star army general presided the ceremony which hundreds of military personnel or civilians assisted to. The body bearers who carried the casket were 6 officers studying at the war college.

10. Cable, James. *Gunboat Diplomacy*, 1919-1979 – 2nd ed.. London : The Macmillan Press Ltd. 1985.

11. Coutau-Bégarie, Hervé. *Le meilleur des ambassadeurs – Théorie et pratique de la diplomatie navale*. Paris : Economica. 2010.

- The aircraft carrier *Charles de Gaulle* is equipped to carry ASMPA cruise missiles with nuclear warheads for delivery by *Rafale M* fighter-bombers. The *Charles de Gaulle* does not carry nuclear weapons under normal circumstances. The Air Force have provided permanent alert since 1964.
- The four *Triomphant*-class nuclear-powered ballistic missile submarines (SSBNs) are equipped with nuclear-armed long-range ballistic missiles (SLBMs). Of the four SSBNs, at least two are always fully operational, one of them at sea on “deterrent patrol”. At the peak of the Cold war, an average 2.5 of the former six *Le Redoutable*-class were on patrol at the same time, requiring tremendous organizational, training, industrial, support and logistics efforts. The first patrol started in 1972. In addition, the security of the SSBN must be provided by a large array of naval assets, specially when they put to sea or come back to their base.

Overseas Operations

In the field of prevention, the armed forces model allows permanent deployment in one or two maritime regions, use of the United Arab Emirates base and prepositioning facilities in several bases in Africa. For naval forces, this also means ships cruising in dangerous areas as the Gulf of Guinea, named “opération *Corymbe*”. Since 1990, the navy has maintained there a permanent naval force, each one staying 3 months on task. In April 2015, the serial number was 128 and the task force components were one TCD and one corvette. A single corvette replaced them for *Corymbe* 129.

Most of the assets of the French Navy were involved in the 2011 conflict with Libya. During “operation *Harmattan*”, 27 ships were involved, including the aircraft carrier *Charles de Gaulle* and its air wing for 145 days, starting only four weeks after its return from a 116-day deployment in the Indian Ocean. Three SSN’s maintained a permanent presence along the Libyan coast. For the first time, two BPCs relayed on task to enable the army land attack helicopters to carry out night strikes on different targets as the ship was moving to a new attack position during daytime.

From 23 February to 20 April 2015, the *Charles de Gaulle* carried out about two months of strike operations against Islamic State in Iraq (ISIS or ISIL) militants. It launched an average of 10 to 15 sorties a day with its air wing. It’s accompanying Task Force 473 comprised of the *Forbin*-class guided missile destroyer *Chevalier Paul* and at least, as usual, one French nuclear attack submarine and a fleet oiler. The group left France in January shortly after the terrorism strike on the offices of French satirical magazine *Charlie Hebdo*.

Since 2013, the Army and the Air Force mainly provide most of the French forces intervening in Mali. However, the Navy provided logistics, carrying most of the armored vehicles to Western Africa. It also deployed a number of Maritime Patrol ATL2 planes to carry out surveillance missions, airborne command and control missions. They are now qualified to drop bombs. These planes have been used very efficiently over the desert by French forces since the 1980s. As part of Special Operations Command, Navy commandos are also largely involved in the “Operation *Barkhane*” whose area of action covers the territories of five States:

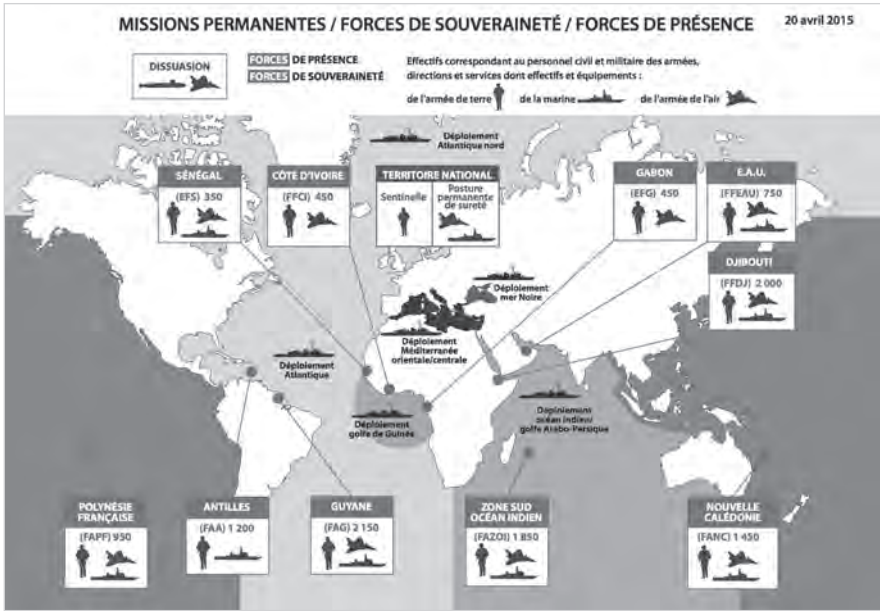

Figure 3 : French forces deployments (Projet de loi – Actualisation de la programmation militaire 2014/2019. Mai 2015).

Burkina Faso, Mali, Mauritania, Niger and Chad.

E.U. military operation EUNAVFOR Med to break the business model of smugglers and traffickers of people in the Mediterranean, *Atalanta* in the Indian Ocean and many others should deserve more consideration. However all operations cannot be developed in a single article.

Conclusion

The Navy carries out a host of missions worldwide, a number that is increasing with the economical importance of the sea and the multiplication of crisis areas.

At the same time, the size of the Navy is decreasing along with the budget, and some assets are worn out by extensive use. Better ships are entering service, however, quality alone cannot offset quantity considering the mere size of the area of responsibility. More integrated naval forces at the European level could be a solution, but there is no sign that it could improve in the near future. Despite the enormous difference in size of the navies, the higher level of naval cooperation as for today is probably with the U.S.A., both countries sharing a global commitment to fight terrorism.

DIN FRAMGÅNG BLIR VÅR FRAMGÅNG

SEDAN STARTEN 1939 har Stena AB koncernen drivits med målsättningen att vara bäst på det vi gör - oavsett bransch. Tack vare omtänksamhet och en stark innovationsförmåga hittar vi nya lösningar för att hjälpa våra kunder att bli mer framgångsrika. Därigenom har vi själva kunnat bygga starka företag inom en rad områden.

Våra 16 000 engagerade medarbetare till havs och på land är alla bevis på att vi är på rätt väg. Vårt tekniska kunnande kommer väl till pass inom shipping och färjelinjer där våra fartyg varje år transporterar stora mängder råvaror, fordon och passagerare över hela världen. För att sjöfarten även i framtiden ska vara det mest miljöeffektiva transportsättet prövar vi nya hållbara lösningar, till exempel det första fartyget i världen som drivs av miljövänlig metanol. Stena är ett exempel på hur man genom lite extra omtanke och handlingskraft kan komma en lång väg. Genom ett nära och långsiktigt samarbete blir därför din framgång även vår framgång.

FÄRTELINJER • SHIPPING • OFFSHORE DRILLING • FASTIGHETER • FINANS • NYA INVESTERINGAR

Hans Christian Bjerg is Naval Historian, Royal Danish Navy.

IS SMALL BEAUTIFUL?

Considerations on Political, Strategic and Technological Challenges of a Small Navy

When we study the general naval development, we use to look at the big navies as trendsetters and pacemakers of tactics and technologies. The headline for this consideration is often 'big is better' because there seems to be a lot of advantages being big. By the way, in 1973 the German-British economist E.F.Schumacher (1911-1977) coined the claim that 'Small is beautiful'. Of course, the statement belongs to an economic context. Nevertheless figurative he called attention to the fact that obvious there is also a lot of advantages to be a small unit, and thus several times avoids serious troubles which for the big unit becomes inevitable and therefore fatal.

In the last decade you have noticed a tendency to study the development of the small navies also, and to learn how the small navies have tried to cope with problems raised as a consequence of the general technological development in order to continue their tasks and in the same way to adjust to the political and economic reality of the respective country. Several small navies have been forced to think in a new way because of these new conditions – sometimes successful, sometimes unsuccessful. It seems to be of interest from this point of view to focus on such new initiatives in small navies, give a couple of examples and in the

connection with the naval development to ask: “Is small beautiful?” In the following some cases from the Danish Navy primarily after 1860 will be mentioned in order to illustrate some of the difficulties small navies have faced.

Before 1807 the Twin-Monarchy Denmark-Norway was in possession of one of the five biggest navies in Europe. A mighty navy which secured Denmark-Norway a significant position among the European Powers.

In 1807 the British confiscated the sailing fleet of the Danish-Norwegian Navy, and in 1814 the connection between Denmark and Norway came to an end. Af-

ter 1814 the Danish Navy really became a small navy. The Danish Government and the naval authorities were forced to build the sailing navy up from scratch. Besides that the navy had lost most of its tasks and *raison d'être*. Both the political and strategic conditions for the country and its navy had changed substantially. Of course, these conditions were serious for a small navy, but during the following decades up to the 1860ies the conditions for the navy got from bad to worse as a consequence of the emergence of new technologies such as the steam power, shipbuilding of iron, and the strong development of the ordnance on board the warships.

The doctrine of the role of the steam vessels in the naval warfare in the first part of the 19th Century were as tugs and *dépêche* boats. During a naval encounter with a light breeze a steam vessel was able to turn a sailing ship-of-line so its guns could be used against an incoming opponent.

However, this doctrine was challenged in connection with the encounter of the Inlet of Eckernförde on the East Coast of Holstein on the 5th of April 1849 during the First Danish-German War 1848-50. Two Danish sailing ships attacked by two small steam vessels attacked the Coast Batteries at Eckernförde. The Danish warships got into serious troubles and the small steam vessels were ordered to tow the sailing ships out of the inlet.

The small vessels did not have capacity to solve this task. The sailing ships had to stay in the inlet to continue a hopeless fight. The one the two ships were destroyed, the other was taken by the troops of Schleswig-Holstein.

The event showed the Danish navy – and several European navies too, that the

general claimed doctrine did not work under really conditions. The navies were in need for a new doctrine. The solution was to construct a so-called full-power ship which was a combination of a sailing ship and a steam ship. The concept implied that the ship when fighting only used steam as power. Several navies provided full-power ships which were seen as the warship of the future. But the events during the Crimean War in the middle of the 1850ies and later the Civil War of USA showed that this concept not was the solution for the future warfare at sea. Building ships of iron gave the deathblow to the full-power ships.

Denmark launched full-power ships after 1850 in order to follow the contemporary naval development.

The Naval History shows only one battle fought between full-power ships namely the Battle of Helgoland the 9th of May 1864 during the Second Danish-German War 1864.

Austrian and Danish full-power ships participated in this encounter.

The progress in naval technology during the 1860ies really was remarkable and changed both the ships and the weapons and as a consequence also changed naval warfare as such.

The War of 1864 between Denmark and Prussia/The German League was the last time the Danes were able to demand the command of sea in their own Waters. It was also the last time the Danish Navy was on the level with the general naval technology and development of the time.

After the war in 1864 and especially from the beginning of the 1870s the Danish naval authorities most seriously realized that Denmark had become a small state with a small navy. Building full-power ships was last time the small Danish

navy was afforded to be equal to the situation and be on the mark of the technologic standard in the naval development.

According to the peace conditions Denmark lost 1/5 of its territory but was still placed across the Baltic Approaches, the Entrance to the Baltic Sea. The second largest city in Denmark, the excellent harbor of Kiel, as a consequence of the War became a German naval base and a new window to the Baltic Sea. This fact stimulated the naval ambitions of the new founded Empire of Germany. As we know, Germany soon after began to develop a navy with the main base at Kiel. Denmark's resources were small, Germany's were huge, and during the 1870ies the new German navy overtook the Danish and got a much stronger and better fighting capacity. The result was that Denmark came into a geo-strategic shadow of Germany. In case of a new conflict with Germany Denmark had no longer any possibilities to defend its waters and secure the lines of transportation between the islands and the peninsular of Jutland, which after an outbreak of a war very quickly would be invaded by German troops. In principle, Denmark continued to be in a geo-strategic dependence of Germany up till after the Second World War.

Due to this strategic situation after the 1870ies Denmark became a pseudo-independent state. This situation was obviously a challenge for the small Danish Navy. Very briefly you can say that Denmark at that time, still an independent state, nevertheless was forced to possess adequate armed forces in order to avoid that possible enemies of Germany would be able to invade Denmark and from its territory or waters attack Germany into this country's soft northern flank.

Denmark had in the 1870ies due to the changed political and strategic situation to consider a new concept of defense for the country. Politically and military two very different solutions appeared to the geo-strategic problem. The Navy proposed a concept mainly based on the Navy which should be enlarged and based in The Great Belt (Store Bælt). From this position the Navy was able to close the Waters for the Western Sea Powers which were supposed to try to reach Germany through the Danish Straits, and thus at the same time try to secure the communication between the Danish islands.

Besides the political and strategic challenges after the 1870ies, as mentioned here, the Danish Navy also met difficulties concerning the development of the naval technology. Until 1860 the Navy had been able by itself to build the ships and produce all the needed equipment including the armament. The introduction of steel in ship building stopped the building of full-power ships. The introduction of bigger guns and Whitehead torpedoes furthermore changed the situation for small navies with reduced resources, like the Danish Navy.

It is characteristic for the situation described here that the acquisition in 1875 of the Whitehead torpedoes only was possible as a result of a common contract made between Denmark, Norway and Sweden - and Robert Whitehead. Each of the Nordic countries had of course difficulties with the huge expenses.

To build warships under these conditions was extremely expensive for a small country like Denmark and therefore always involved political problems and endless discussions of priorities. When a proposal of building a new warship was carried through the Parliament (Rigsda-

gen) the Government expected - in spite of a very low budget - that the new ship represented the contemporary technology and could match a corresponding type in other navies. At the same time it was very clear that the budget only allowed building one ship at a time. Only the torpedo boats were it possible to build in classes of 3-4 vessels. These facts caused that the Danish fleet in the last decades of the 19th Century became "a trial collection", so to speak, where all the different types of warships being developed at that time were represented by only one unit. This gave of course tactical problems when the squadrons of the fleet tried to operate together. Therefore, the military value of the whole Danish fleet was limited.

A political settlement of 1894 made it possible to obtain new and larger appropriations for the Navy. Thus it became possible for the Navy to build 3-4 of the same type of a monitor or a coastal defense vessel. The first of this type was launched in 1899 and substantially influenced the fleet's potential of operation.

The conditions of the Naval Program of 1909 paved the way for establishing the framework of a suitable fleet with a reasonable firing power. Following the program the fleet should consist of 4 coastal defense ships, 2 cruisers, 24 torpedo boats and submarines, 2 minelayers and various vessels used for blocking mines. This goal was reached in 1914 when the First World War broke out. The Danish Government had now the opportunity by means of an adequate Navy to meet the country's strategic necessity in relation to Germany, namely the ability to control the passage of the Baltic Approaches.

In connection with the outbreak of The First World War in August 1914 the Danish Government decided to let the

Navy lay mines in the Great Belt. It was cable mines, which could be controlled by and activated from land facilities. The fleet established according to the Naval Program of 1909 was at that time strong and with a serious capacity to protect the mine fields and to make them and the Danish neutrality as such reliable. That was the reason why Denmark did not become involved in the First World War.

Germany was defeated in 1918. Denmark came out of the strategic shadow of Germany and faced a new strategic and political situation in the Baltic Area. Scandinavia became a low-tension area, and the Danish Government did not of course see any reason to maintain the fleet on a level compared with the fleet which was at disposal during the First World War.

The construction of the torpedo boat of the Dragen (Dragon)-class in the end of the 1920ies is a good example how a small navy tried to cope with the mentioned challenges. The Danish politicians between the two world wars didn't want to build new armoured ships and decided to replace them with smaller units. The operations and the surveillance in Danish Waters demanded both torpedo boats, gunboats, patrol vessels, minelayers and minesweepers. Due to the expenses the Navy could not afford to build so many different types of specific vessels. As a consequence the Navy decided to procure 12 identical vessels, which were expected to be able to operate at the same time in all the mentioned roles. The torpedo boats which was the official classification of the Dragen-class displayed 285-290 ts. and were equipped with 6-8 launchers for 45 cm torpedoes as well as two 87 mm guns. It had 2 launchers for depth charges and equipment for minelaying as well as

The torpedo boat "Dragen". Photo: Royal Danish Naval Museum.

minesweeping. The speed was 28 knots. At that time all other navies had replaced the bigger torpedo boats with motor torpedo boats. Therefore the Dragen-class represented an anachronism among the contemporary warship-types. These all-round vessels were an attempt, within the framework of a very low budget, to solve the quadrature of a circle, and to create "miracle vessels". Of course, the reality did show that the Dragen-class was not particularly suitable for any of the tasks it might have to undertake.

In relation to the changed strategic situation after 1918 and the international treaties the Danish politicians had neglected to maintain the Navy in the years between the two world wars. At the end of the 1930ies when the substantial changes in European politics were obvious the Danish Government was not in a position within few years to improve the armed forces especially the Navy. The strategic dilemma from 1914 emerged in relation to Germany. Denmark's "scenery fleet" had, in 1939-40, neither the capacity to

close the straits or to protect any mine fields, nor were the Danes able to defend their territory from the air. The Germans could not be sure that the neutrality of Denmark – and of Norway – could prevent the Western Allies to use Denmark and the southern part of Norway as a platform for an attack.

Denmark and Norway were invaded on the 9th of April 1940. Denmark's situation 1940-43 was that of a peaceful occupation. Despite of the presence of German troops in the country the Government, the police and the armed forces continued to be in function.

On the 29th of August 1943 a German operation started in order to eliminate the Danish armed forces. The main base of the Navy in Copenhagen was attacked and the Navy chose to scuttle their own ships to avoid them falling into the hands of the Germans. The fleet at that time consisted of obsolete ships and vessels which due to the scuttle for the most part could not be used afterwards.

After the War in 1945 the Navy found

itself in a position which can be compared with the situation after 1807. The fleet did not exist anymore. As in 1807 the situation both implied advantages and disadvantages for the Navy. It had to start from zero but with the opportunity to provide new ships with more modern technology. Without the scuttle the Navy had after the war been in possession of an obsolete fleet which very slowly would have been replaced by more modern ships.

In 1949 Denmark joined the North Atlantic Treaty, NATO, and entered into an alliance for the first time in 150 years. In the strategic concept Germany was in a way replaced by the Soviet Union. Denmark was still the doorkeeper of the entrance to the Baltic Sea, now with new obligations. Rebuilding the Danish Navy was a high priority for both NATO and the USA. That was the reason for the support given by USA, the so-called cost-sharing program, in order to rebuild a fleet in Denmark. Eventually, after the 1970s the Danish Government took over the obligation to maintain the fleet by itself. A new plan for the Navy was issued, Navy Plan 82. In the beginning of 1980s the goal for the Navy Plan was reached, but it was at the same time stated that it would be necessary to reduce the naval forces before 1995 due to the necessity of phasing out a number of ships which then were going to be obsolete. In all, this affected 22 units, namely 8 minesweepers, 6 torpedo boats and 8 patrol boats. If the combat capacity was to be the same in 1995 as in 1980, it would be necessary to phase out these units and replaced them in a ratio 1:1. The Navy was fully aware that this was politically impossible.

Once again the Danish Naval Architects sought to make a miracle for few money as they did back in the 1930s with

the Dragen-class. The new construction was called Standard Flex-300 because it would displace 300 ts., the same displacement of the Dragen-class. It was based on concepts of standardization, flexibility, and modulation. Sixteen units with identical hulls could in due course be provided with five different modules, so they could be converted very quickly for carrying out five special tasks. In this way the Standard Flex-300-class were planned to be able to operate in the roles of a patrol vessel, a missile vessel, a submarine hunter, a mine sweeper and a mine layer. The statement was as mentioned that these 16 units should replace 22 vessels each constructed to special tasks. Of course, in the real world it was not possible to maintain the same capacity in that way. Some critical voices were of the opinion that the concept, in an unprofessional way, gave the politicians a professional argument for cutting down the number of the ships of the fleet. The concept of the standardization seemed to function but the flexible modulation, the change between the different roles, never worked out satisfactory. Except one unit, the class is now phased out. The Standard Flex-300 is a very obvious example how it is necessary for a small navy to work in the critical space between the political, strategic, technical and economic challenges in order to survive.

The New World Order of the 1990ies implied once again new challenges for the Danish Navy as well. The tension in Scandinavia disappeared. As a consequence the Danish politicians surprisingly changed the security politics of the country and decided to participate with soldiers, ships, and weapons in the international peacekeeping operations approved by the United Nations. Concer-

P 560 Ravn of the Standard Flex-300-class, here in ASW version. Photo: Søværnets Materielkommando.

ning the Navy it was obvious after a very short time that the existing materiel was not suitable to that kind of out-of-area operations. The very limited resources at disposal caused new discussions about priority both between the different branches of the armed forces and inside the Navy. The Navy faced new tasks outside the Danish Waters. Then the Navy began to phase out the Willemoes-class, a class of 10 missile/torpedo boats of a displacement of 300 ts. Later the Standard-Flex-class also was phased out in order to make room for new and larger ships suitable for international operations. In this process of priority the few Danish submarines were given up 2004 and abolished as an integrated part of the Danish fleet. The official explanation was that these types not were suitable for participation in international engagements any longer.

In the end of the 1990ies the political majority gave green light to construct a “multi-role ship” (LPD). After this concept two so-called “command and sup-

port ships” of 6,200 ts were built. The first of these entered the Navy List in 2005. Later, this type was built in a combat version also of 6,200 ts., classified as frigates.

The consequences of a combination of a new security politics together with budget cuts the contemporary Danish Navy has been forced to make critical priorities. Due to the mentioned priorities the Danish Navy now is a small specialized navy with a few large ships designate to the two main task of the navy today, namely international participation and control of the Northern and Arctic Waters around Greenland, but has no capacity in the home waters. The Navy has been an expeditionary naval force without really combat capacity and primarily is able to carry out international police tasks. You can say that The Danish Navy is a small navy with a blue water fleet!

The history and learning of the Danish Navy through 150 years shows that in naval matters small is not beautiful!

Någon som går ut frivilligt
i det här vädret?

Ja.

Vi har 2.000 frivilliga sjöräddare som rycker ut i alla väder, dygnet runt, året om. Bli medlem så bidrar du till deras ideella arbete med att rädda liv till sjöss – vi får nämligen inga bidrag från staten. Som tack för ditt stöd får du hjälp vid t ex motorstopp eller roderhaveri. Läs mer på sjoraddning.se eller ring 077-579 00 90.

SJÖRÄDDNINGSSÄLLSKAPET

Dina pengar kommer fram! Vi har 90-konto och kontrolleras av Svensk Insamlingskontroll.

Kommandør Jens Walther är Chef för Marinehjemmeværnet i Danmark.

Politiet til søs - hjemmeværnet eller flåden?

Forfatteren holdt den 16. december 2014 et foredrag i Søe-Lieutenant-Selskabet om emnet "Politi til søs – Hjemmeværnet eller Flåden? Artiklen er en bearbejdelse af dette foredrag. (Artiklen har tidligere varit införd i den danska "Tidskrift för Søvæsen nr 4/2014).

Der er en kendt sag, at Marinehjemmeværnet stjæler med arme og ben fra søværnet. Det er vi nødt til, fordi vi er så små, og så prøver vi jo i øvrigt at lægge os i søværnets kølvand. Det gælder også vores motto. Søværnet - fordi det giver mening, har vi lavet om til Et Marinehjemmeværn med Mening', men med den meget væsentlige tilføjeelse, at det også i høj grad skal give mening for den enkelte. Hvis meningen forsvinder for den enkelte, så kan vi godt dreje nøglen om. Og det, der giver mening for den enkelte, giver sjældent mening for konsulentfirmaer og regnedrengene i Finansministeriet, så vi har en forklaringsmæssig udfordring i disse dage, hvor politikerne skal træffe beslutning om, hvor hårdt og hvor, der skal skæres i Hjemmeværnet i kølvandet på den budgetanalyse, som konsulentfirmaet Deloitte netop har gennemført.

Politiet til søs – Hjemmeværnet eller Flåden? Det er et interessant emne med lange kystvagtstråde, og det er altid interessant at drøfte blandt fagfæller..

Udover opgaven med at yde maritim indsatsstøtte til politiet, er der jo beslægtede opgaver på sørednings- og havmiljøområdet, og det samme gør sig gældende på toldområdet.

I Danmark har vi hverken en kystvagt, havnepoliti, grænsepoliti eller toldkrydsere. Det er i dag først og fremmest Marinehjemmeværnet, der yder den nød-

vendige platformstøtte. Men gør vi det godt nok? Kan vi levere varen? Der tænker her både på beredskab, kvantitet og kvalitet i opgaveløsningen.

Og hvad er det nye? Hvorfor er det vigtigt netop nu at tage dette emne op?

Det er vigtigt, fordi politiets efterspørgsel på maritim indsatsstøtte nærmest er eksploderet de seneste år, og det i en grad, så vi må erkende, at Marinehjemmeværnet (MHV) ikke med det nuværende materiel kan dække politiets behov - hverken kapacitetsmæssigt eller

beredskabsmæssigt.

Når det her hævdes, at efterspørgslen er eksploderet, så er det ingen overdri- velse. I år 2011 udførte MHV hjælp til politiet knap 20 gange. I år kommer vi langt over 120 indsættelser. Det er mere end en seksdobling på fire år. Hvor mange gange, vi har måttet sige nej til politiet, foreligger der ikke tal på, men det siger sig selv, at den situation er uholdbar.

Men hvorfor er efterspørgslen eksplo- deret? Ja, det kan man jo kun gisne om. Der kan være tale om i hvert fald tre forklaringer:

- *For det første* kan det skyldes en ændret samfundsmoral. Tidligere var det nærmest samfundsmæssig god latin, at søfolk sejlede rundt med en kæp i øret. Det er det ikke længere. Der er meget stor fokus på, at alko- holreglerne også gælder til søs. Sam- fundet vil ikke acceptere, at berusede russiske kaptajner slingrer op gen- nem Sundet til fare for skibstrafik- ken, og det lægger pres på politiet for at gennemføre en større kontrolvirk- somhed til søs.
- *For det andet* hænger den stigende efterspørgsel nok sammen med, at de gamle havneområder i stigende omfang er blevet en del af byernes rekreative miljø. Der bygges boliger overalt på de gamle havneområder, og det betyder et ændret maritimt adfærdsmønster i havnene. Der eta- bleres friluftsbade i havnen, og der udøves fritidsaktiviteter i selve hav- nen, så havnebilledet ændres med tilkomst af turistbåde, havnebusser, kano- og kajakroere - og naturligvis også fartbøller i speedbåde og på jetski og vandscootere. Disse fartbøl- ler er ikke alene til fare for de 'bløde'

havnetrafikanter, de overtræder også reglerne for sejlads i havnen - og også ofte alkoholreglerne. Man ser problemet meget tydeligt hver som- mer i Københavns Havns, hvor der er massivt pres på Københavns Politi for at gribe ind overfor den adfærd.

- *For det tredje* kan vi i Marinehjem- meværnet mærke, at politiets efter- spørgsel er steget, efter vi har fået en - omend begrænset - undervand- skapacitet i form af gummibåde med sidescan sonar og undervandsdroner.

For at gribe problemstillingen lidt syste- matisk an vil denne i det følgende blive gennemgået i fire hovedpunkter.

Hvad er Marinehjemmeværnets aktu- elle situation med henblik på at svare på det første relevante spørgsmål, som må være: **Kan** Marinehjemmeværnet løse opgaven?

Det næste spørgsmål, der er interes- sant at reflektere over, er om de frivillige i MHV **vil** løse opgaven.

Et lige så interessant spørgsmål er, om Rigspolitiet og politikerne er **villige** til at lade MHV løse hele paletten af opga- ver. Hvordan er det nu, det er med *særlig hjælp til politiet*?

Og endelig vil det være interessant at filosofere lidt over, om SVN kan bidrage til at løse opgaven. Der skal her foku- seres på DIAN-klassen, som p.t. er den enhedstype, som indsættelsesafdelingen i operationsstaben ved den værnssfælls operative kommando kan disponere til formålet.

Fire hovedpunkter

Kan MHV løse opgaven?

Helt overordnet så kan det slås fast, at hjemmeværnets militære rationale og spidskompetence er bevogtning.

Et Marinehjemmeværn med mening!

Der er ca. 50.000 frivillige i HJV, og de er militært organiseret med en kommando- og kommunikationsstruktur. HJV er til stede i alle landets kommuner.

Det store antal frivillige, den geografiske fordeling, den militære føringsstruktur og det forhold, at kapaciteten udgøres af frivillige betyder, at HJV er stand til at mønstre et stort, højt og billigt beredskab, der ud over de militære opgaver er i stand til at løse en bred vifte af beredskabsmæssige opgaver for samfundet.

På det område kan hverken Forsvaret

eller private entreprenører konkurrere med HJV.

Hvis vi zoomer ind på MHV og det maritime, så er MHV fartøjer på én times beredskab, når det drejer sig om sørednings- og havmiljøopgaver. Det er vel at mærke et **frivilligt** beredskab, så der er ingen sanktionsmuligheder overfor de frivillige, hvis de brænder den af eller bare fravælger at gå på havet, når klokken ringer.

Erfaringen viser, at de aldrig afviser at rykke ud i en nødsituation, men der er

hvert år situationer, hvor de af den ene eller anden grund ikke har været i stand til at leve op til deres - frivillige - beredskabsforpligtelse. Det er frivilligt at melde sig til MHV, men når man har meldt sig, så indgår man samtidig i et forpligtende fællesskab. Forpligtende overfor kammeraterne og samfundet, men det får ingen konsekvenser, hvis ikke man tager den forpligtelse alvorligt.

Når det drejer sig om støtte til politiet, så er der i dag ingen frivillig forpligtelse og intet beredskab, der skal honoreres. Når der er en politimæssig opgave, ringer politiet, og MHV påtager sig opgaven eller afviser den.

MHV fartøjer er placeret, så de kan være fremme overalt i de danske farvande indenfor to timer. Der er lidt huller langs den jyske vestkyst, men her skal man huske, at langs den jyske vestkyst er der en række kystredningsstationer, og det er primært ud fra en kystredningsoptik, at hedengangne SOK har disponeret de statslige ressourcer. Det må dog anstændigvis tilføjes, at MHV ikke altid har været i stand til at placere fartøjer, hvor SOK ønskede det.

Gode eksempler er Skagen og Grenå, hvor vi burde have fartøjer, men vi er ikke i stand til at opstille de nødvendige besætninger de to steder. Det er én af udfordringerne ved at anvende frivillige.

I SVN kan man kommandere de ansatte til Frederikshavn, men MHV kan ikke kommandere de frivillige til Skagen. Det er ikke det samme som at der ikke er løsninger på den udfordring, men det er en parameter, man skal tage i betragtning.

I MHV har vi også en maritim bevogtningskapacitet - Maritime Force Protection (MFP). Den militære opgave er at bevogte skibe. Militære, civile, i havn og på red og for den sags skyld også under

forlægning gennem områder, hvor der er en pirateritrussel.

MFP opererer med trailerbaserede gummibåde (GB) koblet på et kommandokøretøj. Vi har fire flotiller - to i Jylland og to på Sjælland, og de fire flotiller dækker hele landet. Konfigurationen med et kommandokøretøj og en GB gør det muligt at indsætte denne kapacitet på søer og i de indre dele af fjordsystemer i områder, hvor vi ikke kan komme med vores nuværende fartøjer.

SAIS-systemet

MFP har GB med en simpel sidescan sonar og ekkolod. I realiteten er det avanceret lystfiskerudstyr, men det fungerer fremragende, og vi har faktisk eksporteret konceptet til Søværnet, som er i gang med at indføre det i flere enheder. I første omgang i enheder i Nordatlanten, hvor der er et stort potentiale for anvendelse af dette system til at foretage hurtige opmålinger af uopmålt farvand. Ikke med tilstrækkelig præcision til at fremstille søkort, men godt nok til almindelig og sikker navigation.

MFP råder også over små undervandsdroner, og det siger sig selv, at kombinationen af at kunne operere med et sonarsystem og en undervandsdrone i havne og på lægt vand gør denne kapacitet meget efterspurgt af politiet i forbindelse med eftersøgningsopgaver.

MFP er først blevet operativ ultimo 2014, men har allerede to gange været indsat til at eftersøge forsvundne personer. Senest i december måned i Aarhus havn, hvor en julefrokostdeltager forsvandt i havneområdet.

Men lad os se lidt nærmere MHV materiel og de materielmæssige udfordringer.

MHV råder over 30 fartøjer med GB

og yderligere 12 trailerbaserede GB.

Fartøjerne er rigtig gode søskibe, der har stor udholdenhed og kan holde søen i al slags vejr i danske farvande året rundt. Minimumsbesætningen er på 12 mand, og det er en af udfordringerne.

Det er mandskabskrævende fartøjer, og det er ressourcemæssigt problematisk, når man taler om et højt beredskab og et eksploderende behov. Det er også problematisk, at fartøjerne kun kan gå ca. 12 knob. Med den fart intercepter man ikke mange speedbåde, uanset hvor dygtig man er til taktisk kurs- og fartberegning.

Til at løse den opgave har vi så vores GB. De kan i sagens natur gå ind på lægt vand, og de kan med en besætning på to mand og to politiassistenter skyde godt 25 knob. Men det er heller ikke stærkt nok, og GB er åbne og ikke særligt udholdne. Endelig kan man jo ikke just påstå, at den orange farve har en høj signalværdi, hvis man vil signalere politimyndighed.

Så vi kan hurtigt blive enige om, at MHV nuværende materiel ikke er optimalt til at understøtte politiets opgaveløsning. Men er det noget problem for MHV? Kan vi ikke bare sige til politiet, at de må tage, hvad de kan få?

Helt så enkelt er det ikke. Når man ikke kan lukke øjnene for den problemstilling, så skyldes det frivillighedsfaktoren.

I SVN har personalet i årevis affundet sig med, at miljøskibene er udtjente, men i MHV skal de frivillige have det materiel, der skal til, for at de kan løse opgaverne. Ellers finder de sig en anden fritidsinteresse. Og helt overordnet set har HJV selvfølgelig også en interesse i at stille de kapaciteter til rådighed, som vores kunder - i dette tilfælde Rigspolitichefen - efterspørger.

Marie Krarup, som er DF forsvarspolitiske ordfører, rejste problematik-

ken overfor Forsvarsministeren med et spørgsmål for snart et par år siden.

Ministeren svarede i november måned 2013, at:

- Hjemmeværnskommandoen overvejer at igangsætte et årtårigt pilotprojekt med et hurtigtgående kystnært fartøj med henblik på at skabe grundlag for en beslutning om, hvorvidt en sådan kapacitet skal være en del af Hjemmeværnets kapacitetsindhold.

Resultatet af overvejelserne har I her. MHV svar på udfordringen er små indsatsfartøjer. Små, hurtigtgående fartøjer, der kan gå ind på lægt vand, og som kun kræver en besætning på to mand.

Formålet med projektet var at afdække, hvilke opgaver små indsatsfartøjer kunne løse for politiet og andre.

Vi ville også undersøge, om frivillige kunne uddannes til at sejle et hurtigtgående fartøj, og endelig ville vi gerne teste, om frivillige i MHV kunne levere et beredskab på en halv time. Så ikke alene ville vi se, om vi kunne halvere beredskabstiden, vi ville også se, om frivillige kunne og ville acceptere en beredskabsforpligtelse, som gik langt videre end det eksisterende beredskab på sørednings- og havmiljøområdet.

Vi fandt frem til, at Tuco Værft i Faaborg havde et lille fartøj, der var anvendeligt til formålet. Det var et fartøj på ca. 9 m, bygget af kulfiber komposit og med én indenbords diesel med z-drev. Fartøjet var med lukket kabine.

Fartøjet kunne kun gå knap 40. knob, men det var bedre end vores GB, og den sorte farve signalerede myndighed samtidig med, at den lukkede kabine gav en rimelig udholdenhed. Vi fik foretaget et par materielmæssige ændringer, bl.a. installeret radar, navigationssystem og blå blink, og så fik vi Kammeradvokaten til

Pilotprojektets fartøj - MIF 01 Winkler.

at godkende en leasingaftale af ét års varighed.

Marinehjemmeværnsinspektøren har ikke sit eget budget, så derfor ville der ikke være kommet noget ud af de gode ideer, hvis ikke Chefen for Hjemmeværnet, Generalmajor Finn Winkler, havde blåstemplet projektet.

Den velvilje ville MHV jo gerne kvittere for, hvorfor vi gav fartøjet skrognummer MIF-01 - MHV Indsatsfartøj nr. 1 - og døbte det WINKLER. Generalen vidste ikke rigtig, om han skulle le eller græde, men MHV forsikrede ham om, at det var en meget stor ære at få et skib opkaldt efter sig. Og at det var helt usædvanligt, at et skib blev opkaldt efter en hærgeneral - som oven i købet var i live i bedste velgående. Endelig kunne vi ham opmærksom på, at der ikke var nogen grund til bekymring, da nummeret på fartøjet var MIF-01, og det indikerede jo, at vi ikke skulle have over 100 små indsatsfartøjer!

Pilotprojektet er afsluttet, og det kan slås fast med syvtommersøm, at det har

været en stor succes.

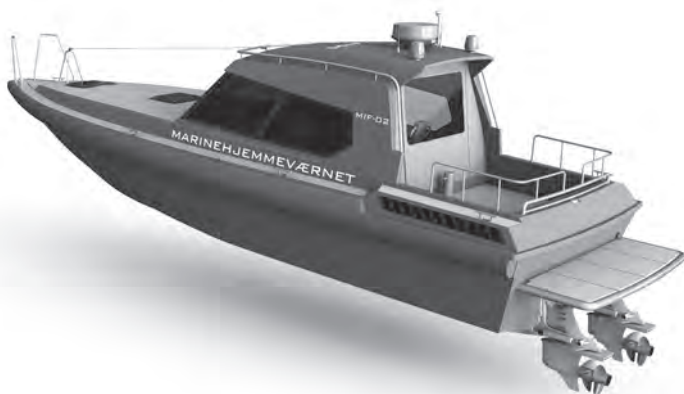
Vi har fået afdækket, at **nogen** frivillige relativt hurtigt kan videreuddannes til at håndtere et hurtigtgående fartøj, og vi har også fundet en model, der betyder, at **nogen** frivillige kan levere et beredskab på kun 30 minutter.

Det er imponerende flot, at frivillige kan gøre det. Endelig har vi også set, at der er frivillige, som er villige til at udvide den frivillige 'beredskabsforpligtelse' til at omfatte ikke-planlagt støtte til politiet.

På opgavesiden må vi sige, at politiet har været meget begejstret for det lille fartøj.

MIF'en var som udgangspunkt placeret i det sydfynske farvand, men vi indsatte den til støtte for Københavns Politi i sommer i forbindelse med nogle store havnerelaterede aktiviteter: Melodi Grandprix - Bilderberg topmødet - Distortion Havnefestivallen og endelig Skt. Hans aften.

MIF-01 var det muliges kunst. Det var her og nu, vi skulle bruge et fartøj, og vi fik afklaret, hvad vi havde behov for. Men

Designskitse til MIF-02.

fartøjet var ikke optimalt. Vi har skævet til Norge og Sverige for at få inspiration til udarbejdelse af operative brugerkrav til et lille indsatsfartøj.

Generelt kan man vel sige, at nordmændene er orienteret mod Atlanterhavet og de store bølger, mens svenskerne er orienteret i mod skærgården og mere roligt farvand.

De norske både er meget sødygtige, men ikke så hurtige, mens de svenske fartøjer er meget hurtige, men knap så sødygtige. Vores behov kommer nærmest

til de svenske, hvorfor vi har besøgt den svenske kystvagt i Karlskrona for at få yderligere inspiration.

Det foreløbige resultat er en designskitse til et MHV indsatsfartøj komma lille. Betegnet MIF-02. Længden er på 10,5 m eller ca. 1 m længere end Tucos C-guard.

Materialet er kulfiber komposit - det er stærkt og let - og det har vi gode erfaringer med. Som det kan se, er den flushdækket med en god, solid fenderkant og en stump stævn, så man via prædikestolen

let kan overføre eksempelvis politifolk til andre skibe og fartøjer.

Fartøjet skal have to indenbordsmotorer på hver knap 400 HK, og det vil give en topfart på ca. 60 knob, hvilket skønnes at være tilstrækkeligt.

Der skal være Z-drev primært for at give et godt pæletræk, så fartøjet også kan bruges til bugseringsopgaver, bl.a. til havmiljøopgaver.

Der skal være en trækstolpen agter, som kan fjernes, når den ikke er i brug. Man kan så i en tilsvarende 'stolpebrønd' agter placere et tungt maskingevær, så fartøjet også kan anvendes til bevogtningsmæssige opgaver.

Når det tunge maskingevær er placeret på agterdækket, så er det ikke for at efterligne en italiensk krydser med det tunge skyts på agterdækket, nej det er for at give mulighed for at placere et let maskingevær på fordækket.

I Hjemmeværnet har vi evalueret MIF-01 pilotprojektet, og Chefen for Hjemmeværnet har truffet principbeslutning om, at HJV skal anskaffe små indsatsfartøjer. I det virkelige liv betyder det, at det er en rigtig god idé, men at der ingen penge er til at finansiere det.

De gode erfaringer med MIF-01 betyder, at Københavns Politi ønsker rådighed over et lille MHV indsatsfartøj i hele sejl- og badesæsonen 2015, bl.a. til støtte for politiets nye beredskabspatruljer. For at tilgodese det ønske, har MHV overtaget to af Kystredningstjenestens tidligere LRB-fartøjer, og de er nu ved at blive gjort klar, så vi håber at have den første kan stilles til rådighed for politiet den 1. april. Københavns Politi er klar til at uddanne 150 politifolk, der skal kunne indsættes med fartøjet.

En LRB er ikke et optimalt lille indsatsfartøj, men det er bedre end ingenting

mens vi venter på, at der bliver truffet de nødvendige beslutninger mht. et egentligt MIF-anskaffelsesprojekt. Med LRB'erne kan vi bevare de erhvervede kompetencer og yde en vis støtte til politiet.

Så for at gøre en lang historie kort og runde det første spørgsmål af, der blev stillede.

Ja, MHV **kan** godt løse opgaven. Vi ved, hvad der skal til af materiel, og mange frivillige kan godt håndtere hurtigtgående fartøjer og levere et meget højt beredskab.

Men **vil** de frivillige? Det var det andet spørgsmål, og det er jo også en forudsætning for, at modellen kan virke. I MHV kan man ikke kommandere med svendene; her skal man motivere. Det tog Marinehjemmeværnsinspektøren nogen tid at lære det!

Der har imidlertid aldrig været problemer med at motivere de frivillige til at smide alt, hvad de har i hænderne for at stå til søs, hvis der er en sørednings- eller havmiljøopgave. De opgaver er så meningsfyldte for søfolk, at deltagelse i løsningen af sådanne opgaver bærer lønnen i sig selv.

Det sker desværre af og til, at de frivillige ikke kan leve op til deres egne intentioner af forskellige gode grunde, men det skyldes aldrig manglende vilje. Men når det drejer sig om at påtage sig en yderligere og skærpet beredskabsforpligtelse, så er det nok færre, der kan og vil være med.

Med pilotprojektet gjorde vi det helt klart, at det naturligvis var helt frivilligt, om man ville deltage, men hvis man ville være med, så betød det også, at fartøjsføreren skulle have en vagtmobiltelefon på sig, så han kunne kontaktes direkte af den indsættende myndighed.

Det accepterede de frivillige under pi-

lotprojektet, og det har fungeret, men der er en del røster i MHV om, at så skal det også udløse et tillæg af én eller anden karakter, hvis man skal være til rådighed på den måde.

Det er således vurderingen, at det vil være muligt at få en del til at påtage sig opgaven uden særlig honorering, men om vi kan få tilstrækkeligt mange, kan kun tiden vise, og det er da muligt, at det bliver nødvendigt med én eller anden honorering til et antal udpegede, vagthavende besætninger.

Det nationale behov for små indsatsfartøjer kan, efter denne forfatters mening, dækkes af 8-12 fartøjer, men der er jo ingen, der siger, at alle de fartøjer nødvendigvis skal være på 30 minutters beredskab. Så mon ikke vi kan finde en model, der tilgodeser alles interesser.

Vi kommer jo ikke uden om, at opgaven med at yde maritim indsatsstøtte til politiet langt hen ad vejen er en driftsrelateret opgave, der i realiteten godt kunne ydes af en privat udbyder. Derfor får opgaver af denne karakter også nogle frivillige til at rejse børster. De vil ikke anvendes til noget, der kan opfattes som konkurrenceforvridende.

Denne problemstilling har vi haft tæt inde på livet med de rammeaftaler, vi har indgået med Dansk Center for Havforskning, Kystdirektoratet og Søfartsstyrelsen.

Der blev i en sag klaget til ikke færre end tre ministerier over påstået konkurrenceforvridende virksomhed. Sagen blev imidlertid meget klart afgjort af Konkurrencestyrelsen, som fastslog, at det ikke var tilfældet. Så der er ingen problemer med den side af sagen.

Maritim indsatsstøtte til politiet er jo mange ting. De fleste synes nok, det er i orden at hjælpe politiet med at forhindre

spiritussejlads og lægge en dæmper på fartgalninge, men det er måske ikke alle, der synes, at man skal klappe hårdt til sejlere, der har glemt deres redningsvest.

På landevejen er der krav om, at bilister skal anlægge sikkerhedssele, men på havet er der ikke krav om, at redningsvesten skal være anlagt. Hvorfor skal man så have den med? Er det ikke folks eget ansvar? Det synspunkt er der nok en del, der har.

Skal man sætte sagen endnu mere på spidsen, så kan vi jo også nævne behovet for maritim indsatsstøtte til politiet hver sommer ved Færøerne, hvor politiet skal holde Greenpeace aktivister på afstand, så færingerne kan udføre deres grindedrab. Vil frivillige i MHV være villige til at være 'hav-chauffører' for politiet i sådan en aktion? Der er nok mange, der ikke synes, at grindedrab er i orden.

Men lad mig runde dette spørgsmål af med at give min vurdering. Jeg tror bestemt, at flere vil afstå fra at påtage sig en opgave, der kan lette færingernes grindedrab, men jeg er også overbevist om, at der er tilstrækkeligt mange frivillige, der gerne vil, og som oven i købet ser det som en spændende og meget 'skarp' og samfundsrelevant opgave.

Det er nok så interessant at se på, om Rigspolitiet og politikerne er klar til at gå så vidt, at man vil lade politiet anvende frivillige i løsning af opgaver, der - hånden på hjertet - kommer meget tæt på at blive karakteriseret som særlig hjælp til politiet.

Det er det tredje spørgsmål, og lad os med det for øje prøve at udvikle temaet om maritim indsatsstøtte til politiet i forbindelse med grindedrabene på Færøerne.

Lad mig straks sige, at det ikke er et teoretisk scenarie, jeg har opfundet til

lejligheden. Opgaven er hidtil blevet løst af Forsvaret og ikke mindst af Frømandskorpset, som har gjort det fremragende. Men Rigspolitiet har en udfordring, som nok ikke er blevet mindre efter, der er oprettet en specialstyrkekommando.

Kan man stole på Marinehjemmeværnet? Kan Rigspolitiet stole på Forsvaret?

Er vi sikre på, at støtte til Rigspolitiet er prioriteret så højt, at Forsvaret år efter år vil afsætte et inspektionsskib og specialstyrker ved Færøerne til denne opgave? Råder Forsvaret over så stor en specialstyrke, at det er muligt? Og er det i øvrigt en opgave for specialstyrker at være havchauffør for politiet? Og har Rigspolitiet måske noget bedre at bruge sit budget til?

Forsvaret afregner jo ved kasse 1, mens Hjemmeværnets støtte er gratis.

Disse betragtninger er nok baggrunden for, at jeg som Marinehjemmeværnsinspektør har fået en uformel henvendelse om, hvorvidt Marinehjemmeværnet evt. vil kunne støtte med frivillige og et lille indsatsfartøj tre måneder til sommer.

Jeg har - også uformelt - svaret, at Marinehjemmeværnet kan og gerne vil løse den opgave.

Der kan dog komme en politisk slæde i vejen.

I forbindelse med Klimatopmødet i København for fem år siden var Hjemmeværnet indsat i meget betydeligt omfang til støtte for politiet. I den forbindelse stillede SF spørgsmål til Forsvarsministeren om karakteren af denne hjælp.

Det kom frem, at politiet havde anmodet Forsvaret om at yde såvel 'almindelig' som 'særlig hjælp', hvor almindelig hjælp er begrænset til bistand, som ikke påregnes at indebære mulighed for direkte konfrontationer mellem forsvarrets personale og eventuelle lovovertrædere.

Det må forventes, at nogle politiske partier vil fremføre, at et grindedrab scenario indebærer muligheder for konfrontation, der kan bringe forsvarrets personel i fare. Hvis det bliver konklusionen, er vi ovre i 'særlig hjælp til politiet', og den hjælp ydes kun helt undtagelsesvis.

Så svaret på det tredje spørgsmål er mere åbent. Jeg tror bestemt, at Rigspolitiet gerne ser opgaven løst af Marinehjemmeværnet, og som jeg læser bestemmelsesgrundlaget, så er en del af de nuværende begrænsninger selvpålagte.

Tilsyneladende er Justitsministeriet mere tilbageholdende end Forsvarsministeriet, og da det er Justitsministeriet, der giver den juridiske rådgivning, så kan det betyde en stopklods.

Mht. politikerne så gætter jeg på, at der er politisk villighed til at lade Marinehjemmeværnet løse opgaven, hvis Rigspolitiet og Hjemmeværnet vurderer, at det er muligt og forsvarligt.

Men lad os vende næsen mod de hjemlige farvande og se på, om Søværnet med DIANA-klassen kan bidrage med noget af betydning. Det var essensen af det fjerde og sidste spørgsmål.

Umiddelbart ser DIANA-klassens data jo meget pæne ud, men hvis man skal være lidt provokerende, så må det siges, at DIANA-klassen minder om en lam and, og at man vel med rette kan tale om et materielprojekt, der på skalaen over materielskandaler nærmer sig MILJØ 103 niveauet.

Men kun nærmer sig, for MILJØ 103 tager prisen med et eksempel på, at man reagerer panisk og uden at tænke sig om efter en ulykke. Efter BALTIC CARRIER ulykken ved Grønsund i 2001 gik man straks i gang med at anskaffe den lægtvandskapacitet, man manglede - og i øvrigt stadig mangler.

HDMS Freja, det andra fartøjet i Diana-klassen (totalt 6 fartøjer) som tilhører det danske søværnet.

Problemet var, at man udelukkende fokuserede på, hvad opgaven var, nemlig at opsamle olie på det læge vand, uden i tilstrækkelig grad at overveje, hvordan den opgave skulle løses. På baggrund af opgaven gik man i gang med at udarbejde operative brugerkrav uden det nødvendige konceptuelle grundlag.

Der var ikke, og der er stadig ikke udarbejdet, et godkendt nationalt, operativt havmiljøkoncept.

Resultatet blev derefter. Man fik et fartøj, der var dyrt og komplekst og så stort, at det ikke kunne transporteres ad landevejen, og da det er helt fladbundet, kan det kun forlægges på fladt vand; ellers risikerer man at sejle det ned.

Helt så slem er situationen ikke med DIANA-klassen. Her er der dog tale om skibe, der er operative. Når jeg alligevel tillader mig analogien, så er det fordi, man med bygningen af DIANA-klassen har fået noget, der efter min mening hver-

ken er fugl eller fisk. Og jeg tror igen, at forklaringen er, at man har fokuseret på den opgave, der var engang, i stedet for at starte med at give det konceptuelle grundlag en overhaling.

Hvis vi retter blikket mod DIANA-klassens anvendelighed som maritim indsatsenhed, så ser det ikke så godt ud.

Sødygtigheden er sikkert i orden, men en fart på 25 knob er ikke godt nok, når vi taler maritim indsatsenhed. Bevæbningen med to TMG er godt nok, men man behøver ikke et skrog på 43 meter for at have TMG om bord. Det kan klares med et lille indsatsfartøj på 10,5 m.

Fartøjet kan tage flydespærringer om bord, men hvad skal de bruges til? Der er mig bekendt ikke noget operativt koncept eller en havmiljøplan, der beskriver, anvendelsen af DIANA-klassens havmiljøkapacitet, og evnen til at opsamle den inddæmmede olie er jo den samme som MHV fartøjer og den kommende, 3.

USCG Response boat medium.

KNUD klasse har - nemlig ingen.

DIANA-klassen er så stor, at dens anvendelighed til at assistere ved de mange opgaver, hvor sejlbåde og småskibe får behov for assistance, er begrænset. I sådanne situationer er man henvist til at anvende den RHIB, der optager en meget stor del af pladsen i agterskibet. Denne RHIB har mig bekendt water-jet fremdrivning med ringe pæletræk, så den er heller ikke velegnet til bugseringsopgaver.

Skulle man være i tvivl, fik vi syn for sagn i oktober måned, da en DIANA-klasse skulle hjælpe galeasen 'Skibet' fra 1880 ind i Spodsbjerg havn.

Jeg formoder, at DIANA-klassen selv var for stor til tage galeasen på siden og sejle i havn, hvorfor opgaven blev overladt til en RHIB med water-jet. Jeg tror ikke, at søofficerer er dårligere søfolk end frivillige i Marinehjemmeværnet, så min konklusion er, at DIANA-klassen sim-

pelthen ikke er egnet til at løse opgaven.

Når man designer skibe, er det ikke nok at se på, **hvilken** opgave, der skal løses. Man skal også analysere, **hvordan** opgaven skal løses. Det er konceptarbejdet.

Det er derfor, at jeg mener, at hvis Søværnet vil være en attraktiv samarbejdspartner for politiet, så er der behov for noget mere velegnet materiel. Og hvis jeg skal anbefale noget til storebror, så skulle det være noget i retning af denne svend.

Her har vi et indsatsfartøj, der kan sejle ca. 45 knob overalt i danske farvande. Det kan sejles af en besætning på fire mand - inklusiv to mand til at betjene TMG. Der er ingen GB om bord, for det er der ikke behov for. Der er god plads om læ, så man kan uden problemer medtage politiets aktionsstyrke.

Med andre ord har vi her et skib, de vil være et godt bud på en indsatsenhed ved

et Utøya scenarie i dansk farvand.

Jeg ved ikke, hvad søværnet vil, men når Marinehjemmeværnet engang skal til at udskifte de første fartøjer i 800-klassen, så er jeg sikker på, at man vil kigge på nogle fartøjer af denne karakter, så den fremtidige MHV flåde bliver en flåde sammensat af enheder, der er optimeret enten til at løse en maritim indsatsopgave eller en opgave, der kræver stor sødygtighed og udholdenhed.

Derfor bliver svaret på det sidste og fjerde spørgsmål desværre, at det er yderst begrænset, hvad DIANA-klassen kan bidrage med, når vi taler støtte til politiet.

Afslutning

I denne artikel har jeg søgt at godtgøre, at opgaven med at yde maritim indsatsstøtte til politiet er så stor og voksende, at det er urealistisk for søværnet at dække politiets behov, og at søværnet slet ikke har mulighed for at levere det høje, landsdækkende beredskab, der er behov for.

Danmark kommer ikke uden om at anvende MHV til at løse opgaver af denne karakter, med mindre man vil være parat til at afsætte langt mere økonomi til området.

Står vi så i en situation, hvor vi lige så godt kunne lade søværn være søværn og overlade denne opgave fuldt og helt til MHV?

På søredningsområdet er MHV den største aktør i Danmark med næsten 10.000 beredskabsdøgn/år, og Danmark har som nation indgået aftaler på havmiljøområdet, som man kun kan leve op

til i kraft af de frivillige i MHV.

Det er også MHV, der lever platforme til sejlads med tolderne fra SKAT, og MHV har de senere år i stigende omfang påtaget sig en række driftsrelaterede opgaver i rammen af regeringens maritime strategi.

Jeg tænker her på rammeaftalerne med Dansk Center for Havforskning, Kystdirektoratet og den aftale, vi sidste år indgik med Søfartsstyrelsen om en mere systematisk kontrol med den flydende farvandsafmærkning.

Så selvfølgelig kan vi stole på MHV! - hvis politikerne blot sørger for, at rammerne er gode nok til, at de frivillige fortsat vil bruge så megen fritid på deres hobby.

Det er relevant til afslutning at spørge, om tiden er moden til at tage skridtet fuldt ud og lade MHV overtage alle kystvagtopgaverne i stedet for, at SVN skal bruge uforholdsmæssig mange ressourcer på denne ikke-militære opgave. Skulle SVN i stedet for koncentrere sig om det militære håndværk - også på hjemmebanen?

Når det kommer til myndighedsudøvelse, vil nogen måske anfægte det uddannelsesmæssige niveau og sige, at de frivilliges uddannelsesniveau på ingen måde nærmer sig en søofficersuddannelse, hvorfor frivillige ikke kan gives en myndighedsmæssig prokura.

Det er rigtigt i dag, men ingen ved hvordan den nye søofficersuddannelsen udvikler sig. Så måske vil det være i Marinehjemmeværnet at matche den her anførte udfordring!

WHEN EVERY SECOND COUNTS

BOFORS 40 MK4 NAVAL GUN SYSTEMS

When your survival hangs on a matter of seconds, you need agile weapon systems that enable a lightning-quick response. The Bofors 40 Mk4 naval gun system is designed to meet that demand. It has the capability to rapidly switch between optimised ammunition types, including programmable 3P all-target ammo. This combines with straightforward, cost-effective integration, delivering affordable flexibility — and outstanding survivability.

www.baesystems.com

BAE SYSTEMS
INSPIRED WORK

Ledamoten
MIKAEL BRÄNNVALL
&
Kommendörkapten
JONAS HÅRD AF
SEGERSTAD

Mikael Brännvall är vice VD för Dramaten samt reservofficer vid 4.sjöstridsflottiljen. Jonas Hård af Segerstad är sjöofficer samt chef för 42.minröjningsdivisionen vid samma flottilj.

Ett modernt reservofficerssystem för flottan

Hur ska ett framtida reservofficerssystem se ut i flottan? Med utgångspunkt från dagens personalförsörjningssystem och statsmakternas inriktning i frågan diskuteras varför stående sjöförband kan – och bör – gå en delvis annan väg än de mobiliserande förbanden i armén och flygvapnet.

Inledning

Försvarsberedningen konstaterade i sin rapport förra året att reservofficerare (RO) används i minskad omfattning i Försvarsmaktens verksamhet och att endast ett fåtal har grundutbildats sedan 2008. Detta trots en tydlig politisk inriktning som tvärtom anger att reservofficerssystemet ska utvecklas.¹

Kompetens, kostnadseffektivitet, folkförankring och rekryteringsskäl anförs av Försvarsberedningen som argument för att stärka reservofficerssystemet. Reservofficerare uppges vara viktiga för att bemanna krigsförbanden med militär kompetens, vilket gäller såväl officerare (OF/T) som specialistofficerare (SO/T). Enligt beredningen bör halva behovet av reservofficerare försörjas genom grund-

utbildning, resterande del bedöms kunna utgöras av förtidsavgångna yrkesofficerare som övergår i reserv.²

I försvarspropositionen understryker regeringen vad som anförs av Försvarsberedningen i frågan och föreslår att grundutbildning av reservofficerare (OF) snarast ska påbörjas som en kortare inomverksutbildning, alltså internt inom myndigheten. Målgruppen är individer som har eller kommer att skaffa en civil högskoleutbildning.³ Försvarshögskolans treåriga officersprogram, som leder till en kandidatexamen i krigsvetenskap, kan

2. DS 2014:20 sid 73f.

3. Se även *Försvarsmaktens regleringsbrev 2015* sid 10. Där anförs att grundutbildning till reservofficer, både avseende officerare och specialistofficerare, ska återupptas under 2015. Den ska genomföras som en kortare inomverksutbildning för individer som har eller avser att genomgå en civil högskoleutbildning.

1. DS 2014:20 sid 74.

fortfarande vara möjlig för den som vill bli reservofficer (OF) men regeringen befarar att endast ett fåtal kommer att vara intresserade av att utbilda sig mot två akademiska grundexamina. Vi delar helt den synen: Den kortare inomverksutbildningen bör därför vara "huvudspår".⁴

Försvarsmakten står nu i begrepp att återuppta reservofficersutbildningen till officer i enlighet med den politiska inriktningen.⁵ Högkvarteret och Militärhögskolan i Halmstad har arbetat fram ett koncept för armén och flygvapnet; de marina inriktningarna återstår fortfarande att utveckla. Vi anser att det nu är hög tid att diskutera hur en modern reservofficersutbildning bör utformas för att motsvara flottans behov och särskilda förutsättningar.

Amfibiekåren behandlas inte här, dels för att dess mobiliserande förband i stor utsträckning torde kunna försörjas med reservofficerare enligt den modell armén som tar fram – även om viss samläsning med fördel kan ske med flottan – och dels för att artikelförfattarnas sakkunskap låter artikeln begränsas till det egna vapenslaget. En fortsatt diskussion om vilken väg amfibiekåren bör välja är därför angelägen!

Denna text utgår från begreppen i Försvarsmaktens Personalinstruktion och hur personalen definieras där: *Personalgruppen* reservofficerare består av de två *personalkategorierna* officer och specialistofficer, en semantiskt inte helt enkel indelning. För tydlighetens skull används därför förkortningarna OF för officer och SO för specialistofficer där så bedöms nödvändigt.

4. Prop. 2014/15:109 sid 19 och 94f.

5. *Förändrat beslut om reservofficersutbildning 2015/16 och 2016/17.*

RO i flottan till idag⁶

Fram till 2007 grundutbildades årligen reservofficerare till sjöstridsförbanden. Rekryteringsbasen utgjordes av dugliga PB-värnpliktiga som, efter sin grundutbildning, kunde söka och antas till en ettårig reservofficersutbildning.

Officersexamen, utnämning till fänrik och anställning som reservofficer följdes av ett obligatoriskt tjänstgöringsår ombord. Vanliga befattningar var SLO patrullbåt, AO minröjningsfartyg eller robotbåt, SLO eller MinO minfartyg samt fartygschef på mindre minsvepare. Rekryteringsprocessen och utbildningsgången genomströmdes av tanken att reservofficerarna efter det obligatoriska tjänstgöringsåret skulle studera vidare på universitet eller högskola och på sikt skaffa sig civila kunskaper och erfarenheter som skulle komma försvaret till gagn.

Nivåhöjande utbildningar fanns till kaptan (KHS ROK) och örlogskaptan (FHS ROK). I många fall utvecklades reservofficerarna mot befattningar i staber på olika nivåer i krigsorganisationen.

Det låg i systemets natur att Försvarsmakten främst utnyttjade militärt förvärvade kunskaper och färdigheter under unga år medan andra kompetenser blev mer intressanta för förbanden efterhand som reservofficeren meriterade sig akademiskt och utvecklades i sin civila karriär. Utöver placering och övningar i krigsorganisationen tjänstgjorde många

6. I artikeln behandlas inte närmare utbildningsgången enligt den tidigare linje A, vilken vände sig till civila sjöbefäl som, efter en anpassad reservofficersutbildning och obligatorisk tjänstgöring på Isbrytare eller Sjömätare, kunde placeras på nautiska befattningar i krigsorganisationen (tekniska befattningar för sjöingenjörer).

reservofficerare för att fylla vakanser eller förstärka organisationen vid tillfälliga behov, såväl i insatser nationellt och utomlands⁷ som i fredsorganisationen. Detta var särskilt vanligt under den civila studietiden.

Nytt reservofficerskoncept för Försvarsmakten

Den nya reservofficersutbildningen som tas fram av Försvarsmakten omfattar tre kurser (ROK 1-3) om sammanlagt tolv månader. ROK 1 är gemensam för dem som läser mot specialistofficer (SO) respektive officer (OF), övriga kurser läser de olika inriktningarna för sig. Utbildningen följs inte av obligatorisk praktisk tjänstgöring vid förband. Den försvarsmaktsgemensamma utbildningen är främst avsedd för lägre taktiska befattningar i mobiliserande kontraktsförband.⁸

2017 ska det nya utbildningssystemet tas i fullt bruk. Då påbörjas den första reservofficerskursen med officersaspiranter som har genomfört den nya längre militära grundutbildningen (GU NY).⁹ I år genomförs dock en försöksutbildning med ca 20 inryckande aspiranter vid MHS Halmstad.¹⁰ Som anförts är denna utbildning säkert mycket lämpad för armén och flygvapnet, men inte för flottans sjöförband.

Flottans behov

Det nya reservofficerskonceptet måste

7. Se Thomsson och Hoas.

8. *Grundutbildning av blivande reservofficerare.*

9. *En ny militär grundutbildning* (PM upprättad i regeringskansliet).

10. *Grundutbildning av blivande reservofficerare och Förändrat beslut om reservofficersutbildning 2015/16 och 2016/17.*

anpassas för att svara upp mot sjöstridsförbandens behov. Tidigare – och tydligare – inriktning mot framtida uppgifter i krigsförbanden samt mer omfattande tjänstgöring i den befattning som utbildningen primärt syftar till är kanske mest angeläget.

Vi är också tveksamma till om en reservofficersaspirant i flottan har bäst nytta av en hel GU NY, som redan med liggande förslag ändå skiljer sig mellan flottan och övriga.¹¹

För sjöstridsförbanden bör målbilden vara en tillgänglig kår med reservofficerare som utbildats och tjänstgör i befälsbefattning ombord, har eller skaffar sig en akademisk examen på lägst grundnivå (kandidatexamen) och kan tjänstgöra i OF-befattning ombord eller i stab; efterhand även på högre nivåer.

Vi ser tre huvudsyften med ett utvecklat reservofficerssystem i marinen:

- Kostnadseffektiv och flexibel personalförsörjning.
- Möjlighet att utnyttja civilt förvärvat kompetens.
- Tillgång till ett nätverk utanför Försvarsmakten.

För närvarande finns exempelvis vid 4.sjöstridsflottiljen, där artikelförfattarna har sina anställningar, ett femtontal reservofficersbefattningar (OF/T och SO/T). Därutöver finns ett antal befattningar i högre taktiska staber som förutsätter bakgrund från sjöstridsförbanden.

Utöver placering på någon av dessa befattningar, ska det vara naturligt för

11. I armén och flygvapnet är GU NY mycket lik en "gammal" grundutbildning för värnpliktiga med förbandstjänstgöring, medan den i flottan mest är en yrkesutbildning utan sjötid mot en sjömansbefattning ombord, vilket skulle leda fel för en reservofficersaspirant.

reservofficeren att ingå i en personalpool som kan förstärka de stående förbanden vid vakanser eller då behov av andra skäl uppstår. Detta är en av styrkorna med att ha tillgång till reservofficerare. På denna punkt skiljer sig flottans stående förband från många andra delar av Försvarsmakten; vi använder våra reservofficerare ombord även i den ”vanliga” vardagen.

Tanken är också att reservofficerarna efterhand ska utvecklas mot befattningar i högre taktiska staber, där erfarenhet från förbandstjänstgöring är en avgörande fördel.

Vårt förslag

Utgångspunkter

Vi har följande utgångspunkter för hur ett reservofficerssystem i flottan bör vara utformat:

- Rekryteringsbasen bör utgöras av individer som har förutsättningar och vilja att avlägga en akademisk grundexamen på lägst kandidatnivå.
- Utbildningen bör vara sammanhållen och följas av en längre obligatorisk tjänstgöring i befattning ombord. Erfarenhet från fartygstjänst är helt central för sjöofficersprofessionen.
- Tiden från och med den militära grundutbildningen till dess att civil verksamhet kan påbörjas bör inte vara längre än att det uppfattas som rimligt att dessutom skaffa sig en civil utbildning.

Rekrytering och antagning

För att säkerställa utsikterna att reservofficeren på sikt skaffar sig en civil akademisk examen ska personer med minst 60 högskolepoäng (två terminer) i ett akademiskt huvudämne kunna bli antagna till reservofficersutbildning i flottan. Det ska

också vara möjligt för den som har *för avsikt* att påbörja högskolestudier att söka. I det senare fallet genomförs ett särskilt test och intervjuer för att verifiera den sökandes akademiska förmåga och ambition.

En akademisk grundexamen (”kandidatexamen”) bör vara ett krav för att längre fram kunna utnämnas till löjtnant eller högre nivå. Vilket ämne som studentens eller vad examensarbetet behandlar är av mindre vikt. Det centrala är att officeren har den vetenskapliga förmågan att analysera, problemformulera och metodiskt lösa uppgifter som en akademisk utbildning leder till. Denna syn har stöd i det senaste försvarsbeslutet¹² och det är i en internationell jämförelse mycket vanligt att officerare kan studera en stor bredd av ”helt civila” akademiska ämnen.

Vi bedömer det som lämpligt att eleverna genomför hela sin utbildning till reservofficer, inklusive den obligatoriska tjänstgöringsperioden, sammanhängande före eller i början av högskolestudierna. Ett sådant avbrott i den civila utbildningen tror vi av många skulle uppfattas som välkommet snarare än ett problem. Det öppnar dessutom upp för flexibla kortare tjänstgöringar under den återstående studietiden, vilket är ömsesidigt positivt för officeren och för sjöstridsförbanden.

Närvaron av officerare vid våra universitet och högskolor bidrar också till en viktig del av samhällsförankringen och det nätverksbyggande som är en positiv effekt av ett fungerande reservofficerssystem. Det är också mer naturligt att efter avslutad civil utbildning gå direkt vidare i arbetslivet eller till fortsatta studier på avancerad nivå, än att göra ett treårigt uppehåll vid 24-25 års ålder.

---

12. Prop. 2014/15:109 sid 95.

Lämplighet kontrolleras bland annat genom professionsintervjuer i en antagningsprocess där förbanden bör ha ett tydligt inflytande, precis som tidigare när omdömen och lämplighet efter värnplikt väjde tungt i urvalet.

Av rekryterings skull bör det vara möjligt att bli preliminärt antagen till reservofficersutbildningen innan inryckning. Godkänd grundutbildning och förbandschefens lämplighetsomdöme ska då vara avgörande förutsättningar för att få följa utbildningen mot officer.

Grundutbildning

Militär grundutbildning påbörjas i likhet med övriga blivande sjömän men reservofficersaspiranten genomför endast omkring fyra månader, vilket är något längre än dagens GMU. En komplett sjömansbefattningsutbildning vore inte meningsfullt, då aspiranten aldrig kommer att tjänstgöra som exempelvis artillermekaniker, sonaroperatör eller liknande. Istället ska den fortsatta utbildningen vara tydligt inriktad mot en framtida befälsbefattning ombord. Detta är en av de avgörande skillnaderna jämfört med den reservofficersutbildning som planeras i övriga Försvarsmakten.

Därefter genomförs en tre månader förberedande praktikperiod ombord, i syfte att bekanta aspiranten med fartygs- och stridstjänst. Denna praktikperiod syftar också till att krigsförbandschefen ska kunna avgöra om aspiranten har prognos att fortsätta sin utbildning mot reservofficer.

Officersutbildning

Efter dessa inledande moment utnämns de aspiranter som visat sig lämpliga till kadetter och påbörjar en ettårig reservofficerskurs, bestående av tre huvudblock.

- ROK 1: försvarsmaktsinriktad del (två månader).
- ROK 2: marint inriktad del (fyra månader).
- ROK 3: yrkesinriktad del som tar sikte mot befattningen under den obligatoriska tjänstgöringsperioden (sex månader).

Utbildningen bör vara forcerad, dels för att kunna rymma nödvändiga kursavsnitt och dels för att säkerställa attraktionskraften. Vår uppfattning är att undervisningen vid de militära skolorna generellt kan hålla ett väsentligt högre tempo än vad som idag ofta är fallet och att detta i synnerhet gäller med studeranden som har god prognos mot examen på akademisk grundnivå. Den som till äventyrs anser att skoltiden verkar kort, kan reflektera över att den är längre än exempelvis utbildningen till yrkesofficer i Royal Navy.¹³

Det är också viktigt att utbildningens innehåll är koncentrerad mot de uppgifter som den framtida reservofficeren förväntas fullgöra. Ett kritiskt förhållningssätt till ”övercertifiering” är nog nyttigt för hela flottans utbildningskoncept, men särskilt denna utbildning har inte råd att sväva utanför det som leder mot målet.

Till och med officerskursen tjänstgör eleverna med rekrytförmåner i likhet med vad som gäller på yrkesofficersutbildningarna.

Obligatorisk tjänstgöring

Efter avslutad officerskurs tillsvidareanställs godkända elever som reservofficerare i Försvarsmakten och påbörjar den obligatoriska tjänstgöringsperioden. Till skillnad mot tidigare bör tjänstgö-

---

13. Nordlund sid 47ff. Jfr även rekryteringsinformation på Royal Navy's webbplats.

ringen göras något längre, i normalfallet minst ca 18 månader. Detta skapar den för framtiden oundgängliga förbandserfarenhet som för framtida tjänstgöringar kommer att vara så viktig. Under denna tid genomförs ett fastställt utbildningsprogram i förbandets regi, vilket kompletterar den utbildning som erhållits vid skolan. Förbandschefen har även möjlighet att lägga in ytterligare kurser som bedöms nödvändiga.

Befattningar

En avgörande frågeställning är i vilka befattningar som reservofficerare ska tjänstgöra under sin obligatoriska tjänstgöringsperiod. Vi vet sedan tidigare att befattningar som navigationsofficer och eldledare är utmärkta, de finns dessutom på ett antal av flottans fartyg. Tjänstgöringen bör göras i befattningar som ger en bred inblick i stridsfartygstjänsten, där den unge reservofficeraren både kan lära sig sin tjänst och med tiden kan bli en tillgång ombord. Exempelvis skulle en till två av dessa befattningar per division kunna bemannas av reservofficerare, övriga av yrkesofficerare. Här bör krigsförbandscheferna själva resonera, med utgångspunkt från tidigare erfarenheter, och se vilka befattningar som skulle kunna vara aktuella i sammanhanget.

Möjligheten bör prövas att införa en särskilt inriktad reservofficersutbildning mot mariningenjör för aspiranter som påbörjat en civil utbildning till ingenjör. Lämplig befattning under den obligatoriska tjänstgöringsperioden skulle kunna vara exempelvis andre divisionsingenjör. Efter avlagd civilingenjörsexamen sker befordran och eventuell utnämning till mariningenjör (RO), vilket skulle ge en ypperlig bakgrund inför en yrkeskarriär vid FMV eller i försvarsindustrin.

Det skulle också kunna diskuteras om elever på civila sjöbefälsutbildningar, som söker reservofficersutbildning, skulle kunna tillgodoräkna del av den obligatoriska tjänstgöringen som praktik i sin civila utbildning.

Officer vs specialistofficer

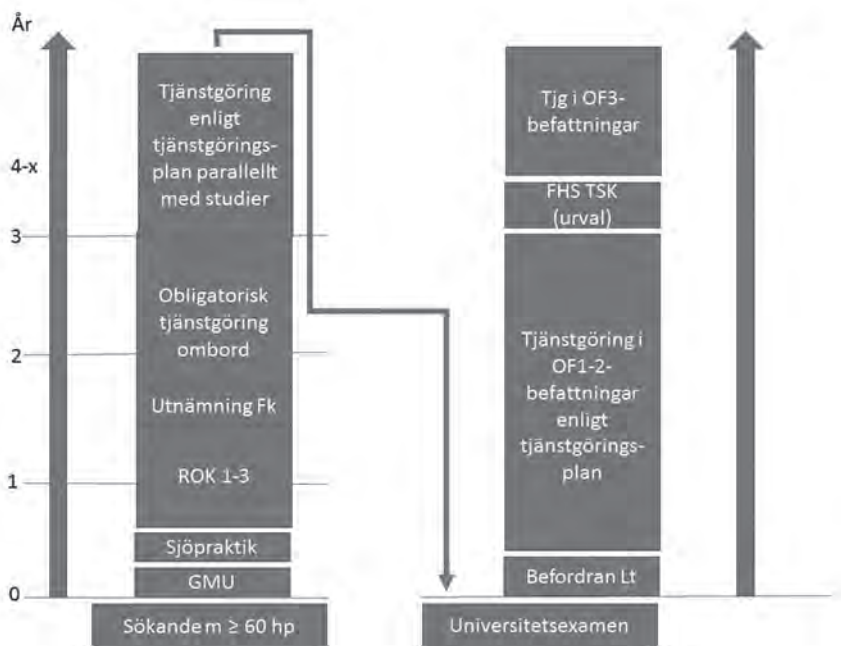
Efter återinförandet av flerbefälssystemet finns idag befattningar för såväl officerare (OF) som för specialistofficerare (SO). Det är här av mindre betydelse i vilken kategori befattningen under den obligatoriska tjänstgöringen ligger. Väsentligt är däremot den miljökunedom som erhålls och att det läggs en grund så att reservofficeren senare, efter avslutad civil utbildning, kan utvecklas mot OF-befattningar på högre nivå.

Vi uppfattar att flottans behov av reservofficerare i SO-befattningar i första hand ska försörjas av förtidsavgångna yrkesofficerare, i andra hand av direktutbildade reservofficerare. Specialistofficeraren har ofta en expertroll som förutsätter lång tid i befattning, nära de system som ska bemästras. Detta gäller i synnerhet för sjöstridsförbanden och andra tekniktensiva delar av Försvarsmakten. Det övergripande syftet med den reservofficersutbildning vi här skisserar är därför att bidra till den långsiktiga försörjningen från OF1 (fänrik) och uppåt.

Reservofficer (OF) som inte avlägger akademisk grundexamen ska inte utnännas till löjtnant eller högre nivå men kan fortsätta att tjänstgöra i ungefär samma befattning som under sin obligatoriska tjänstgöring. Det är viktigt att detta görs tydligt, så att alla parter vet och förstår vad som gäller.

Vidareutveckling

Målsättningen med de tre inledande åren är bland annat att reservofficeren

Schematisk bild över utbildnings- och tjänstgöringsgången.

ska erövra en grundläggande förståelse för förbandet och dess stridsuppgifter. Han eller hon kan därefter, i dialog med krigsförbandschefen, tjänstgöra i varierande omfattning för att på sikt utvecklas mot andra befattningar ombord eller i stabstjänst.

Reservofficerens civilt förvärvade kunskaper och erfarenheter kan efterhand bli mer betydelsefulla, beroende på hur de matchar dennes militära befattning och uppgifter. Tydliga exempel ser vi hos de reservofficerare som avlagt juristexamen och tjänstgör som juridiska rådgivare, oavsett tidigare befattning som stridsledningsofficerare, eldledare eller annat. Motsvarande gäller medicinalutbildade och skulle, som vi skisserat ovan, även kunna gälla mariningenjörer.

Värdet av att ha reservofficersutbildade sjöbefäl på våra allt färre svenskflaggade handelsfartyg kan inte heller underskattas och skulle kunna hanteras inom ramen för den modell som vi föreslår.

Även där det saknas en direkt yrkeskoppling mellan civila meriter och militär placering, kommer flottan kunna dra nytta av kombinationen sjömilitär grundförståelse och kompetenser som erhållits utanför Försvarsmakten. Ledarskap och förmåga att hantera komplexa situationer är universella förmågor, vare sig de förvärvats militärt eller civilt.

Det finns inte utrymme här att i detalj gå in närmare på reservofficerarnas militära vidareutveckling. Vi anser dock att det bör finnas en marint inriktad "kaptenskurs" och att den taktiska

stabskursen vid Försvarshögskolan (FHS TSK), vilken syftar till att ge en generell stabskompetens för tjänstgöring på OF 3-nivån, bör finnas kvar enligt ungefär samma modell som idag.

Rekryteringspotential

Avgörande för attraktionskraften är att utbildningen uppfattas som adekvat och krävande samt att tjänstgöringen kan genomföras i en utmanande befattning ombord. Vi riktar oss till dem som ser en merit i reservofficersexamen och som vill utvecklas i det ledarskap, ansvarstagande och yrkeskunnande som ofta följer av utbildning och återkommande tjänstgöring i Försvarsmakten.

Den sammanlagda tiden ”i uniform”, från inryckning till grundutbildningen till och med den obligatoriska tjänstgöringsperioden, får inte uppfattas som alltför lång. Den som söker till reservofficersutbildningen måste kunna överblicka sin sammanlagda militära och civila utbildningstid. Vår bedömning är att det går en smärtränns någonstans vid tre till fyra år för den militära delen. En 21-åring som rycker in till grundutbildning kan då

vara klar med sin obligatoriska tjänstgöring vid 24 års ålder och har fortfarande ett antal år på sig att slutföra sin utbildning och påbörja en civil karriär. Medelåldern för att avsluta universitetsstudier är runt 30 år i Sverige¹⁴ och en individ som avsätter tre till fyra år i flottan kan därför knappast sägas hamna på efterkälken enbart av den anledningen.

Sammanfattning

För att sammanfatta vårt förslag och dess särdrag: I artikeln har framhållits hur stående sjöförband använder reservofficerare även i den dagliga förbandsproduktionen och inte bara i kontraktsförband. Utbildningen bör vara treårig, där en obligatorisk tjänstgöring i befattning utgör en betydande del. Vi sätter som antagningskrav att en aspirant har minst två terminers akademiska studier, alternativt god prognos mot examen på kandidatnivå. Utbildningen ska vara sammanhållen och det är positivt om den genomförs som ett uppehåll i de civila studierna.

---

14. Se t ex *Smart att börja jobba tidigt*.

Källor

DS 2014:20 *Försvaret av Sverige. Starkare försvar för en osäker tid*. Försvarsberedningens rapport. Prop. 2014/15:109 *Försvarspolitisk inriktning – Sveriges försvar 2016-2020*.

Regeringsbeslut 2014-12-19, *Regleringsbrev för budgetåret 2015 avseende Försvarsmakten*

Regeringsbeslut 2015-06-25, *Inriktning för Försvarsmaktens verksamhet för åren 2016 till och med 2020*

En ny militär grundutbildning, promemoria upprättad i regeringskansliet, Fö2015/00945/RS

Försvarsmakten HKV, *Förändrat beslut om reservofficersutbildning 2015/16 och 2016/17*, FM2015-12997:1

Försvarsmaktens webbplats, *Grundutbildning av blivande reservofficerare*: <http://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2015/06/grundutbildning-av-blivande-reservofficerare> Läst 2015-08-29

Hoas C, *Mångfacetterad tjänst på EU Navfors styrkehögkvarter*, artikel på Försvarsmaktsbloggen: <https://blogg.forsvarsmakten.se/operationatalanta/2013/06/25/mangfacetterad-tjanst-pa-eu-navforsstyrkehogkvarter> Läst 2015-08-29

Nordlund P, *Officersutbildning – i Sverige och internationellt*, FOI 2012, FOI-R--3371—SE

Royal Navy's webbplats:

<http://www.royalnavy.mod.uk/careers/role-finder/roles/warfareofficer#training> Läst 2015-08-29

Svenska Dagbladet, *Smart att börja jobba tidigt*, artikel på webbplatsen 2014-06-11: <http://www.svd.se/smart-att-borja-jobba-tidigt>. Läst 2015-08-29

Thomsson P, *Reservofficer i insats - några erfarenheter*, TiS 2/2012 sid 153

Ledamoten
MAGNUS HAGLUND

Magnus Haglund var under åren 1986-1991 sekreterare i Kungl. Örlogsmannasällskapet och är en flitig debattör i försvarsfrågor med marin och maritim inriktning.

En ny försvarspolitisk inriktning

Så har ett nytt försvarsbeslut fattats av riksdagen. Regeringens proposition nr 2014/15:109 finns under rubriken "Försvarspolitisk inriktning", men den handlar slutligen mest om ett utökat anslag till Försvarsmakten. Under det mediatryck, som utvecklingen i Ryssland inneburit, kunde en rimlig majoritet komma överens om, att det underfinansierade försvaret behövde ett tillskott. Men här upphör dessvärre nytänkandet och, som jag ser det, har man i stället tagit ett halvt steg tillbaka i den inledda och strategiskt rimliga utvecklingen, som fanns antydd mellan raderna i 2009 år försvarsbeslut. Man lämnar i stort sett också tankarna på att vårt försvar ska vara viljestyrt d.v.s. inte byggas upp mot någon eller några mer eller mindre konstruerade framtida hotbilder och prefixet "insats" tycks numera tankemässigt enbart kopplat till internationella verksamheter. I vissa fall har man till och med tagit flera steg tillbaka till de tankar som fanns under det kalla krigets tid, och, som vi numera vet, redan då var gamla eller föråldrade och man planerar till och med, att återuppsätta ett "Totalförsvar", som ju egentligen var baserat på erfarenheterna från beredskapsåren. Det låter kanske lockande och bra som ett försök att bygga upp ett rimligt samhällsförsvar igen, men den gamla svenska totalförsvarsmodellen har i dagens stridsmiljöer knappast någon rimlig tillämpning alls.

Propositionen innehåller dessutom en hel del detaljbeslut, som man ju mest kan undra över varför landets riksdag ska fatta. Och blir våra förband verkligen så mycket effektivare, bara för att man nu ska kalla dem för "krigsförband"? Kategoriuppdelningen på "stående förband samt kontrakts- och hemvärnsförband", som det står i propositionen, verkar också ganska hemsnickrad och de stående för-

banden är ju till ganska stor del snarare att betrakta som mobiliserbara reservistförband, om man ska använda en mera vanlig och välkänd internationell terminologi. De så kallade kontraktsförbanden ska väl ska väl egentligen vara de enheter, som vi ska kunna kalla in för att bilda en tröskel, om det skulle visa sig svårt att mobilisera eller kalla in ordinarie "stående" förband. Och vart tar för övrigt

existerande fredsförband vägen?

En ”Stridsgrupp Gotland” ska sättas upp i stället för den manöverbataljon, som fanns tilltänkt i FB 2009, men som ÖB inte stationerade där av förmenta kostnadsskäl. Bättre såhär – tveksamt! Det var ju närmast en tröskeeffekt, som skulle kunna byggas på ön och så borde det väl fortfarande vara? Arméförbanden ska nu annars kunna strida samlat under två brigadledningar – ett gammalt och välkänt krav eller önskemål från vissa arméföreträdare – men var ska de utgångsgrupperas? Den fortsatta nedgången av marinens ubåtsjaktförmåga ska hejdas genom en rad detaljbeslut, som väl egentligen borde ha fattats av ÖB successivt genom åren och flygvapnet ska omorganiseras och nu omfatta fyra flygflottiljer. Vi får väl då hoppas, att det blir en flottilj i vardera väderstreck, för i öst är dagens flygvapen helt otillräckligt för att kunna upprätthålla en rimlig incidentberedskap över huvudstadsregionen – och Gotland.

En del skrivs också om Försvarsmaktens personalförsörjning, men frågan är om den föreslagna – och nu beslutade – utökade grundutbildningen kommer att bidra till att tillgången på kvalificerad personal inom Försvarsmakten blir så mycket bättre i framtiden? Blivande flygofficerare vill nog exempelvis snarare påbörja sin flygutbildning så snart som möjligt och inte gå och dra i ett slags föråldrat markstridskoncept ytterligare ett halvår – för att förtydliga och spetsa till frågan. När det annars gäller våra stridskrafter, så presenteras de försvarsgrensvis i propositionen, men systemet för personalförsörjningen uppfattas tydligen som gemensam för Försvarsmakten, trots att den kanske skulle bli betydligt bättre, om den fick inriktas och genomföras med

de olika försvarsgrenarnas ofta mycket olika behov som grund. En fast anställd ubåtskock behöver exempelvis kanske inte så mycket utbildning i markstrid – utöver ett slags folkrättsligt minimikrav för att kunna kallas för krigsmän!

Inte heller i denna proposition drar man några tydliga slutsatser av att vi faktiskt ingår i en politisk allians – EU – vilket man kan tycka verka märkligt, eftersom unionen sedan 2003 har en gemensam säkerhetspolitisk strategi och från 2014 dessutom en särskild maritim säkerhetsstrategi. I stället betraktar man unionen mest lite ”från sidan”, trots att vi faktiskt är medlemmar och trots att Lisabonavtalets bestämmelser till del kan anses vara mera bindande för medlemsstaterna på det försvarspolitiska området än Nato-avtalets mera kända paragraf 5. Eftersom mycket av EU säkerhetspolitiska inriktning dessutom handlar om hur vi tillsammans ska kunna möta hot på lägre nivåer än det fullskaliga kriget, så tappar vi dessutom bort detta mycket aktuella och betydelsefulla område i vår interna, nationella hantering av försvarsfrågan, som alltför mycket saknar nyanser och nivåer mellan det totala kriget och den absoluta freden. Hur verkligheten ser ut, kan vi ju uppfatta nästan dagligen i vårt nyhetsflöde och den har ju visat sig vara betydligt mera komplicerad. Möjligen, och om man ska göra en positiv tolkning, har EU politiska inriktning utgått även den här omgången, eftersom unionens säkerhetspolitik står inför en förnyelse redan nästa år och då kanske?

Man konstaterar också i propositionen, att det i stort sett saknas ett organiserat civilförsvar och att vi kanske skulle behöva ett cyberförsvar, men sedan blir det egentligen inte mer.

Att då presentera propositionen som

”Ny försvarspolitisk inriktning”, som man gör på Försvarsdepartementets hemsida, är sammantaget ganska missvisande och det borde nog stå ”En gammal försvarspolitisk inriktning” i stället, för det är detta den huvudsakligen handlar om!

I själva verket skulle vi behöva en grundlig genomgång om hur vårt framtida försvar kunde utformas och nödvändiga reformer borde man kanske genomföra ganska snart, för vi vet inte när och om det kommer att ställas inför allvarliga prov och vi är fortfarande alltför låsta i gamla tankegångar – i flera fall rent av fångade i våra egna försvarspolitiska myter. Det behövs alltså ett betydande nytänkande inom hela försvarsområdet och inte enbart att vi betraktar dagens myndighet Försvarsmakten, för vi bör bredda vår syn på vårt försvar, så att vi ser och kan bygga upp ett modernt samhällsförsvar.

Jag tar mig därför friheten, att försöka hitta möjliga utvecklingar och framtider för att få ett bättre fungerande nationellt försvar efter den ”strategiska pausen” som uppstod efter det kalla krigets slut och som till del fortfarande tycks råda.

En inledande fråga, som numera ofta debatteras, rör frågan om en eventuell Nato-anslutning. Sett i ett mera övergripande perspektiv är ju Sverige ett västland och det har nog alla utanför Sveriges gränser ganska klart för sig. Det är nog bara vi själva, som fortfarande tror på myten om en slags neutralitet modell/ä. Men om vi stod inför en allvarlig säkerhetshotande situation så vore det ganska naturligt, att vi öppet anslöt oss till Nato som ett sista diplomatiskt försök, innan det uppstår ett direkt hot om ett öppet krigsutbrott – men inte förr, för vi vill ju gärna verka för fredliga lösningar på våra säkerhetsproblem och – vilket är

väsentligt – vi skyddas ändå högst troligt fortfarande mot ett mera storskaligt krig av det amerikanska kärnvapenparaplyet. Detta ställer å andra sidan vissa krav på den svenska försvarspolitiken och vårt försvars mycket tydliga inriktning bör vara, att vi aktivt ska verka för att motsättningar och konflikter i vårt närområde och som kan påverka, inte får eskalera till någon form av väpnad nivå och då kärnvapen i värsta fall kan komma till användning.

Detta ställer inledningsvis ett krav på att det finns en fungerande säkerhetspolitisk ledning, som snabbt kan hantera och reagera såväl på dagliga frågor som på längre sikt. Det behövs en tydlig strategisk ledning av hela vårt samlade samhällsförsvar. Vi kan inte ha ett system, där denna ledning mer eller mindre överläts att verkställa till våra budgetstyrda generaldirektörer, ÖB m fl, och vi borde därför i stället bygga in en strategisk ledning i regeringskansliet. Egendomligt nog fanns det något sådant i 1809 års regeringsform och då kungen personligen skulle fungera som överbefälhavare, men Försvarets kommandoexpedition, som den orderdistribuerande enheten då kallades, vittrade så småningom bort – fast bestämmelsen om beslut i ”särskilda regeringsärenden inom försvarsdepartementet” finns faktiskt kvar även i dagens regeringsform! Man har väl inte tagit bort det för man visste inte vad det betydde egentligen och detta faktum kan kanske utnyttjas för att tillsätta en ”Generalinspektör med stab” – inom försvarsdepartementet. Att det dessutom skulle behövas en central modernare och flexibel överläggningsform i säkerhetspolitiska frågor på regeringsnivå – ett slags ”krigskabinett” – har ju redan antytts av statsminister Löfven, men något nytt om detta

finns inte ens nämnt i försvarsbeslutet!

Under regeringen finns det flera organisatoriska enheter inom det försvarspolitiska området och vars fortsatta verksamhet eller rent av existens kraftigt kan ifrågasättas. Mycket onödig administration kunde då kanske undvikas och därmed skulle ju kanske kostnaderna för vårt försvar också kunna reduceras. Vårt försvar anklagas ju ofta för att var alltför dyrt och om man jämför exempelvis med Finland och där finns inte denna centrala ”extraadministration”. Flera av dagens myndigheter i Sverige har således sitt ursprung i att våra militära företrädare under neutralitetspolitikens glansdagar inte medgavs att samverka öppet med sina internationella kollegor eller partners, för det kunde uppfattas som ett hot mot vår neutralitetspolitikens trovärdighet – i alla fall uppfattades det så i Sverige!

Det började med FRA, som blev en fristående myndighet redan 1944 och som alltså hade den klara uppgiften att samverka i det fördolda med västmakterna. Sedan bildades FOA när vi skulle anskaffa egna kärnvapen, men så blev det som bekant inte. Arvtagaren FOI har en fortsatt fristående ställning och med en mycket bra och omfattande faktaproduktion inom hela det område, som ett samhällsförsvaret kunde bedömas behöva. Man kan ju undra varför vi inte bildar en bättre och bredare underrättelseorganisation med den militära underrättelsetjänsten, MUST, och med dessa två myndigheterna som bas? Det skrivs ju ofta om att vi behöver en bättre och bredare nationell underrättelsetjänst! Ytterligare en organisation tillkom 1968, då det definitivt ansågs förgripigt, att svenska militära chefer samverkade eller hade kontakt med sina utländska kollegor i materielfrågor och det är grunden för dagens Försvarets

materielverk, FMV. Enklast vore kanske att dela upp det i sina grundläggande beståndsdelar, försvarsgrensförvaltningarna, igen – för visst ska vi återskapa försvarsgrenarna – även officiellt, och inte fortsätta att göra denna angelägna reform till en prestigefråga.

Försvargrenscheferna har ju en nyckelroll när det gäller vårt internationella samarbete, som ju ska stärkas och de får därför en allt viktigare roll för vår nationella säkerhet. Självklart bör de också vara ansvariga för sin försvarsgrens personal, utveckling och materiel – alltifrån studier och anskaffning till underhåll och eventuella avvecklingar. Om sedan försvarsgrenarna åläggs att ansvara för incidentberedskapen inom sina egna gebit, så blir det inte så många uppgifter kvar för dagens högkvarter, utom för särskilt beordrade, internationella insatser som kanske bör ledas av en särskild Insatsledning. Vi kan i det avseende lära oss exempelvis av Tyskland, som har sin högsta ledning arrangerad på det sättet. De tre traditionella försvarsgrenarna borde dessutom kompletteras av en fjärde – Cyberförsvaret. Det är faktiskt tid att göra något på detta nya och mycket särskilda område och att skrida till handling! En bra kompetens för detta finns redan idag, men den är utspridd och bland annat finns många mycket kunniga individer redan idag, men i de organisationer, som jag helst skulle vilja se nerlagda. De tre ursprungliga försvargrenscheferna med sina staber har dessutom fördelen av att vara rimligt bra att utlokalisera från Stockholm till orter som är mera centrala för deras egna verksamheter. Varför inte en arméchef i Enköping, en marinchef i Haninge och en flygvapenchef i Uppsala?

För arméstridskrafterna uppfattar jag reaktionen som särskilt påtaglig och en

tankemässig återgång till tänkandet under det kalla kriget verkar vara under uppsegling. Dagens terroristhot motiverar snarare exempelvis, att flera lätta skyttebataljoner borde sättas upp och finnas tillgängliga som en kraftig polisförstärkning om och när en attack sätts in mot landet. Sådana enheter skulle kanske dessutom kunna användas för att bevaka och verka mot den typ av infiltrerande smygangrepp, som Ryssland praktiserar i östra Ukraina? Borde inte dessutom arméns luftvärn stärkas med ett antal lvrobotförband, som kan skydda flygets och marinens baser och finnas utplacerade redan nu i fred? Vi inbjuder ju annars till ett överraskningsangrepp! Arméchefen har dessutom fyra regionala chefer, som främst har sina uppgifter inom samhällets krisberedskap. Det kunde då kanske vara rimligt att de också skulle svara för arméns rekrytutbildning och kanske även personalredovisningen, som därmed också kunde medge att ytterligare en myndighet kunde tas bort – Totalförsvarets rekryteringsmyndighet.

Särskilt inom det maritima området är den säkerhetspolitiska ledningen och ansvaret alltför uppdelat mellan flera myndigheter. Detta var till stor del följden av att man tidigare ansåg, att försvarets uppgifter mest skulle lösas i ett krigsläge och fredsuppgifterna prioriterades bort och tilldelades nya civila myndigheter, som tillkom inom det maritima området. Det internationella samarbetet ju är mycket naturligt inom den maritima sfären och det blev i stället nästan ett "förbjudet område" för den svenske marinchefen. Vår maritima myndighetsutövning blev också oklar för många och ett första steg att samla våra sjö- och havsinriktade myndigheter vore, att Kustbevakningen gick in som en civil del inom försvargrenen

Marinen. Det skulle kunna underlätta verksamheten på flera områden – inte minst på personal- och utbildningssidan och i skeppsbyggnadsfrågor. Inom många stater finns dessutom alla sjöfartsfrågor samlade hos deras motsvarigheter till just Kustbevakningen, så varför inte låta Sjöfartsverket uppgå där även hos oss?

Antalet fartyg inom marinstridskrafterna är endast vagt antydda – en "fartygsdivision" kan ju omfatta allt mellan fyra och tolv fartyg – och vår möjlighet att ingripa till sjöss borde snarast få en tydlig förstärkning. Sjöfarten på Östersjön har ju ökat betydligt sedan det kalla krigets slut och vi vill nog inte att den ryska marinen ska åta sig uppgiften att skydda sjöfarten i allt för hög grad i vårt närområde. Ett flexibelt patrullfartygssystem kunde vara en möjlig lösning och två patrullfartygsdivisioner skulle kunna medföra, att även Västkusten fick en tydlig förstärkning av det marina försvaret. Där borde dessutom ett amfibieförband baseras för att kunna möta möjliga hot mot såväl vår import som mot vår drivmedelsförsörjning. Kan vi inte skydda vår sjögående handel, så faller vårt samhälle samman inom några dygn – betydligt kortare tid än det famösa "Enveckasförsvaret" för att göra en enkel jämförelse!

Även inom flygstridskrafterna bör en del förändringar övervägas. Av de nya flottiljerna bör förstas en baseras i östra Mellansverige, så att försvaret av vår huvudstad får ett adekvat luftförsvar redan på incidentnivå. Man kanske dessutom kunde komma bort från att betrakta helikoptersystemen mest som en fråga om transporter. Tänk om alla försvarets lastbilar skulle sammanföras i ett försvarsgemensamt Lastbilskommando? Helt absurt, men i princip gör vi ju så med våra helikoptrar, som faktiskt inte utgör

ett "krigsförband" eller en taktisk enhet. Pilotutbildningen bör kanske ske samlat även i fortsättningen, men helikoptrarna borde förstås fördelas till de krigsförband, där de har sina taktiska uppgifter.

Förutom här upptagna förändringsförslag finns det en hel del att göra också på andra håll. Är officersutbildningen rimligt anpassad till våra nationella behov? Borde inte officerarna kunna avsluta sin karriär efter omkring 15 års tjänst och ha en möjlighet till omskolning då? Varför inte upprätta en särskild "kanal" för f d officerare för att förstärka lärarkåren på våra skolor? Hur tar vi hand om före detta fast anställda meniga? Äldre anställda skulle ju kunna anställas som vaktperso-

nal vid alla militära och marina etablissemang, för visst verkar det lite egendomligt att de bevakas av civil personal. Vi är nog ganska ensamma i världen om ett sådant arrangemang! Och borde vi inte återuppta traditionen med landskapsförband inom armén? Ledningsregementet borde förstås kallas Upplands regemente, för att ta ett exempel?

Men moderniseringen bör snarast inledas, för 2020, då nuvarande försvarsbeslut ska upphöra att gälla, kan det vara för sent att börja skapa ett riktigt samhällsförsvar.

Sammanfattningsvis är frågan om vårt försvar alltså betydligt större än bara Försvarsmaktens budget.

VI ERBJUDER ALLT I UNIFORMER
OCH TILLBEHÖR FÖR MARINEN

RONNEBYGATAN 39, 371 33 KARLSKRONA
TEL.0455-10298   www.nymansherr.nu
e-post: info@nymansherr.nu

Fil. Dr.
ULRICA SÖDERLIND

Fil. Dr. Ulrica Söderlind är verksam vid ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet. Hon har som forskningsfält mat och dryck under olika tidsperioder och former. Hennes avhandling "Skrovsmål" behandlar kosten i den svenska örlogsflottan under perioden 1500-1800.

Kost, diet och näringsvärde för de ombordvarande på det svenska fartyget Lovisa Ulrica, både som Ostindiefarare och örlogsfartyg under senare delen av 1700-talet¹

I en av de sista konversationerna jag och professor Jan Glete hade innan hans insomnande talade och diskuterade vi om olika typer av fartyg och med olika typer av fartyg menade Jan i detta sammanhang om fartygen tillhörde handels- eller örlogsflottan i Sverige. Jan tog upp frågan om det förekommit någon forskning rörande svenska fartyg som hade seglat och tjänstgjort i både dessa flottor och om det fanns någon forskning som hade fokus på kosten, dieten och näringsvärdet för de ombordvarande, och om detta fanns, var det någon skillnad mellan flottorna i fråga om kosthållningen? Samtalet kom att fastna hos mig och denna text handlar om fartyget Lovisa Ulrica som seglade både som en ostindiefarare likväl som ett örlogsfartyg i svensk regi. Fokus och perspektivet i texten ligger på kosthållningen. Den generella frågeställningen i texten är: Fanns det en skillnad i kosten ombord de två olika flottorna? Om så, vilken påverkan hade det på männens hälsa under deras tjänstgöring?

Innehållet i texten håller sig strikt till livet ombord fartyget och ingen jämförelse görs med kosthållningen på land under 1700-talet eftersom jag anser att detta är ämne för en annan forskningsstudie.¹ Det

1. Artikeln är tillägnad minnet av Professor Jan Glete (1947-2009) som gick bort långt före sin tid. Jans personlighet, intellektuella skärpa och engagemang kommer jag för alltid att sakna. (Glete var även ledamot i KÖMS, red. anm)

går alltid att argumentera för att det källmaterial som används i studien är litet eftersom det är koncentrerat till ett fartyg, detta är dock ett medvetet val från min sida eftersom jag anser att *Lovisa Ulrica* är ett bra exempel på och för de fartyg som seglade som ostindiefarare och som örlogsfartyg. Studien skall ses som en rent empirisk studie och jag gör inga som helst anspråk på att ha en övergripande

eller generell teori för studien.

Lovisa Ulrica byggdes i Stockholm år 1755 och gjorde fyra resor som ostindiefarare. Den första resan gjorde mellan åren 1766-1768, fartygets rutt var Göteborg-Canton tur och retur, Mattias Holmers var kapten, fartyget gjorde sin fjärde och sista resa till Ostindien år 1783. Besättningen ombord fartyget som ostindiefarare var 140 man.² Den svenska flottan köper fartyget år 1789. *Lovisa Ulrica* var ett av flera örlogsfartyg som försvarade den svenska kusten under det Svensk-Ryska kriget 1788-1790. Fartyget sjunker utanför Vinga år 1790 och mellan 300-400 människor förlorade livet när fartyget sjönk medan 119 man överlevde.³

Källor och metod

Källmaterialet rörande proviantering av livsmedel från svenska ostindiefarare är sparsamt, vid Sjöhistoriska museet i Stockholm finns dock det privata arkivet efter kaptenen Mattias Holmer. Arkivet innehåller Holmers egna anteckningsböcker och reseloggböcker från resorna samt officiella dokument som innehåller uppgifter om hur livet ombord reglerades. Den spisordning som används i denna studie för *Lovisa Ulrica* som ostindiefarare är daterad till år 1766. Sammantaget är Holmers privata anteckningar och de officiella reglerna av högt forskningsvärde och tjänar väl som ett primärt källmaterial för livet ombord när *Lovisa Ulrica* var ett fartyg i den svenska ostindiska flottan.

Källmaterialet för fartyg som gick i tjänst som örlogsfartyg är mer välbevarat

än för de svenska ostindiska kompanierna och återfinns på Krigsarkivet i Stockholm. Materialet är till stor del handskrivet även om det även finns tryckt material gällande spisordningar på veckobasis för de ombordvarande, spisordningen som används för flottan är utfärdad år 1782 och var i bruk under det Svensk-Ryska kriget.

Det går alltid att argumentera för att det finns risk med att använda spisordningar som är utfärdade med dryga 20 års mellanrum och dra slutsatser från dessa. Det skall dock hållas i minnet att dessa spisordningar utfärdades sällan, som exempel kan nämnas att endast sex spisordningar utfärdades för den svenska örlogsfloTTan under hela 1700-talet.⁴ Det faktum att *Lovisa Ulrica* tjänstgjorde som ett örlogsfartyg under det Svensk-Ryska kriget gör att jag inte ser några problem med att använda den spisordning som var i bruk då.

Jag har även använt mig av dagens näringsrekommendationer för att räkna ut det dagliga intaget av kalorier, fett, proteiner och kolhydrater för männen ombord. Detta är gjort i syfte för att få reda på dagsintaget av ovannämnda komponenter för männen. Det kan uppfattas som kontroversiellt att använda dagens moderna näringsrekommendationer på svunna tiders kosthållning, jag är dock av den uppfattningen att detta är den enda vägen att gå för att försöka komma fram till männens hälsostatus. Jag är mycket medveten om att de rekommendationer som används idag kan komma att ändras eller uppdateras och då kommer beräkningarna i denna studie troligen att behöva räknas om.

---

2. Kjellberg, Sven, Kjellberg, Sven T, *Svenska ostindiska kompanierna 1731-1813*, Malmö, 1975:168.

3. Kjellberg 1975:168

---

4. Söderlind, 2006:116, 170.

Svenska Ost Indiska Compagniets
Spisnings-Ordning för Besättningarne uppå dets Skipp, hvil-
ke till Ost-Indien expedieras; som till nämndt Eferrättelse om bord kommer at upstå

Söndagen.	Måndagen	Tisdagen.	Onsdagen
Ertor	Ertor	Ertor	Ertor
Korngryn	Korngryn	Korngryn	Korngryn
Salt Kiött	Salt Kiött	Flask	Stockfisk
Smör eller Olja.	Smör eller Olja.	Smör eller Olja	Smör eller Olja
torsdagen	Fredagen	Lördagen	
Ertor.	Ertor	Ertor	
Korngryn	Korngryn	Korngryn	
Salt Kiött.	Stockfisk	Stockfisk	
Smör eller Olja	Smör eller Olja.	Smör eller Olja.	

Bestås således för hvar Mann om Veckan

	mark	Kännet
Salt Kiött, till 3. gångor, à 1. mark	3.	
Flask, för 1. dag	2.	
Ertor för hela Veckan		39.
Korngryn dito		39.
Stockfisk för 3. dagar à 1/2 mark om dagen	1 1/2.	
Smör för hela Veckan	1.	
eller i dets ställe Olja		6.
Bröd för hela Veckan	6.	
Salt för hela Veckan	3/4.	
Drickte för dätto, à ett stöp om dagen, eller när för fördes Vatten		3 1/2.

Sammanladdt bestås på hvar Mann, innan de komma till de nämnda Ortarne, En half Till till frukost och alla dagar En half Tungstrå Brännewijn, hvilken portien dock ännas at Capitainen i det efter omständigheterna uti elcke Väder storka. b: Öfverranes at Spariska Compagniet som eljest är för frucht och för hälsan högst skadeligt, med en tredjedel Vatten uppmädat.

På förstörne sätt är Compagniets Vilja om besättning, at Besättningarne uppå dets Skipp skola spisas; Dock ännas uti Hertar, Supercargueretnes anordning att ingen må äta mer än 12. Ort och Omständigheterna kunna förtra, at nämnan giva någon ändring. Ättas utem tem naderör, till eferrättelse Ländar. Göteborg den 17. Mars 1766.

Dario Sandberg.
 Holtermann
 Grubb.

Willsson
 Sandberg.

Livet ombord

Besättning

Som Ostindiefarare hade *Lovisa Ulrica* två kategorier; anställda som skulle ombesörja handel för kompaniets räkning i de främmande hamnarna samt anställda som skötte om navigering, lastning, lossning och skötseln av fartyget. För den första gruppen hade superkargen befälet och för den andra gruppen kaptenen. Superkargörerna representerade direktionen ombord, vilket medförde att kaptenen och den övriga besättningen skulle hedra och vörda dem som sina förmän. Utan skriftlig order från superkargen fick kaptenen inte anlöpa eller avresa från någon hamn, han fick inte heller motta eller utlämna något gods (även om det var privat) utan ett skriftligt tillstånd. Superkargörerna hade hand om skeppskassan.⁵

Buteljören, hovmästaren, kajutkocken och chefskocken hade ansvaret för provianten och de persedlar som kan knytas till kost och hushållning. Buteljören ansvarade för olika sorters livsmedel ombord och nycklarna till skafferiets hade han i sin ficka. Över skafferiets innehåll fördes noga inventarium, den proviant som efter spisordningen skulle utdelas på daglig basis till besättningen vägdes upp av buteljören. För att förekomma klagomål och oreda vid utdelningen av provianten kontrollerade den av en styrman, en underofficer samt en av matroserna. Buteljören var även tvungen att skriva under inventariet för de livsmedel som föll under dennes ansvar. Kockar, hovmästare och kypare tillhörde samma kategori som buteljören.⁶

Under hösten 1788 och hela år 1789 drabbades den svenska flottan av fläckty-

fus, farsoten kom från det Ryska fartyget *Vladislav*. Under epidemin uppstod stora svårigheter att värva manskap till den svenska flottan och dess operationer. De som skrev på för tjänstgöring gavs vissa förmåner, ett exempel på detta är att de extra skeppsgossarna fick samma kost som de ordinarie skeppsgossarna, manskapet erhöåll inga ekonomiska medel för sina livsmedelsutgifter utan fick dessa utgifter betalda i form av livsmedel. Det var vanligt att manskapet köpte sina egna livsmedel som skulle räcka för en kortare tidsperiod av tjänstgöringen. Dessa livsmedel konsumerades vanligtvis när fartyget fortfarande befanns sig i den svenska skärgården. Besättningen på örlogsfartyg bestod av soldater, skeppsgossar samt officerare.⁷

Utrustning och proviantering

Under överseende lastades och provianterades Ostindiefararen *Lovisa Ulrica* med saltat fläsk (huvudet, ryggen och fötterna på djuren ingick även), rökt skinka, saltat nötkött, saltade oxtungor, saltat engelskt kött i likhet med saltat kött från nackarna och fötterna på djuren. Därtill kom ren saltlake tillsammans med smör, ost, torkat kött, strömming, torkad fisk, öl och brännvin. Utöver den torkade fisken bestod den torkade provianten även av bröd, ärtor, mjöl, helgryn, korn och havre. Därtill kom salt från Frankrike, Spanien och Tyskland, olika typer av matlagingsoljor, senap, socker, vinäger, plommon, pepparrot, röd lök, potatis, morötter, kålrot, rotselleri, vitkål, russin och sago-gryn. Levande djur i form av oxar, kor, grisar, får, kalkoner, häonar och gäss togs även de ombord i Göteborg.⁸ Utöver dessa

7. Söderlind, 2006:169.

8. Inventarium uppå de proviant- och andre persedlar som blivit utsände till svenska ost-

5. Kjellberg 1975: 187.

6. Kjellberg 1975: 195.

livsmedel kom även sagogryn och russin ombord i Göteborg, dessa livsmedel finns dock enbart listade i en separat provianteringslista undertecknad av Mattias Holmers under åren 1766-1767.⁹ I Cadiz levererades parmesanost, kli, oliver, ansjovis, pumpor, frukt, ägg, inlagda bönor, grönsaker, citroner, plommon, honung, levande änder och apelsiner ombord. I Java kom risgryn och arrak togs ombord i Canton.¹⁰

Hovmästaren ansvarade för de speccier som kom ombord i form av kryddor som nejlikor, kardemumma, vit ingefära, muskot, muskotblomma, kanel, peppar, saffran russin, korinter, te, kaffebönor, malen senap, sagogryn, fransk och portugisiskt vind (både rött och vitt). Samme hovmästare hade ytterligare ett ansvarsområde och detta låg i ett övergripande ansvar för olika husgeråd som var uppdelade i åtta kategorier; 1; tennföremål såsom flat och djupa tallrikar, suppskålar i olika storlekar, ölkannor och ölstop, mjölk och senapskannor, strödosa, smörask, bords- och förläggsskedar, kryddlådor, ljusstakar, tvättskålar, assietter, 2; kopparföremål som var kaffe- och tekittlar, 3; bläckföremål som motsvarade av sockerdosa och ljusplåtar, 4; järnföremål som kaffebrännare, kaffekvarn, bordsgafflar, bordsknivar och ljussaxar, 5; träföremål som var fällbord, stolar, penteriekista och soffor, 6; porslinsföremål i form av saltkar, såsskålar, punschskålar, punchkoppar med öron, te- och

indiska kompaniets skepp Lovisa Ulrica för hvilka Skepps-predikanten, Öfwe-fältsären, skepps-skrifwaren, bouteillieren, hof-mästaren och cajute-kocken böra vara ansvarige, Mattias Holmers samling, SSHM, Stockholm

9. Inkommande persedlar för compagniets räkning 1766-1767, Mattias Holmers samling, SSHM, Stockholm

10. Ibid.

kaffekoppar, spilkumar och riskoppar, 7.; glasföremål i form av vattenglas i olika storlekar, vinglas i varierande storlek, olje- och ättiks buteljer samt korkar och slutligen kategori 8 som var tyg i form av tedukar, servetter och bordsdukar.¹¹ I likhet med hovmästaren hade även den tidigare nämnda buteljören ansvar för vissa persedlar såsom järnvågar i olika storlekar, viktskålar i koppar och trä, järn och tennvikter med olika vikt, olje- och vinkannor, brännvinskannor i koppar och i bläck (i olika storlekar), vattenkannor, tratt och pump av koppar, lampor i koppar, tappkranar av trä och horn, smörbyttor och tekittel i koppar.¹²

Kajut- och skeppskocken delade på ansvaret för köksredskap. Under kajut-kocken föll följande föremål; avlånga och runda stekpannor i koppar, kopparpannor med och utan lock, kopparkastruller med lock, fiskkittlar med lock och durkslag i koppar, soppkittlar med lock i koppar, såskannor i samma material (i olika storlekar), soppsevar, fisksevar (i koppar), rivjärn, koppartrattar, äggstjärnor i koppar, puddingformar i koppar med lock, bakelseformar i samma material. Skeppskocken hade ansvaret för köksredskap i form av stora kopparkittlar med lock som var fastsatta i byssan, sevar av koppar, fisk- eller skumssevar, rund stekpanna, köttgaffel, tråg, kött- och fiskbaljor, durkslag av bläck, träredskap i form av skedar, skopor, badkar med band av järn och trä samt olika fat. Därtill skötte skepps-

11. Inventarium uppå de proviant- och andre persedlar som blivit utsände till swenska ost-indiska kompaniets skepp Lovisa Ulrica för hvilka Skepps-predikanten, Öfwe-fältsären, skepps-skrifwaren, bouteillieren, hof-mästaren och cajute-kocken böra vara ansvarige, Mattias Holmers samling SSHM, Stockholm

12. Ibid.

kocken om elden i byssan och för att kunna göra detta använde han sig av eldgaffel, eldtång samt eldskoffa, till bränsle användes brännved och stenkol.¹³

Ytterligare en person hade ett ansvarsområde som rör kost- och hushållningen ombord fartyget som ostindiefarare var kyparen. Denne ansvarade för vattentiggare, nya som gamla i olika storlekar, båtsfat (i olika storlekar), tunne trattar med kopparrör, kopparpump med och utan skruv, fyllekanna med skruv, ransoskopor, vattenputsar med järnband, tunn- och ankarband, större och mindre stocksågar, lockskiva, durkslag, handbila, handsåg och skaffare.¹⁴

Efter att *Lovisa Ulrica* sålts till amiralitetet hade fartyget troligen en köksutrustning som minst bestod av koppar kittlar i olika former och dimensioner, kopparpanna, olika sorters storlekar på kopparkastruller, kaffe- och tekittlar i samma material, såskanna i koppar, runda och avlånga stekpannor, spisbyttor, slevar, gafflar till olika ändamål och stekspett. För att sköta elden hade kocken till sin hjälp redskap som eldskuffel, eldgaffel, träkolsmått och vedsåg. Mest troligt fanns även järn grytor i olika storlekar ombord för matlagning.¹⁵

När fartyget gick som ett örlogsfartyg lastades hon med ärtor, havregryn, vetemjöl, salt, salt sill, salt kött, färskt kött, fläsk, torrt och mjukt bröd, smör, tobaksblad, surkål, sviskon, franskt och svenskt brännvin samt vinättika från

13. Inventarium uppå Lovisa Ulrica, Mattias Holmer samling, SSHM, Stockholm

14. Ibid.

15. Varvskontoret, Karlskrona Station D.Vi.a:39, KRA, Stockholm, Ny tid, 1961-04-11, Göteborg, Stockholms tidningen, *Kanoner och ärtgryta vittnar om sjötragedi i Kattegatt 1790*, 1961-04-11, Stockholm.

amiralitetsmagasinet i Karlskrona två gånger under år 1789. En del av provianten återlämnades i november samma år till uppbördsmagasinet, den proviant som återlämnades var både av god och mindre god qualité. Det var oftast skeppsskrivaren som bad en överordnad att besiktiga provianten under sjöexpeditionen 1789, densamme bad även att orsaken till att provianten blivit dålig skulle undersökas samt att förslag skulle lämnas på vilka åtgärder som skulle kunna vidtas med den dåliga provianten. Befanns provianten otjänlig slängdes den oftast överbord och därefter avskrevs i räkenskaperna, det rörde sig om allt från utläckt brännvin till skämt smör och dåligt bröd.¹⁶

Spisordningar och måltider

Som tidigare nämnts var *Lovisa Ulrica* fullt utrustad med proviant innan hon lämnade Göteborg för att segla till Canton, Kina som ostindiefarare. Kapten Holmer hade fått med sin en av kompaniet fastslagen spisordning för den ordinarie besättningen ombord, det vill säga för samtliga som inte tillhörde de högre rangen ombord. Samma kapten hade även fått förhållningsorder om att se till att besättningen ombord fick sin riktighet i mat och dryck med mera efter den spisordning som han fått sig tilldelad, han skulle även ombesörja fartyget alltid var försett med friskt vatten samt att ingen kost, öl, eller vatten samt att ingen proviant skulle förspillas på grund av förakt eller oaktsamhet. Om det av någon uppkommen anledning på återresan skulle behövas göra ändringar i spisordningen skulle kapten rådgöra med superkargören och opperstyrmannen innan eventuella ändringar vidtogs i kosthålet. Det var viktigt

16. Örlogsfloottans räkenskaper 1789:81-88, KRA, Stockholm

Tabell 1. Spisordning för den ordinarie besättningen ombord *Lovisa Ulrica* som ostindiefarare.

Livsmedel	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
Ärtor, dl	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Korngryn, dl	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8
Saltat kött, gr	425	0	0	425	0	0	425
Fläsk, gr	0	212,9	0	0	0	0	0
Torkad fisk, gr	0	0	213	0	213	213	0
Smör, gr	60,7	60,7	60,7	60,7	60,7	60,7	60,7
Bröd, gr	364,4	364,4	364,4	364,4	364,4	364,4	364,4
Öl, l	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Salt, gr	15	15	15	15	15	15	15

Källa: Svenska ostindiska kompaniets spisningsordning för år 1766 (Mattias Holmers samling. SSHM), Jansson, Sam Owen, Måttorboken, Kristianstad, 1998: 127, 173, 251.

att se till att besättningen inte fick någon anledning att klaga på kosthållet och att alla nödvändiga åtgärder togs för att det inte skulle bli något spill i provianten.¹⁷

Tabell 1 (ovan) visar spisordningen på en veckobasis för den ordinarie besättningen på *Lovisa Ulrica* när hon seglade som ostindiefarare. Utöver de listade livsmedlen i tabellen serverades frukost till männen varje dag som bestod av en halv sill samt 4 cl brännvin fram till dess fartyget nådde varmare breddgrader. Om det var mycket hård och besvärlig väderlek hade kaptenen befogenhet att utöka brännvinsransonen.¹⁸ Utifrån den ovan nämnda och av kompaniet förordnade spisordningen förefaller det som att de levande djuren som togs ombord inte var till för den ordinarie besättningen ombord, de var troligen till officerarna. Spisordningen uppvisar en liten variation

i kosten, det alternerades mellan salt kött, fläsk och torkad fisk som var stockfisk, utöver dessa animalier så serverades ärtor, korngryn, smör eller olja varje dag i veckan.

Vittnesmål finns bevarade från besättningar som seglat i ostindiefart som berättar om den dåliga kosten ombord, dessa tar inte enbart upp det dåliga vatten utan även torrprovianten som männen blev tvungna att äta trots att både ärtor och bröd var maskätna och mögliga. Klagomål finns även bevarade som rör frukostgröten som var kokt på surt vatten, gröten gick inte att äta utan besättningen gav den till de levande djuren som fanns ombord. Försök till strejk förekom på grund av den dåliga kosthållningen men det tjänade inte mycket till, exempel på detta är när männen vägrade ta emot grötronsonen på morgonen eftersom olje-ransonen hade blivit neddragen, kocken fick då order om att slå gröten i soppan och servera den till middag- eller aftonmålet. I detta läge började männen att åter ta emot morgonransonen av gröt.¹⁹ Det finns även berättelser som talar om när det inte fanns något vatten kvar och

17. Svenska ostindiska kompaniets ordres och instruction för Capitainen Mathias Holmers ved det honom anförtrordde commando uppå kompaniets skepp *Lovisa Ulrica*, destinerat uti Canton i China och därifrån tillbaka til Göteborgs hamn, Gifven Göteborg den 6 December 1766, Mattias Holmers samling, SSHM, Stockholm

18. Kjellberg, 1975: 197, 200.

19. Kjellberg, 1975:198.

Tabell 2. Spisordning ombord Lovisa Ulrica som örlogsfartyg.

Livsmedel	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
Ärtor, dl	0	1,8	1,8	0	1,8	1,8	0
Korngryn, dl	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8
Havre, dl	0,4	0	0,4	0,4	0	0,4	0
Salt kött, gr	0	318	0	0	318	0	318
Fläsk, gr	212	0	0	212	0	0	0
Sill, gr	0	53	106	53	53	106	53
Smör, gr	59	33	59	33	33	59	245
Bröd, gr	478	478	478	478	478	478	478
Surkål, gr	200	0	0	200	0	0	0
Brännvin, cl	8	8	8	8	8	8	8
Vinäger, cl	4	4	4	4	4	4	4

Källa: Söderlind, 2006: 171

det var således omöjligt att tillreda varm mat, tillika var de kvarvarande livsmedlen ruttna och förstörda. Resultatet av denna situation var att en stor del av männen fick skörbjugg och dog, deras kroppar fick sedan en sjöbegravning.²⁰

Under 1700-talet utfärdades flertalet spisordningar för den svenska flottan, nämligen år 1700, 1716, 1743, 1757, 1782 samt 1796. Spisordningen i tabell 2 (ovan) är för år 1782 och var således i bruk under Rysk-svenska kriget.²¹

År 1743 serverades frukost formellt för första gången i den svenska flottan. Frukosten var densamma varje morgon; den bestod av 481 gram bröd och 8 cl brännvin. Tidigare hade manskapet blivit tvungna att spara av brödet från föregående dag för att ha något att äta nästkommande morgon, detta gällde även smöransonen, dvs. de gånger smör delades ut.

Frukosten år 1782 bestod av 26 gram smör och 4 cl brännvin på måndagar, onsdagar och lördagar. Frukosten för övriga dagar i veckan bestod av 4 cl brännvin och 53 gram sill. Några droppar vitlöks-

essens tillsattes frukostens brännvin varje dag i veckan.²² Användandet av vitlök ger en indikator på att den användes i medicinskt syfte, modern forskning har påvisat att vitlök innehåller flera medicinska egenskaper.²³

Att starta dagen med ren alkohol var inget bra val för den allmänna hälsan eftersom den torkar ut kroppen. Den svenske amiralitetsläkaren Arvid Faxé (som själv praktiserade under rysk-svenska kriget) var av den uppfattningen att brännvin inte skulle räknas till de nödvändiga livsmedlen, utan ansök att det var en överflödsartikel. Faxé menade vidare att vitlöksbrännvinet inte skulle ges ut på en daglig basis eftersom dess effekt då uteblev när den faktiskt behövdes, dvs. när manskapet blev sjukt. Han kunde dock sträcka sig till att detta brännvin kunde ges i kallt och dimmigt klimat, samt under vaktombyte nattetid när det var dåligt väder, samt till friska män under omständigheterna när det var varma dagar och kalla nätter.²⁴

22. Söderlind, 2006: 115.

23. Richardson, Rosamond, *En liten bok om vitlök*, Stockholm, 1986: 44-48.

24. Faxé, Arvid, *Afhandling om hushållningen til siös, i afseende på hälsans bevarande til*

20. Eriksson, Willman, Olof, *En kort beskrivning på en resa till Ostindien och Japan*, 1992 (reprint):71.

21. Söderlind, 2006:116, 170.

Surkål serverade två gånger i veckan ombord *Lovisa Ulrica* som örlogsfartyg medan ärtor och cerealier serverades varje dag i någon form. Korngrynen serverades med smör och brännvin till middag varje dag. Inget öl serverades till skillnad från när fartyget gick i ostindiefart, den svenska flottan slutade servera öl under år 1758. Istället för öl fick var man 4 cl ättika på en daglig basis som skulle hällas i dricksvattnet i ett försöka att rena det. Att ersätta öl med vatten som hade en tillsats av ättika förefaller vara ett märkligt beslut eftersom det förekom stora problem med färskvattnet.

Insekter fann sin väg ner i vattentunnor när vattnet tappades i dem, alger frodades och växte i de fyllda och tillslutna tunnorna och vattnet rutnade. Försök att rena det skämda vattnet gjordes genom olika metoder, slutresultatet var dock det samma som när försöken inleddes; vattnet förblev skämt.²⁵ En människa kan dricka ett öl som blivit dåligt utan att bli sjuk på grund av den jäsningsprocess drycken genomgått, detta är dock inte fallet med ett skämt vatten, ett vatten som blivit dåligt och som dricks gör en människa mycket sjuk.

Under perioden juli-september serverades varje dag, med undantag för onsdagar och lördagar färskt kött om det fanns till hand, med en dagsranson av 372 gram. När färskt kött serverades drogs ransonen av surkål och det saltade köttet in. Opererade fartyget i svåra väderförhållanden och ingen eld kunde tändas i byssan serverades enbart torrproviant i form av torrt kött, torrt bröd och brännvin.²⁶ Att döma av de två olika

---

kongl örlogsfloottans tjänst, Karlskrona, 1782: 108-109.

25. Söderlind, 2006:65

26. Söderlind, 2006:170.

spisordningarna för *Lovisa Ulrica* hade manskapet tre faste- eller köttfria dagar i veckan när fartyget gick i ostindiefart, dessa dagar drogs ned till två under hennes tid som örlogsfartyg. De vanligaste dagarna var onsdagar och lördagar, under resan till Kina och tillbaka tillkom även fredagar.

Matlagning

Det finns begränsad information om hur matlagningen gick till ombord. Byssan ombord *Lovisa Ulrica* som ostindiefarare låg under backen och bestod av järnplåtar med rökhatt, jängaller eller ristar samt hade järndörrar.²⁷ Byssan var således högt upp i fartyget medan förrådsutrymna låg djupt ner i fartyget, detta gjorde att all proviant som skulle tillagas mättes och vägdes upp i förråden och transportrades sedan till byssan och dess personal för beredning. Det var med stor sannolikhet inte möjligt att tillaga mat till samtliga ombord på en och samma gång, det förefaller som att köksutrustningen inte var tillräckligt stor för detta. Manskapet åt med stor säkerhet i matlag av den anledningen, likväl som att fartyget skulle ha varit öovervakat om samtliga ur manskapet åt på samma gång.

Det är inte troligt att förrådsutrymna och byssan ändrade lägen när fartyget transformerades till ett örlogsfartyg. Detta medförde i sådana fall att vägning och mätning av livsmedlen gick till på samma sätt som tidigare. Att vara kock på ett örlogsfartyg var ingen eftertraktad position eftersom kocken ansågs vara oduglig på andra arbetsuppgifter som skulle utföras ombord. I likhet med att det fanns en skeppsgosse som hjälpte kocken ombord fartyget som ostindiefar-

---

27. Anteckningsbok, Mattias Holmers samling, SSHM, Stockholm

rare är det sannolikt att så var även fallet ombord fartyget som örlogsfartyg.

Hur byssan såg ut på *Lovisa Ulrica* som örlogsfartyg är osäkert, dock torde spisen och ugnen ha varit av samma konstruktion som när hon var ostindiefarare, det vill säga en konstruktion av metallplåtar som inneslöt elden och på detta vis minimerades brandrisken. Ingen som inte hade kaptenens tillstånd fick gå omkring med levande ljus tända eller eld, så påtaglig var brandrisken ombord ett tjärat träfartyg. Eftersom spisen/ugnen mest troligt hade samma konstruktion som när fartyget gick i ostindiefart fanns det endast en begränsad yta att använda till matlagning, vilket gör det troligt att situationen var den samma, det vill säga, det var inte möjligt att laga ett varmt mål mat till hela manskapet på en gång utan att männen åt i matlag ombord *Lovisa Ulrica* som örlogsfartyg. Det var nödvändigt att livsmedlen bereddes och tillagades i flera omgångar för att alla män skulle få ett mål mat som var varmt. Spisordningen inom flottan indikerar att de måltider som serverades varma till manskapet var kokta eftersom livsmedlen antingen var torrproviant eller förvarade i saltlake.

Energibehov och näring

En människas kropp är uppbyggd av celler, dessa förbrukas relativt snabbt. För att ersätta de förbrukade cellerna måste kroppen ha möjlighet att bilda nya, denna nybildning sker när människan tillför kroppen rätt sorts näring. Om kroppen inte får detta tillskott i form av rätt näring och rätt mängd energi utvecklas brist eller vällevnadssjukdomar. Cellerna i sig själva har sin egen mycket specialiserade verksamhet som kallas för ämnesomsättning eller metabolism. Fotosyntesen i växternas celler ger näring och energi i männis-

kans föda. I den vegetabiliska kosten sker detta direkt men i den animaliska sker detta indirekt genom omvandling och koncentration i djurens celler. Cellerna i den mänskliga kroppen är av olika typer och former och har sina specialfunktioner. Alla celler har det gemensamt att de kan uppta ämnen från vävnadsvätskorna, avge vissa ämnen, bygga upp proteiner samt omvandla energi. De livsmedel som tjänar som människans föda kan delas in i två huvudgrupper; vegetabiliska och animaliska. Vid en kemisk analys av dessa livsmedel har det visat sig innehålla ca 50 olika näringsämnen som alla är nödvändiga för den mänskliga kroppen skall fungera. Dessa näringsämnen delas in i sex huvudgrupper; proteiner, fetter, kolhydrater, vitaminer, mineralämnen och vatten. Proteiner är organiska ämnen som innehåller kol och kan förbrännas av kroppen. De är uppbyggda av kol, syre, väte, kväve, svavel och fosfor. Proteiner ger kroppen uppbyggings- och underhållningsmaterial och ger energi. Fetter är organiska ämnen som är uppbyggda av kol, syre och väte. Fetter ger energi och behövs för de fettlösliga vitaminerna och essentiella fettsyror. Kolhydrater är organiska ämnen som är uppbyggda av kol, syre och väte i samma proportioner som vatten, de ger kroppen ett gott allmäntillstånd samt ger energi. Vitaminer är organiska ämnen som saknar värde ur energisynpunkt, de är dock nödvändiga för omsättningen av andra näringsämnen. Mineralämnen är oorganiska ämnen som inte kan förbrännas i kroppen som till exempel kalcium, fosfor, kalium, järn och jod. De behövs för benstommen, tänderna och blodet hos människan. De ger byggings- och underhållningsmaterial. Vatten är ett oorganiskt ämne som löser och transporterar andra näringsämnen.

Ö.30
Fo160322DIA
foto Jahn Mörrby

Fartygsmodell av Lovisa Ulrica. Källa: Sjöhistoriska museet.

Vatten reglerar även människans kroppstemperatur.²⁸

Nedan kommer de livsmedel som var avsedda för manskapet ombord *Lovisa Ulrica* (både som ostindiefarare och örlogsfartyg) att gås igenom ur en näringsfysiologisk synvinkel.

Ombord *Lovisa Ulrica* fanns både fisk och kött som animalier i likhet med smör, både när hon var en ostindiefarare och örlogsfartyg. Fisk består generellt av 50-65 % rent kött, resterande är ben, fjäll, fenor, inälvor osv. Sammansättningen ur

närings synpunkt varierar hos olika fiskar beroende på storlek, ålder, uppväxtområde osv. Fiskens vattenhalt varierar med dess fetthalt. Proteinet hos fisk är ofta högvärdigt och förekommer i jämna halter. Fettet har en oljig konsistens och är till stor del fleromättat. Vitaminer hos fisk finns i både köttet oh i fiskens lever. Som livsmedel är fisk en viktig källa för människan när det gäller de fettlösliga A- och D vitaminerna. Olika B-vitaminer finns hos all fisk.²⁹

Hos nöt utgör själva slaktkroppen ca 50

28. Christenson, Ingrid & Sundling, Ing-Marie, *Kostkunskap*, Kungsbacka, 1983:17-18

29. Ekman, Anne-Marie, *Livsmedelskunskap-grundläggande*, Stockholm, 1985:97

% av hela djurkroppen och hos grisen ca 75 %. En slaktkropp är bestående av muskelkött, ben, bindväv och senor. Till detta kommer de organ som kallas för inälvor i form av bräss (endast hos kalven), hjärna, hjärta, lever, lunga, njure och tunga. Blodet och skelettbenen hos djuren är två andra komponenter som tillkommer. Fettvävnaden hos djuren skiljer sig mellan nöt och gris. Det finns två olika fettyper som skiljs från varandra; depåfett och intramuskulärt fett. Depåfettet ligger mellan och utanpå musklerna och detta fett kan skäras bort medan det intramuskulära fettet är insprängt i musklerna och därför inte kan avlägsnas. Huvudparten av fettet hos gris är depåfett och hos nöt intramuskulärt. Saftigheten hos köttet är beroende på hur väl dess förmåga har varit att binda vatten. Proteinet i kött är högvärdigt. Halten är ca 18 % hos rent muskelkött, halten håller sig relativt konstant.

Fettmängden hos nöt och gris varierar kraftigt i djurens olika delar. Fettet hos grisen har den högsta halten av linosyra där den ligger på ca 9 %, hos nöten ligger denna halt på ca 3 %. Kolhydrater återfinns endast i levern hos djuren. Vitaminer i form av B-vitaminer finns i allt kött medan vitamin A, D och C finns i levern i rikliga mängder. Grisens kött räknas till människans viktigaste källor för B-vitaminer. Mineralämnen återfinns till största delen i muskelkött och inälvorgan, i viss mån finns de även i fettvävnaden. De viktigaste mineralämnena är järn, zink och selen. Järnet förekommer i en form som kallas för hemjärn, detta järn är lättupptagligt för människokroppen. Levern är ett organ som räknas till de mer järn- och zinkrika livsmedlen. Njuren hos grisen innehåller höga halter av selen. Blodet innehåller en hög halt av fullvärdigt pro-

tein och järn.³⁰

Smör innehåller ca 80 % fett och endast spår av protein och mjölksocker. De fleromättade fettsyrorerna uppgår till mellan 2-4 %, de enkelomättade uppgår till mellan 25-40 % och de mättade fettsyrorerna till mellan 55-65%.³¹

I form av vegetabilier fanns bröd, ärtor och korngryn ombord oavsett vilken flotta *Lovisa Ulrica* befann sig, havre tillkommer för manskapet inom örlogsfloTTan. Bröd består av mjöl, vätska, ev. någon form av jäsningsmedel och ibland någon form av sötningsmedel. Mjölets proteiner tar upp vattnet och det bildas gluten. På brödets yta sönderdelas stärkelsen sim finns i mjölet och det bildas så kallade Maillard produkterna. De innehåller bland annat söta dextriner. Näringen i sädeskornet är ämnat för en ny planta eftersom sädeskornet ur en botanisk synvinkel en frukt som skall ge upphov till en ny planta. Ärtor tillhör familjen baljväxter eller baljfrukter. Utmärkande för denna familj är den höga halten av protein som besitter ett högt biologiskt värde om de jämförs med andra vegetabilier. Havre- och korngryn innehåller vatten, protein, fett, kolhydrater, tiamin, riboflavin, niacin, kalcium, fosfor, järn, natrium och kalium. Helgryn kan tillverkas av båda sädeslagen.³²

Öl förekom som dryck ombord fartyget i ostindiefart medan de byttes ut mot vatten ombord i den svenska flottan, brännvin förekom i båda kategorierna. Ölets råvaror är malt, vatten, jäst och humle. Kornet som används till öl framställning är ett tvåradigt korn som har en hög stjär-

30. Ekman, 1985:97, 99, 104

31. Ekman, 1985:82

32. Ekman 1985:61-62,65, 67-68, Christenson & Sundling, 1983:180, Boman, Gunilla, *Hälsokostlexikon med grundrecept*, Västerås, 1984:14

kelsehalt. För att framställa mat låter man kornet ligga i blöt på ett varmt ställe tills det börjar gro. När detta kommit igång bildas ett enzym som omvandlar kornets stärkelse till sockret. Om ölet enbart bryggs på malt fås ett så kallat helmaltsöl som har en fyllig och kraftig smak. För att ölet skall bli bra krävs det ett mjukt vatten. Av humlen är det honhumlen som används, honplantan har kottliknande ax vars körtlar innehåller bitterämnen, aromatiska oljor och garvämnen. Humlen ger ölet en bitter smal, bättre hållbarhet samt klarnar ölet, drycken är rik på B-vitamin. Brännvin är en alkoholhaltig dryck som är ett destillat på jordbruksprodukter. Brännvin bränns främst av potatis och säd. Ett brännvin får en neutral smak och har en alkoholhalt som ligger på mellan 95-97 % när drycken är ren.³³ Salt förekommer även det i båda kategorierna och är ett näringsämne som människan måste ha en viss mängd av eftersom det ingår i människans kropp. Salt är rent natriumklorid och har en mycket konserverande effekt och har haft en stor betydelse för konservering och insaltning av livsmedel.³⁴ Surkål finns ombord när *Lovisa Ulrica* är ett örlogsfartyg och surkål görs av vitkål som har en mycket hög halt av C-vitamin.³⁵

En person med ett hårt fysiskt arbete beräknas ha haft ett dagligt energibehov på mellan 3 300- 3 600 kalorier under 1700-talet.³⁶ I ett försök att räkna ut ener-

33. Systembolaget, *Våra varor-historia och framställning*, Stockholm, 1991:58, 73

34. Ekman 1985: 145

35. Boman 1984:192

36. Morell, Mats "Eli F. Heckscher, The 'Food Budgets' and Swedish Food Consumption from the 16th to the 19th Century," *Scandinavian Economic History Review*, XXXV, 1987, 68; Jonsson, Per, *Finntorparna i Mängen*, Landskrona, 1989: 114.

giätgången för de ombordvarande är det nödvändigt att lägga på 10 % till de 3 600 kalorierna eftersom kroppen hela tiden är i rörelse ombord ett fartyg och kroppen aldrig vilar till 100 % på grund av fartygets ständiga rörelser.³⁷ När detta görs fås ett dagsintag på 3 960 kalorier.

Modern forskning har visat att ett dagligt kaloriintag på mellan 1 400-1 600 kalorier är en indikator på undernäring hos en fullvuxen man, även om det inte är en indikator på svält.³⁸ När kaloriintaget faller under den rekommenderade minimumnivån börjar kroppen att förvandla protein till energi. Musklerna börjar vekna och kroppen blir mer och mer känslig för infektioner och bristsjukdomar.³⁹

Även om alla försiktighetsåtgärder vidtogs för att det inte skulle bli något spill i provianten var detta inte möjligt, speciellt i ostindiefart. Resan började ofta i kallt vinterväder och sedan passerade fartyget genom tropisk hetta minst två gånger och däremellan återigen kallt väder vid Godahoppssudden, där det tillika ofta var häftiga stormar.⁴⁰

Tabell 3 och 4 (nästkommande sida) visar det dagliga kaloriintaget för manskapet ombord *Lovisa Ulrica*, dels som ostindiefarare och dels som örlogsfartyg. Om det inte förekom något spill av provianten nådde manskapet ombord fartyget som ostindiefarare inte upp till den nödvändiga dagintaget på 3 960 kalorier någon dag i veckan. De låg nära under Måndag, torsdag och söndag. Manska-

37. Personlig kommunikation, forskningschef, Fil. Dr , Hocker, Fred, Vasamuseet, Stockholm.

38. Hirdman, Yvonne, *Magfrågan- mat som mål och medel* Stockholm 1870-1920, Kristianstad, 1983: 63.

39. Rossell, Magdalena nutritionist, Karolinska institutet, Stockholm, personal communication.

40. Anteckningsbok, Mattias Holmers samling, SSHM.

Tabell 3. Dagligt kaloriintag för manskapet på Lovisa Ulrica som ostindiefarare.

	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
utan spill	3762	3182	3600	3762	3600	3600	3762
-25%	2822	2387	2700	2700	2700	2700	2822
-50%	1881	1591	1800	1800	1800	1800	1881

Källa: Table 1, *Apro, W, Näringsstabeller, Sundbyberg, 2002: 8, 10, 16, 21-25, 27, 45-46, Abramson & Andersson, Kosttabeller, Falköping, 1994: 12, 14, 16, 32*

Tabell 4. Dagligt kaloriintag för manskapet på Lovisa Ulrica som örlogsfartyg.

	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
utan spill	3415	4101	3751	3352	4101	3751	4492
-25%	2561	3075	2813	2514	3075	2813	3369
-50%	1707	2050	1875	1676	2050	1875	2246

Källa: Söderlind 2006: 172

pet ombord fartyget som ett örlogsfartyg nådde upp till det önskade dagsintaget på tisdag, fredag och söndagar under förut-sättningen att inget spill förekom.

Som texten tidigare visat var det stora problem att hålla provianten i god form och sannolikheten är mycket stor att spill förekom även om männen vid flertalet tillfällen fick sig serverat dålig och skämd mat. Dåligt väder, dålig stuvning, dålig kvalitet på träet i provianttunnorna, dålig förslutning av desamma är några faktorer som bidrog till att provianten blev dålig och måste kastas. Torrprovianten stod även inför problemet av fukt på det tjärade fartyget på en daglig basis. Jag har inte funnit någon data om hur mycket proviant som gick till spillo, dock har den svenske ekonom-historiken Utterström räknat ut ett spill om 25 % för barnhuset i Stockholm.⁴¹ Jag har valt att använda samma siffra för det lägsta bortfallet ombord fartyget eftersom förrådsutrymme-

41. Utterström, Gustaf, *Fattig och föräldralös i Stockholm på 1600- och 1700-talen*, Umeå, 1978: 146-147.

na vid barnhuset var bättre än de ombord fartyget.

Med ett 50 %-igt bortfall kom manskapet ombord fartyget som ostindiefarare inom ramen för näringsbrist under tisdagen, med samma bortfall som örlogsfartyg befann sig manskapet ovanför gränsen för näringsbrist under veckans samtliga dagar. Det är dock inte troligt att spillet var så högt som 50 %, en förslut om 25 % är mer trolig. Med den sistnämnda siffran låg manskapet som gick med fartyget i ostindiefart cirka 1000 kalorier under de önskvärda som var 3 960 kalorier per dag och det var i stort det samma för manskapet som tjänstgjorde i krig. Detta ger en indikator på att oavsett om fartyget var en ostindiefarare eller ett örlogsfartyg kände manskapet hunger mer eller mindre på en daglig basis även om de inte svalt.

Kalorier består av tre komponenter; protein, fett och kolhydrater. Enligt modern forskning är en önskvärd fördelning av dessa mellan 81-114 gram fett, 377-452 gram kolhydrater och proteinet bör inte

Tabell 5. Dagsintag av protein, fett och kolhydrater utan spill i provianten ombord *Lovisa Ulrica* som ostindiefarare.

	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
Protein, gr	385	350	479	385	479	479	385
Fett, gr	76	84	73	76	73	73	76
Kolhydrater, gr	424	424	424	424	424	424	424

Källa: Tabell 1, 3, Apro, W, *Näringsstabeller, Sundbyberg, 2002: 8, 10, 16, 21-25, 27, 45-46, Abramson & Andersson, Kosttabeller, Falköping, 1994: 12, 14, 16, 32*

Tabell 6. Dagsintaget av protein, fett och kolhydrater utan svinn ombord *Lovisa Ulrica* som örlogsfartyg.

	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
Protein, gr	115	171	125	125	171	125	116
Fett, gr	90	114	97	80	114	97	269
Kolhydrater, gr	470	419	534	470	419	534	347

Källa: Söderlind 2006: 172

understiga 155 gram om ett dagligt energiintag är på 3 000 kalorier.⁴² Det är viktigt att tillgodose intaget av kolhydrater eftersom de bidrar med mellan 40-80 % av energin i kosten.⁴³ Protein är mycket viktigt för dels uppbyggnaden av celler men även för att reparera trasiga sådana. Fett är rikt på energi, ett gram fett innehåller mer än den dubbla mängden energi i förhållande till ett gram protein och/eller kolhydrat. Den mänskliga kroppen kan med lätthet transportera och använda sig av energin som kommer från fett.

Tabell 5 och 6 (ovan) visar dagsintaget av proteiner, fett och kolhydrater för manskapet ombord *Lovisa Ulrica*, både som ostindiefarare och örlogsfartyg. Om det inte förekom något spill i provianten var det endast en dag i veckan som manskapet på sin resa till Kina kom upp i den rekommenderade nivån av fett, nämligen torsdagen. För besättningsmännen

42. Hirdman 1983, 62-63.

43. *Nordic Nutrition Recommendations*, Copenhagen, 2004: 173.

ombord *Lovisa Ulrica* som örlogsfartyg låg intaget av fett över den rekommenderade nivån. Både som ostindiefarare och örlogsfartyg överskred intaget av kolhydrater den lägsta rekommenderade nivån, detta kan förklaras med den höga dagliga brödransonen.

Det är en betydande skillnad vad gäller intaget av protein för de ombordvarande, som ostindiefarare var intaget på mellan 350-479 gram medan det dagliga intaget av protein ombord som örlogsfartyg låg mellan 115-171 gram. Det förelåg således en skillnad på mellan 119-354 gram.

Proteiner finns huvudsakligen i kött, fisk, smör och ärtor (som tidigare nämnts). Ärtor och olika former av sädeslag serverades på en daglig basis, oavsett om fartyget gick som ostindiefarare eller örlogsfartyg, oaktat detta var dagsintaget av protein betydligt högre ombord för manskapet när fartyget reste till Kina och tillbaka än när *Lovisa Ulrica* tjänade som örlogsfartyg. Om det var ett 25 % bortfall i provianten skulle det rekommenderade

intaget om 155 gram på en daglig basis nås under resorna till Kina och tillbaka, detta kan inte sägas för manskapet ombord fartyget i kronans tjänst.

När det gäller fett intaget såg det anorlunda ut, som ostindiefarare försågs manskapet inte med den nödvändiga kvantiteten även om det inte var något spill i provianten. Som örlogsfartyg kunde manskapet ombord komma upp i det rekommenderade intaget av fett på söndagar, även med ett 25 % bortfall. Med samma 25 % -iga bortfall skulle manskapet ombord både som ostindiefarare och i kronans tjänst hamnat inom ramen för det dagliga intaget av kolhydrater.

Slutord

Texten har handlat om kost och näringsvärde för de ombordvarande manskapet på fartyget *Lovisa Ulrica* både när fartyget gick i ostindiefart samt var ett örlogsfartyg, gruppen officerare har inte studerats i denna text.

Det finns klara skillnader i provianten ombord fartyget, både som ostindiefarare och som örlogsfartyg men de finns även likheter. Vad gäller skillnader är tillgången till salt för manskapet en av dem, som ostindiefarare fick var man 15 gram salt på den daglig basis, som örlogsfartyg finns artikeln inte listad överhuvudtaget. Oaktat detta finns det notiser i materialet för örlogsfloTTan som nämner att salt skulle lämnas ut till kocken när det så behövdes, dock finns inga måttanvisningar på mängden salt. I ett förslag från år 1752 utfärdades en varning om att för mycket salt i maten var dåligt för hälsan, vilken mängd som avses anges dock inte. I dagsläget räknas salt till gruppen GRAS (Generally regarded as safe). Hur stor saltmängd som måste konsumeras innan en människa blir förgiftad är okänt, oak-

tat detta kan en hög saltkonsumtion leda till förgiftning och stroke, högt blodtryck samt hjärtproblem. Den mänskliga kroppen kan klara av 12 gram salt på daglig basis om njurarna är friska samt att kroppens svettning är normal. Detta ger en indikator på att dagsransonen av salt för manskapet ombord *Lovisa Ulrica* som ostindiefarare låg något över dagens rekommendationer. Dock förefaller det inte som att manskapet var i riskzonen för hälsoproblem relaterade till dagskonsumtionen av salt. När fartyget seglade på varma breddgrader kan det även vara så att manskapet behövde en högre saltkonsumtion än det som rekommenderas idag på grund av att männen svettades mer.

Surkål är en annan skillnad i den dagliga provianten, artikeln finns ombord som örlogsfartyg men inte om ostindiefarare. Surkål serverades endast till de redan sjuka ombord fartyget som ostindiefarare medan artikel serverades till det friska manskapet i flottan. Att låta manskapet få surkål innan de insjuknade var ett smart drag av amiralitetet eftersom livsmedlet är rikt på C-vitamin, detta gjorde att männen inte blev sjuka i skörbjugg på samma sätt som om de inte hade fått surkål. Även om vitamin C ännu inte var funnet under 1700-talet finns det bevis från den svenska flottan tidigare än 1700-talet att både citrusfrukter och surkål hjälpte till att hålla skörbjuggen på avstånd.

Vad gäller drycken ombord är det en märkbar skillnad för manskapet, beroende på om de tjänstgjorde ombord i ostindiefart eller som örlogsfartyg. Ombord *Lovisa Ulrica* som ostindiefarare erhöLL varje man 1,3 liter öl på en daglig basis, när *Lovisa Ulrica* tjänstgjorde som ett örlogsfartyg serverades männen vatten med tillsatts av vinättika. Det är en paradox att amiralitetet valde att servera sur-

kål i ett försök att hålla hälsan uppe medan ett beslut fattades att ersätta ölet mot vatten som de med största säkerhet visste var dåligt redan från början (annars hade vinättikan inte varit nödvändig). Ett dåligt och ruttet vatten var (och är fortfarande) något som människan inte klarar av att dricka utan att bli sjuk. Ett öl som blivit dåligt är något helt annat eftersom det är en fermenterad dryck, detta faktum gör att människan klarar av att dricka ett öl som blivit dåligt utan att bli sjuk. Det dagliga kaloriintaget för manskapet sjönk även kraftigt när ölet togs bort. Brännvin serverades frekvent till manskapet när fartyget tjänade som ett örlogsfartyg med en totalkonsumtion på 5,6 dl per man och vecka. Inget brännvin serverades under resorna till Kina och tillbaka.

Även om både kött (nöt) och gris serverades ombord *Lovisa Ulrica* både som handels- och örlogsfartyg serverades det under olika veckodagar. Kött serverades på måndagar, torsdagar och söndagar när fartyget gick i ostindiefart och på tisdagar, fredagar och söndagar i flottan. Gris serverades enbart på tisdagar under resorna mellan Sverige och Kina medan det serverades på måndagar och torsdagar i örlogsflottan. Fisk serverades tillsammans med kött och gris på tisdagar, torsdagar och söndagar i flottan, detta hände aldrig ombord fartyget som ostindiefarare. Fisk serverades då på onsdagar, fredagar och lördagar utan några andra animalier.

Ärtor tillsammans med bröd och spannmål var stapelfödan på *Lovisa Ulrica* oavsett om fartyget tjänade i handels- eller örlogsflottan. Oaktat detta fanns det skillnader, ärtor serverades varje dag i samma mängd på resorna till Kina och tillbaka medan de serverades fyra dagar i veckan i örlogsflottan. Varje

man fick 10,5 dl ärtor per vecka på resorna till Kina och tillbaka medan varje man fick 7,2 dl per vecka ombord fartyget i krigstjänst. Det fanns ingen skillnad i mängden korn som serverades, den totala veckoransonen låg på 19,6 dl per man. Den totala brödmängden för en vecka för en man låg på cirka 2,550 kg i ostindiefart medan den låg på cirka 3,345 kg per vecka och man i örlogsflottan. Den enda mjölkprodukt som serverades var smör, sju dagar i veckan, det var nödvändigt för att manskapet skulle kunna äta upp gröten som serverades, cirka 425 gram serverades i veckan i ostindiefart och cirka 521 gram i örlogsflottan.

Uträkningar visar att en person som arbetar till sjöss under 1700-talet behövde ett dagligt intag av 3960 kalorier, om det inte var något svinn i provianten nåddes denna nivå endast under tre dagar i veckan (tisdagar, fredagar och söndagar) ombord *Lovisa Ulrica* som örlogsfartyg och inga dagar som ostindiefarare. Det är dock inte troligt att det inte förekom något spill eller svinn i provianten som måste kastas även om det förekommer berättelser om att manskapet var tvungna att äta förstörda och ruttna livsmedel. Vid ett bortfall av 25 %, vilket förefaller vara ett acceptabelt bortfall befann sig manskapet ombord *Lovisa Ulrica* som ostindiefarare under det behövliga dagsintaget med 1138-1573 kalorier per dag och manskapet ombord *Lovisa Ulrica* som örlogsfartyg låg under det behövliga dagsintaget med 855-1446 kalorier per dag. Med ett bortfall på 50 % var manskapet i riskzonen för undernäring men inte svält även om det med största sannolikhet kände en hel del hunger.

Vad gäller dagsintaget av protein, fett och kolhydrater är detta direkt kopplat till dagsintaget av kalorier. Manskapet

låg över den rekommenderade nivå av kolhydrater och detta tack vare den stora mängden bröd som äts varje dag, intaget av fett var bättre ombord fartyget i kronans tjänst än som ostindiefarare, det motsatta gällde dock proteiner.

Av spisordningarna att döma för manskapet, oavsett om *Lovisa Ulrica* gick i ostindiefart eller tjänstgjorde i den svenska örlogsflottan indikerar dessa att det inte handlade om några lyxvaror eller lyxkonsumtion för manskapet vad gäller mat och dryck, manskapet fick torra och insaltade livsmedel. De andra varorna och utensilierna som tidigare har nämnts i texten var till officerarna. Anledningarna till att manskapet enbart fick torr- och saltade livsmedel var troligen två, dels ekonomisk och dels praktiska. Att ta ombord en större mängd levande djur än som gjordes torde ha kostat betydligt mer än de torra och insaltade produkterna, dels i inköp och dels att ta hand om ombord, de behövde mat och skötsel på en daglig basis. Att slakta djuren ombord var betydligt mer opraktiskt än att ta ombord redan slaktade och styckade djur som redan var preparerade i saltlake.

Oavsett om manskapet tog del av ostindieresor eller tjänstgjorde i den svenska

flottan var det ingen enkel och okomplicerad existens ombord där mat- och drycken spelade en stor roll, inte enbart för hälsans skull men även för att hålla modet uppe under svåra dagliga omständigheter, de bevarade vittnesmålen indikerar att vare sig det svenska ostindiska kompaniet eller svenska flottan klarade av att leva upp till dessa krav även om den näringsfysiologiska analysen indikerar att de livsmedel som togs ombord för manskapet var fullgoda, om större mängder av dem hade serverats.

Jag hoppas att denna text har fyllt en liten del av den kunskapslucka som finns inom mat- och dryckesforskningen rörande fartyg i Sverige under 1700-talet. Jag säger ”en liten del” eftersom texten enbart har berört ordinarie manskapet ombord *Lovisa Ulrica*, oavsett om hon seglade i handels- eller örlogsflottan. I ett försök att ytterligare fylla den kunskapslucka som finns är att studera officerarnas kosthållning ombord och jämföra den med manskapets, ytterligare ett steg vore att studera det sjuka manskapet ombord och deras kosthållning i de två olika flottorna. Detta är något jag har intentionen att göra i min kommande forskning.

Käll-och litteraturlista

Arkiv

KRA

Varvskontoret, Karlskrona Station D.Vi,a:39

Örlogsflottans räkenskaper 1789:81-88

SSHM

Anteckningsbok, Mattias Holmer, Mattias Holmers samling

Inventarium uppå de proviant- och andre persedlar som blivit utsände till swenska ost-indiska kompaniets skepp Lovisa Ulrica för hwilka Skepps-predikanten, Öfwe-fältsären, skepps-skrifwaren, bouteilleruen, hof-mästaren och cajute-kocken böra vara ansvarige, Mattias Holmers samling

Inkommande persedlar för kompaniets räkning 1766-1767, Mattias Holmers samling

Inventarium uppå Lovisa Ulrica, Mattias Holmer samling

Svenska ostindiska kompaniets ordres och instruction för Capitainen Mathias Holmers ved det honom anförtrodde commando uppå kompaniets skepp Lovisa Ulrica, destinerat uti Canton i China och därifrån tillbaka til Göteborgs hamn, Gifven Göteborg den 6 December 1766, Mattias Holmers samling

Muntliga källor

Hocker, Fred, forskningschef, Fil. Dr , Vasamuseet, Stockholm

Rossell, Magdalena, nutritionist, Karolinska institutet, Stockholm

Litteratur

Abramson, Ernst & Andersson, Britt-Marie, *Kosttabeller*, Falköping, 1994.

Apro, W, *Näringstabeller*, Sundbyberg, 2002.

Boman, Gunilla, *Hälsokostlexikon med grundrecept*, Västerås, 1984.

Christenson, Ingrid & Sundling, Ing-Marie, *Kostkunskap*, Kungsbacka, 1983

Ekman, Anne-Marie, *Livsmedelskunskap-grundläggande*, Stockholm, 1985

Eriksson, Willman, Olof, *En kort beskrivning på en resa till Ostindien och Japan*, 1992.

Faxe, Arvid, *Afhandling om hushållningen til siös, i afseende på hälsans bevarande til kongl örlogsflottans tjenst*, Karlskrona, 1782.

Hirdman, Yvonne, *Magfrågan- mat som mål och medel Stockholm 1870-1920*, Kristianstad, 1983.

Jansson, Sam Owen, *Måttordboken*, Kristianstad, 1998.

Jonsson, Per, *Finntorparna i Mången*, Landskrona, 1989.

Kjellberg, Sven T, *Svenska ostindiska kompanierna 1731-1813*, Malmö, 1975.

Morell, Mats "Eli F. Heckscher, The 'Food Budgets' and Swedish Food Consumption from the 16th to the 19th Century," *Scandinavian Economic History Review*, XXXV, 1987.

Nordic Nutrition Recommendations, Copenhagen, 2004

Ny tid, *Örlogskatastrof 1790 fick epilog 1961*, 1961-04-11, Göteborg, tidningsartikel

Richardson, Rosamond, *En liten bok om vitlök*, Stockholm, 1986.

Stockholms tidningen, *Kanoner och ärtgryta vittnar om sjötragedi i Kattegatt 1790*, 1961-04-11, Stockholm, tidningsartikel

Systembolaget, *Våra varor-historia och framställning*, Stockholm, 1991

Söderlind, Ulrica, *Skrovsmål*, Stockholm, 2006.

Utterström, Gustaf, *Fattig och föräldralös i Stockholm på 1600- och 1700-talen*, Umeå, 1978.

Vi är marina och transporttekniska konsulter och utför:

- Projektering och specifikation vid nybyggnad och ombyggnad av civila och militära fartyg, båtar, terminaler och transportanläggningar
- Projektledning och/eller assistans vid nybyggnad och ombyggnad av fartyg
- Konstruktion och konstruktionsgranskning av fartyg, fartygssystem och anläggningar
- Tekniska och ekonomiska utredningar, analyser, beräkningar och värderingar
- Beräkningar inom strukturanalys, hydrostatik/dynamik, ventilation, el
- Besiktningar inför köp eller försäljning, reparation och ombyggnad av fartyg och anläggningar

www.saltech.se

En partner att lita på!

MTU's motorer är konstruerade för maximal driftsäkerhet och totalekonomi. Detta har gjort MTU till en av världens ledande leverantörer av motorer för kommersiellt bruk. Med ett komplett sortiment från 125 kW till 9.000 kW och ett rikstäckande servicenät erbjuder vi såväl prestanda som trygghet.

SWEDMOTOR

Tel: 08-500 121 40
www.swedmotor.se, info@swedmotor.se

Olof Holm är professor i Management och Kommunikation. Han har verkat som forskare och lärare vid Stockholms Universitet, Försvarshögskolan, Polishögskolan och Högskolan i Borås. Han är docent i Ekonomisk Politologi (statsvetenskap med ekonomisk inriktning) vid Svenska handelshögskolan i Helsingfors. Professor Olof Holm är även reservofficer i flottan. Han har publicerat flera artiklar i TiS, senast nr 1/2013.

Försvaret - ett vanskött "särintresse"; försvarspolitiska beslut i historisk belysning

Föreliggande artikel belyser den svenska försvarsmaktens fortlöpande försvagning. Denna process har med få undantag fortgått under närmare ett sekel. Min utgångspunkt är att studera skeendet utifrån försvarspolitiska riksdagsbeslut och att följa förändringarna med försvarsmaktens andel av BNP som mått. För överskådlighet och konkretion har framställningen begränsats till att skildra den centrala innebörden i varje beslut och dess huvudsakliga konsekvenser. En begränsning som innebär att nog så väsentliga aspekter, händelser och konsekvenser inte kunnat medtas. Den kvalificerade läsaren kan antas ha överseende med den bristen. Översikten syftar till att ge läsaren ett historiskt perspektiv på förändringsförloppet och att därigenom kunna sätta in den svenska försvarsförmågan i nutid, i en situation där förhållandena i vårt närområde har förändrats med en förhöjd internationell hotbild.

Rysslands annektering av Krim, det pågående kriget i Ukraina, den ryska militära upprustningen, inte minst avseende den marina slagkraften, de baltiska staternas och Polens inträde i Nato, de överväganden som görs av den finska regeringen är några exempel. Också i Sverige sker ett gradvis närmande till organisationen, dock utan att ett fullt medlemskap synes vara politiskt möjligt med nuvarande regeringskonstellation.

En avslutande analysmodell sätter in det skildrade sammanhanget i ett mer

teoretiskt perspektiv följt av reflektioner och slutsatser.

Överbefälhavaren klagade 2012 att Sverige militärt kan försvaras under en veckas tid under förutsättning att fienden anfaller på en begränsad plats. Den bedömning ÖB då gav uttryck för varken han eller någon annan reviderat även om sporadiska försök görs av Försvarsmaktens egen reklambyrå att putsa upp bilden. ÖB:s uttalande kan tolkas som en beskrivning av den faktiska situationen, som ett skrämnskott, som bara ett medialt

utspel i syfte att initiera en seriös debatt om Sveriges säkerhetspolitik, hotbilden och vårt försvar. Om vi antar att ÖB menar allvar och är sanningsenlig är emellertid den omedelbara slutsatsen att Sverige står försvarslöst.

Försvarsbesluten och deras konsekvenser

Vägen till detta tillstånd är lång och kantad av en rad beslut. Vi skall här ge en kort beskrivning av stegen fram till dagens situation. En logisk utgångspunkt är de omedelbara följderna av första världskriget slut.

Den försvarsutredning, som tillsattes 1919 (regeringen Edén) lade fram sitt betänkande 1923 innebärande en sänkning av försvarsanslaget med 34 procent jämfört med 1914. Partierna gjorde skilda bedömningar av det kommande läget och Sveriges behov av ett militärt försvar. Socialdemokraterna såg framför sig en varaktig och stabil period av fred, ett läge som knappast motiverade ett försvar dimensionerat för att slå tillbaka ett omfattande överraskningsangrepp. Under överskådlig tid behövdes i Sverige ett neutralitetsförsvar mot gränskränkningar. Ett framtida storkrig i Europa skulle sannolikt föregås av en längre period av försämrade internationella relationer och då ge tid för nödvändig upprustning. Endast högerpartiet bedömde Sovjetunionen som ett långsiktigt hot mot Sverige.

Försvarsbesluten 1925 och 1936

1925 års försvarsbeslut, fattat den 26 maj, trädde i kraft den 1 januari 1928. Sverige nedrustade över hela linjen. Armén reducerades till fyra fördelningar. Kustflottans äldre fartyg utstrangerades samtidigt som nyanskaffning reducerades. Flera av kustartilleriets förband lades i reserv, an-

dra avvecklades. Flygvapnet uppstår som en självständig vapengren och består inledningsvis av femtiosju plan, övertagna från armén och marinen.

Beslutet kom att gälla fram till 1936 då riksdagen den 11 juni fastställde den nya inriktningen innebärande en ökad kostnadsram från 118 till 148 miljoner kronor, ca 25 procent. Anslaget till det svenska flygvapnet ökades från 11 till 28 miljoner, dvs 154 procent. Arméns resurser ökades från fyra till sex fördelningar. Flottan ökade något och 1937 upprättades KA3 och 1939 KA4. Betydande förändringar genomfördes av Försvarsmaktens övergripande organisation. Försvarsstaben samt Armé- och Flygstaberna upprättades 1936 och ersatte den året därpå avvecklade Generalstaben. 1936 års försvarsbeslut kom att gälla fram till 1942.

Vid krigsutbrottet 1939, var den svenska försvarsmakten dåligt utrustad och dåligt samövad (Holm 2013). Genom krigshändelserna i september och Sovjetunionens angrepp på Finland bildades en samlingsregering under Per Albin Hanssons (S) ledning.

Försvarsbeslutet 1942

Den av regeringen tillsatta försvarskommissionen föreslog omfattande kvantitativa och kvalitativa förstärkningar av försvaret. Flera viktiga riksdagsbeslut fattades under 1940: arméns krigsorganisation skulle dubbleras, flygvapnet skulle under tiden fram till och med 1946 tillföras flygplan och kryssare skulle levereras från Götaverken. En i stort enig riksdag fastställde den 17 juni 1942 FB42, den så kallade femårplanen, en kraftigt ökad kostnadsram med 600 miljoner kronor mer än vad som bedömts ramen 1936. På central nivå inrättades militärområden (Milo-indelningen), armén utökades med

Per Albin Hansson dölde sanningen om den svenska beredskapen

"Det är naturligt att allteftersom katastrofen syns rycka närmare, man med ökad ängslan frågat om de små nationernas möjligheter att hålla sig utanför. Jag förtröstar starkt på våra möjligheter i detta stycke. Vår egen vilja är samlad och beslutsam. Vi ha intet otalt med andra, vi känna icke någon vår fiende, ingen kan ha något reellt intresse av att driva oss ut ur neutraliteten. Men om branden bryter ut måste alla vara på sin vakt. Regeringen har vidtagit alla anstalter för vakthållning och skydd, som nu kan anses påkallade. Dessa komma att utvidgas och stärkas i den mån så befinnes nödvändigt. Vår beredskap är god." (Per Albin Hanssons beredskapstal på Skansen den 27 augusti 1939, tretton dagar innan den tyska inmarschen i Danmark och Norge).

två fördelningar. Flygvapnets kostnadsram ökades med 154 procent och tillfördes fem flottiljer. Marinens organisation bestod med utökad satsning på befälskadrar.

Försvarsbeslutet 1948

En djupt splittrad försvarsutredning, tillsatt 1945, hade misslyckats med att utarbeta ett hållbart underlag, vilket bidrog till att försvarsministern Allan Vougt inför 1948 års försvarsbeslut inte presenterade ett fullständigt förslag, utan endast riktlinjer för fortsatt utredande av krigsmaktens framtid, där flygvapnet förutsattes kraftigt förstärkt. Regeringen hade försatts i ett dilemma och tillsatte 1955 en beredning ledd av Torsten Nilsson och kunde 1958 presentera ett propositionsunderlag.

Den så kallade Pragkuppen 1948, Koreakriget 1950-53, Ungernrevolten 1956 och kärnvapenhotet kom att prägla den svenska försvarsdebatten och det försvarsbeslut, som fattades av riksdagen den 4 februari 1958.

Försvarsbeslutet 1958

Beslutet innebar en omfattande omfördelning. En mindre reducering av armén och en kraftig försvagning av marinen gav möjlighet att kraftigt upprusta flygvapnet. Attackflyget fick en nyckelroll också som ersättare av flottans tyngre enheter, kryssare och jagare. Det totala försvarsanslaget skulle årligen räknas upp med 2,5 procent. Också detta beslut fattades med stor majoritet, samtliga fyra stora partier stod eniga bakom beslutet där nu samhällsekonomiska, statsfinansiella och, inte minst, försvarsindustriella aspekter spelade stor roll. Utvecklingen av kärnvapen i Warszawapakten och i Nato, terrorbalansen, betydelsen av the second-

strike-capability (se även Kissinger 1962) kom att utgöra försvarsbeslutets klangbotten. Ett framtida krigsscenario bedömdes innebära ett krig utan fronter, med stora krav på rörlighet och skydd och där kärnvapenbestyckade strategiska ubåtar skulle ha avgörande betydelse.

För armén innebar försvarsbeslutet tillförsel av en ny stridsvagn. Inför beslutet studerades tre alternativ: en amerikansk (M60 Patton), en tysk (Leopard 1) och den svensktillverkade Stridsvagn S. Svensk neutralitets- och arbetsmarknadspolitik avgjorde valet. Mellan 1967-71 tillfördes pansartrupperna 290 exemplar av Stridsvagn S.

Under den kommande beslutsperioden, 1958–1963, påverkades uppsättningen armébrigader av försvarsbeslutet. Fem infanteribrigader utgick 1958 helt och hållet ur krigsorganisationen. Genom en mindre avveckling av flygflottiljer frigjordes utrymme för modernisering av vapnet genom införandet av Saab 32 Lansen och 35 Draken. Härutöver beslutades att tillföra ytterligare trettioen baser och därmed uppgå till sjuttio. Vid denna tid utgjordes det svenska flygvapnet av typerna J29 Tunnan, A32 Lansen, J34 Hawker och J35 Draken och var internationellt ett av de starkaste.

1958 års försvarsbeslut innebar för marinen en budgetminskning från 18 till 12 procent. Än allvarigare på längre sikt var missgreppet att ytstridsenheterna med ubåtsjaktkapacitet fasades ut och ersattes av mindre attackfartyg, som dock inte utrustades för lokalisering och bekämpning av ubåtar. Den svenska ubåtsflottan bestod vid denna tid av 18 fartyg och 12 under ombyggnad eller planering (Marinkalender 1961). Beslutet innefattade också projekt Sjöormen som ett led i

utvecklandet av ubåtsvapnets effektivitet och utökat verksamhetsområde. 1958 års försvarsbeslut uppfattades på flera håll som ett stort framsteg, försvaret framstod som vinnare som dock visade sig vara en pyrrusseger (Björeman 2011, s.24).

Försvarsbeslutet 1963

I januari 1962 presenterade ÖB Torsten Rapp underlaget för 1963 års försvarsbeslut avseende perioden fram till 1968. Han förutsatte årliga kostnadsökningar med 3,5 procent, en ökning i paritet med den dåvarande BNP-ökningen, främst motiverad av materielkostnadsutveckling, i första hand avseende Draken och den nya Stridsvagn 103. ÖB:s bedömning var att Krigsmakten med den dåvarande storleken skulle kunna möta, hejda och om möjligt slå en angripare som söker tränga in svenskt territorium och att en kust- och gränsinvasion av större omfattning och i samband med insatta luftland-sättningsföretag samtidigt skall kunna avvärjas och att Sverige då förutsattes förfoga över egna kärnvapen. Samtidigt fördes ett kostnads-intäktsresonemang: det svenska försvaret skulle vara tillräckligt starkt för att en angripares möjliga utbyte inte skulle svara mot den nödvändiga insatsen.

1963 års försvarsbeslut innebar att armén utökades med pansarbrigader och den bandvagnsförsedda så kallade Norrlandsbrigaden, bandkanoner, rörliga robotförband med Robot-system 68 Bloodhound. Flygvapnets Lansenplan ersattes successivt av 35 Draken, som tillsammans med luftförsvaretssystemet Stril -60 ansågs vara Väst-europas starkaste jaktförsvaretssystem. Flottans jagare avvecklades successivt, inriktningen från 1958 års beslut kvar-

stod med övergång till lättare enheter, motortopedbåtar, patrull- och torpedbåtar.

Försvarsbeslutet 1968

Försvarsbeslutet 1968 är historiskt avgörande ur två aspekter. Den ena gällde ekonomin. Socialdemokraterna hade beslutat stoppa den årliga uppräkningsen av den så kallade teknikfaktorn på två procent. Den andra aspekten var politisk. 1968 års beslut fattades enhälligt av Socialdemokraterna och Vänsterpartiet Kommunisterna. Härigenom bröts traditionen att försvarsbeslut fattades av de fyra demokratiska partierna. Beslutet var ett säkerhetspolitiskt misstag och fick långtgående konsekvenser. En successiv nedrustning av det svenska försvaret inleddes. Flygvapnets beställningar av Viggensplanen halverades, bombflyget avvecklades eftersom anskaffningen av kärnvapen stoppades. Marinens anslag hade tidigare skurits ned, nu halverades antalet fartyg. Arméns sedan femtioalet påbörjade mekanisering avbröts. Flygvapnet var som sagt det vapenslag som först drabbades av en förbandsavveckling.

Försvarsbeslutet 1972

Försvarsbeslutet 1972, FB72, fattades den 29 maj detta år. Krigsmakten skall i fortsättningen benämnas Försvarsmakten. Nedmonteringen av det svenska försvaret fortsätter i ökande takt.

Den ekonomiska bakgrunden är i kortfattat följande. Den föregående tjugooårsperioden, 50- och 60-talen, de så kallade rekordåren, var Sveriges ekonomiska tillväxt närmast unik i västvärlden med en genomsnittlig BNP-tillväxt på 3,9 procent under tjugoo års tid. Men omkring 1970 stagnerade svensk ekonomi. Den genomsnittliga tillväxten under pe-

rioden ända fram till början av 1990-talet sjönk till 1,48 procent per år medan den för OECD som helhet uppgick till 2,72 procent (2,61 procent för den europeiska delen). Verkningsarna av oljekrisen 1973 slog hårt mot intjäningsförmågan i det svenska näringslivet. Samtidigt rullade välfärdssystemen på i hägnet av de gångna decenniernas glansdagar. Politiken inriktades inte på det svenska försvaret. Den generella svenska försvarskapaciteten offrades. Nu gällde att värna privat köpkraft, utbyggd barnomsorg med flera offentliga åtaganden. Med minskande intäkter och ökande kostnader blev den självklara följden att statens upplåning ökades och uppgick vid mitten av årtiondet till 70-80 procent av BNP (Holm 2002). Detta är bakgrunden till FB72.

Flera beslut fattades med allvarliga konsekvenser. CM Bengt Lundvall föreslog att ett antal fregatter och landskapsjagare skulle byggas om och moderniseras. Palmes regering ogillade förslaget och angav i beslutet att ubåtsjakt skall skötas med andra medel än militära trots att rekognosering och utspaning av svenska marina baser varit känd sedan 1960-talet (Jansson 2015). Konsekvenserna av det aningslösa och olyckliga beslutet visade sig snart nog med 1980-talets ubåtskränkningar och särskilt U-137:ans grundstötning.

Flottan ansågs endast behöva resurser till invasionsförsvaret och eftersom man genom det ekonomiska försvaret hade lagrat stora råvaruförråd behövdes inte försvaret av sjövägarna. Feltänkandet i detta avseende har belysts av Rask (2015). Också i detta avseende begick man ett säkerhetspolitiskt missgrepp.

Den marina tyngdpunkten försköts mot kust- och landförsvar. Två pansarbrigader avvecklades och flygvapnets at-

tackflygsystem nedprioriterades, medeltunga divisioner ersattes av lätta, SK 60, vapnets effekt minskades.

Försvarsbeslutet stöddes enbart av socialdemokraterna, som dock fick Vänsterpartiet kommunisternas röster i vote-ringen.

Förutom beslutet i sig tillkom kostnader för löner, material, höjda arbets-givaravgifter och ändrade principer för hyressättning, som legat utanför den ekonomiska ramen. Strävan att behålla en relativt stor organisation bidrog till kvalitetsförsämring i de militära förbanden.

Försvarsbeslutet 1977

Med försvarsbeslutet 1977 fortsatte nerdragningarna av försvaret. Beslutet av-såg perioden fram till 1982 och innebar en ny brytning med de fyra borgerliga partierna. Nya ramar framtvingade nedskärningar, dels genom en minskning med 2 500 anställda och bantning av den centrala administrationen. Flera arméfördelningar, flygflottiljer och regementen avvecklades genom beslutet. Försvarets andel av BNP uppgick under perioden 1975/6- 1981/2 till i genomsnitt 3 procent (Försvarsdepartementet).

Försvarsbeslutet 1982

Den 4 juni 1982 fattade riksdagen försvarsbeslut FB82, ett beslut med fem-årig räckvidd. Nu förestod omfattande personalminskningar utöver de som redan under 1970-talet genomförts (6 000 officerare och civilanställda). Försvarsmakten stod nu inför målet att spara 10 miljarder fram till 1992, personalneddragning med 5 800 personer och omfattande omstruktureringar, som skulle drabba utbildningsförbanden. En rad förbandsnedläggningar följde inom armén. Genom att flygvapnet till-

fördes Saab 37 Viggen halverades antalet flottiljer, all pågående verksamhet vid tre stycken flottiljer, som antagits varit avvecklade sedan tidigare försvarsbeslut avslutades.

Inför beslut om Flygvapnets nya stridsflygplan uppdrog regeringen åt FMV att utvärdera tre amerikanska alternativ; jaktflygplanet F-16, det tyngre, tvåmotoriga attackplanet F/A-18A/B och ett lågprisalternativ F-5G, främst avsett för USA-allierades flygvapen. Ett svenskt alternativ tillkom genom tillkomsten av Industrigruppen JAS, bildad för att utveckla ersättaren till SAAB 37 Viggen. Resultatet blev att riksdagen med 172 röster mot 167 beslutade välja det kombinerade jakt- attack- och spaningssystemet SAAB 39 Gripen.

Besparingarna inom försvaret drabbade främst marinen. Grundutbildningen vid KA4 avvecklades liksom Nya varvet i Göteborg. Skolor omlokaliseras till Karlskrona. Sex Spicabåtar skulle ersättas av nya robotfartyg. Nyare enheter utrustades med den svenskutvecklade sjömålsroboten RB 15 samt beställdes två minröjningsfartyg. Genom upptäckten att ubåtsjaktförmågan var avvecklad tilldelades marinen 200 miljoner extra för ytbevakning och ubåtsjakt. Regeringen betonade ubåtarnas betydelse men likväl reducerades antalet till tolv, en minskning från 1970-talet från 20 enheter. Försvarets andel av BNP för perioden 1981/2-1987/8 föll från 3 till 2.6 procent.

Försvarsbeslutet 1987

Den fortgående kvantitativa försvagningen av det svenska försvaret, den stegvisa nermonteringen, har fortgått oavbrutet. Men med 1987 års försvarsbeslut inträffar en kvalitativ förändring av hela det

försvars- och säkerhetspolitiska läget. Propositionen antogs med stor majoritet av riksdagen den 2 juni. 307 ledamöter röstade för regeringen förslag. 1984 års försvarskommitté hade lagt fram ett enigt betänkande gällande säkerhetspolitiken, trots att det vid denna tid pågick en starkt inflammerad politisk strid om denna fråga. Betänkandet var det första som inget nämnde något om att en angräpares huvudmotståndare skulle kunna tänkas ingripa till svensk fördel. Det antydde alltså att svenskt territorium och luftrum kunde ställas till NATO:s förfogande. Huvuddragen i beslutet kan sammanfattas: neutralitetspolitiken och alliansfriheten ligger fast, militär samverkan med andra stater i krig är uteslutet, krigsplaneringen skall utgå från att angrepp med kort förvarning, svensk mobilisering har inte kunnat genomföras. Funktioner inom flygvapnet och marinen prioriteras, särskilt JA 37 Viggen, produktion av kustkorvetter (Göteborgsklass), minröjningsfartyg (Landsortsklass) och ubåtar (Västergötlandsklass). Efter mobilisering uppgick den svenska försvarsmakten till omkring 850 000 man inom ramen för en i huvudsak oförändrad organisation, under ledning av Högkvarteret och sex milostaber. Armén omfattade tjugonio brigader, etthundranittio fält- och lokalförsvarsbataljoner, marinen hade bland annat fyra patrullbåtsdivisioner, fyra torped-/robotbåts/kustkorvettdivisioner, två ubåtsdivisioner samt två minfartyg, fjorton minröjningsfartyg och ett mindre antal minsvepare och helikoptrar

ÖB Lennart Ljung betecknade beslutet som ett trendbrott, ett säkerhetspolitiskt vägval och att neutralitetspolitiken stöds av ett starkt försvar. Men så infann

sig realiteterna. Försvarets rationaliseringsinstitut hade funnit att ekonomiska resurser saknats för genomförande av beslut fattade redan under 1970- och 1980-talen. ÖB hade 1986 begärt extra anslag på 900 miljoner, vilket initierat utredningen. Dåvarande planeringschefen i försvarsstaben, Owe Wiktorin, hade funnit att försvarsmakten befann sig i ekonomisk kris, en situation han beskrev under Sälenkonferensen 1988. Försvarsministern Roine Carlsson kom att godta uppgifterna och meddelade året därpå i Storlien att det skulle 1987 ha behövts en ramökning på 12-13 miljarder för att beslutet skulle fått den av riksdagen avsedda innebörden. Beslutet var alltså grovt underfinansierat, en situation som Carlsson överlät till försvarsutredningen 1988. Försvarets andel av BNP uppgick under perioden 1987/8-1993/4 till 2.4 procent (SIPRI). Det som nu hade inletts var början till en fortgående ekonomisk misskötsel och underfinansiering av det svenska försvaret, uppgivandet av värnplikten och att vi inte längre skulle ha ett existensförsvar.

Försvarsbeslutet 1992

Försvarsbeslut FB92 offentliggjordes den 24 januari, gällande perioden fram till 1997. Den nyttillträdde regeringen Bildt med Anders Björck som försvarsminister stötte omedelbart på problem. Socialdemokraterna lade fram ett eget förslag baserat på partiets tidigare utarbetade förslag. Ny demokrati hade nu fått en vågmästarroll och lade fram en regeringskritisk motion. Propositionen omarbetades, en ny version presenterades i juni, nu med viss anpassning till Ny Demokrati, som dock i huvudsak stod bakom propositionen. Socialdemokraternas huvudlinje innebar

en förstärkning av den civila försvars- förmågan på bekostnad av den militära. Man förordade regementsnedläggningar, avveckling av ett par flygflottiljer och den svenska finanskrisen nådde kulmen 1992, vilket medförde förhandlingar med socialdemokraterna om statsbudgeten, vilket ledde till avveckling av ett par flygflottiljer och omfördelningar inom marinen. Inriktningen av försvarsmakten betonade materiell förnyelse och modernisering. För armén gällde mekanisering och förnyelse av stridsvagnar, inköp av tyska Leopard och Stridsfordon 90, för flygvapnet att JAS39 Gripen ersatte Draken och Viggen. Marinen skulle fullfölja införandet av kustkorvett typ Göteborg, nya minjaktfartyg typ Landsort och beställning av nya ubåtar, klass Gotland. Den måhända största konsekvensen av försvarsbeslutet var att krigsorganisationen blev synlig, det vill säga att Försvarsmaktens grundorganisation speglade krigsorganisationen. Arméfördelningar och brigader hade tidigare endast funnits i krigsorganisationen. Genom denna förändring blev de från 1 juli 1994 kaderorganiserade krigsförband inom respektive militärområde. Försvarets genomsnittliga andel av BNP uppgick till 2.3 procent med en svagt fallande tendens för att 1997 stanna vid 2.1 procent.

Försvarsbeslutet 1996

Försvarsbeslut 1996 kom att fattas i två etapper, dels den 6 december 1995 och dels den 13 december 1996. Det övergripande målet bantning men också en också en helt annan inriktning. Muren hade fallit 1989 och Sovjetunionen hade upplösts 1991. Det säkerhetspolitiska läget föreföll helt förändrat. Det kalla kriget hade nu avslutats, Sovjetunionen stod som förlorare, stjärnornas krig hade fått den ryska

björnen på fall. Drömmar vävdes om den eviga freden, något starkt försvar som skulle hejda och slå anfaller från öster behövdes inte längre. Försvarsbeslutet 1996 innebar det första steget bort från invasionsförsvaret till ett mindre men mer kvalificerat anpassningsförsvar, redo att möta nya hot.

Den svenska armén förfogade vid mitten 1990-talet över omkring 450 000 man, varav 100 000 i hemvärnet, organiserade i 16 infanteri-, jägar-, norrlands-, pansar- och mekaniserade brigader, sju artilleriregementen och ett hundratal bataljoner. Viktigare vapensystem hade börjat komma ut till förbanden bl. a ett flertal stridsvagnar. Men konsekvenserna av beslutet innebar att flera orter och städer förlorade sin militära anknytning, arbetstillfällena och andra sociala följder. Sammanfattning av nedläggningen följer visar för armén del att antalet brigader reducerades till tretton, försvars- och arméfördelningsstaberna reducerades från trettio två till nitton. Flyget stridsflygdivisioner minskade från sexton till tretton, det lätta attackflyget avvecklades och flygbasbataljonerna reducerades från tjugofyra till sexton. Marinens ubåtar minskades från tolv till nio, rörliga kustförsvarsförband behölls men antalet fasta förband halverades. Med 1996 års försvarsbeslut har grunden lagts för nästa steg. Samtidigt har nu försvarets andel av BNP sjunkit till 2 procent.

Det nya årtusendet –orosmolnen hopas men ”vi har ett bra försvar...”

Försvarsbeslut 2000 kan sägas vara den största omorganisationen av det svenska försvaret sedan 1925. Försvarsminister är

Björn von Sydow (S) och ÖB Owe Wiktorin. Beslutet är en fortsättning på den inslagna vägen, Sveriges militära förmåga minskas radikalt, ett stort antal staber och förband avvecklas, Sverige nedrustar. Under en kort period 2000-03 fullföljer ÖB Johan Hederstedt förbandslakten. Försvarsgemensamma enheter som avvecklas är bl.a. Norra, Mellersta, Södra och Gotlands militärkommandon, Östra, Norra, Södra arméfördelningarna samt Armé- Flygvapen- och Marincentra. Armén blir av med nio infanteriregementen, sju infanteri- och Norrlandsbrigader och sex mekaniserade brigader, fyra artilleriregementen, fem luftvärnsförband och två trängkårer.

Flygvapnets Norra, Mellersta och Södra kommandon läggs ner liksom F10, F16 och två helikopterbataljoner.

Marinens fyra marinkommandon avvecklas liksom kustartilleriregementena KA2, KA3 och KA4 (KA1 omorganiserar till Amf1). Vad som återstår efter beslutet och fram till 2004 är följande krigsförband: Ett högkvarter med insatsledning, fyra militärdistriktsstaber, en armédivisionsstab, sex armébrigadledningar, sexton mekaniserade- och fyra luftvärnsbataljoner, sex stadsskyttebataljoner, fyra Lv- och fyra underhållsbataljoner. Av marinen återstår en ubåtsflottilj med fem ubåtar, en minkrigsflottilj, två ytstridsflottiljer med sammanlagt tolv fartyg och en amfibiebrigadledning och tre amfibiebataljoner. Härutöver åtta JAS 39-Gripdivisioner och två helikopterbataljoner, varav en med markoperativ och en med sjöoperativ inriktning, här till kommer nationella skyddsstyrkor, inkluderande bland annat tolv markstridsbataljoner och hemvärn. Försvarets andel av BNP har nu ytterligare minskat och är nu 1.7 procent.

Försvarsbeslutet 2004

Den 16 december 2004 fattar Sveriges Riksdag det sista förevarspolitiska beslut med innebörd att ominriktningen från invasions- till insatsförsvar fullföljs. De båda besluten 2000 och 2004 medför den största avvecklingen av det svenska försvaret sedan 1925. Militärdistriktet avvecklas, Gotlands i december 2004, de Norra, Mellersta och Södra i december 2005.

Armén reduceras med fyra regementen och fem utbildningsbataljoner. Bland annat avvecklas P18 på Gotland och P10 i Strängnäs. I övrigt sker omlokaliseringar av flyg- och marinförband. Driftvärnet avvecklas den 30 juni 2005 och personal överförs till övriga delar av Hemvärnet. Försvarets andel av BNP har nu minskat ytterligare till 1.4 procent.

Konsekvenser för försvarsmakten är att det årliga försvarsanslaget skärs ned med fyra miljarder. Avvecklingen av ubåtsskyddet inleds, arméns brigadstruktur upplöses, ett tjugotal arméförband läggs ned. Av Flygvapnet återstår åtta flygstridsdivisioner och åtta basbataljoner. Efter nedläggning av samtliga marinkommandon, KA2 och KA3 och det sista fartygsförbandet på västkusten, 18. Patrullbåtsdivisionen i Göteborg, är allt vad som återstår av den svenska marinen tolv ytstridsfartyg, sju minröjningsfartyg, fem ubåtar och två KA-regementen.

Nu överges invasionsförsvaret. Försvarsberedningen kommer till slutsatsen att den ryska militära förmågan de kommande tio åren kommer att ha mycket begränsad förmåga att genomföra större militära operationer. Vi skall nu verka i det internationella sammanhanget. "Försvaret av Sverige börjar i Afghanistan" anger ÖB Håkan Syrén, utnämnd 2004.

Håkan Syrén drev som ÖB ominriktningen.

De internationella insatserna anges nu som normerande och styrande för försvarsmakten och personalförsörjningen. I riksdagen hade Göran Persson deklarerat att Sverige skulle verka för upprättandet av en multinationell insatsstyrka i EU:s regi, vi skulle gå i spetsen i kampen mot folkmord, massmord och etnisk rensning genom aktivt engagemang för FN och EU på Balkan, i Afghanistan och i Västafrika. Det blev nu Syréns uppgift att fullfölja ominriktningen men därmed också motvilligt driva vidare utvecklingen av det svenska försvaret ner i underfinansiering och till ett militärstrategiskt vacuum.

2006 tar alliansregeringen över makten. Mikael Odenberg utses till försvarsminister. Problemen med försvarets underfinansiering fortsätter och fördjupas.

Regeringen avser att skära ytterligare fyra miljarder från försvaret. Odenberg fortsatte inriktningen mot de internationella insatserna men framstod som anhängare av ett nationellt försvar, stödd av försvarsindustrin.

Odenberg går – Tolgfors tar över

Problemen med finansieringen fördjupades och ledde till motsättningar inom regeringen. Den 5 september 2007 avgick Odenberg och ersattes av den tidigare handelsministern och vapenvägraren Sten Tolgfors (2007-2012). Hans upprepade budskap var att Sverige har ett bra försvar, vi skall satsa internationellt och försvaret skall alltid vara tillgängligt, men hans uppgift var att fortsätta alliansens reduceringslinje.

Regeringen meddelade den 13 oktober 2008 att ingen nedläggning av förband kommer att äga rum förrän försvaret har fått ordning på ekonomin genom att skära i materialanslagen fram tom 2011. Konsekvensen är att en rad verksamheter avbryts, bland andra renovering av stridsfordon 90 och stridsvagn 122, utveckling av aktivt pansar (AAC), materiel för flygunderstöd av markförband (Close Air Support), luftvärnsrobot till korvett Visby, vidareutveckling av robot-system 17 m.fl. system.

Försvarsbeslutet 2009

Försvarsbeslut 2009, den så kallade inriktningspropositionen 2008 (från början FB 2008) skjuts upp med hänvisning till hur Georgienkonflikten kunde påverka Sveriges försvarsbehov och fattades den 16 juni 2009.

En väsentlig förändring är det formella avskaffandet av värnplikten, införd 1901. Värnpliktsförsvaret skulle ersättas av ett

yrkesförsvaret. Från och med 1990-talet inkallades endast en liten del, det kalla kriget hade i praktiken upphört med Sovjetunionens sammanbrott 1991. Eftersom hotbilden nu hade minskats och någon krigsrisk inte ansågs föreligga, kunde man spara pengar. Betoningen av försvarets internationella inriktning förstärks. Fler skall kunna användas snabbare både nationellt och internationellt. Uppdelningen mellan en nationell och en internationell insatsorganisation upphör. Alla skall kungöra både i och utom landet. Säkerhet skall byggas genom nordiskt samarbete och med EU. Läget 2009 är att endast en tredjedel av insatsorganisationens omkring 50 tusen man, fördelade på åtta manöverbataljoner, kan användas för insats. Flygvapnet består av 100 JAS Gripen och Marinen av sju korvetter, fem minröjningsfartyg, fyra ubåtar och en amfibiebataljon. Enligt Försvarsmaktens förslag ska 28 000 personer finnas i stående och kontrakterade förband, den grundläggande soldatutbildningen ska vara frivillig men om beredskapen så kräver skall totalförsvarsplikten tillämpas. Hemvärnet förstärks och får en viktigare roll i försvaret av Sverige och kommer totalt att bestå av 22 000 personer och ingå i insatsorganisationen. Väsentliga delar av materielen för den beslutade organisationen saknas på grund av underfinansieringen, som nu blivit akut. Det svenska försvaret befinner sig nu på bataljonsnivå, dess andel av BNP uppgår 2009 till 1,2 procent. Orosmolnen hopar sig. Den ryska militära upprustningen uppmärksammas i media, bland annat den stora militärövningen Zapad 2009. En ny rysk militärdoktrin presenteras, man betonar vikten av att kunna skydda ryska

medborgare utanför Rysslands gränser och understryker vikten av informationskrigföring. 2011 aviserar Ryssland 20-procentiga årliga ökning av försvarsanslagen samtidigt som USA och Europa skär ned försvarskostnaderna. De ekonomiska problemen fördjupas stadigt och får alltmer medialt genomslag. I en stort uppslagen artikel konstateras att "Försvaret allt närmre total kollaps" (SvD 2012 04 30).

Enveckas-försvaret...

Den 31 december 2012 uttalade sig ÖB Sverker Göranson i en intervju i Svenska Dagbladet: "Vi kan försvara oss mot ett angrepp med ett begränsat mål. Vi talar om ungefär en vecka på egen hand". På frågan om Sverige angrips från två håll, klarar vi det? Svarar ÖB "Nej, då klarar vi oss inte speciellt länge. Därefter är vi beroende av hjälp utifrån, dock oklart varifrån."

Statsminister Fredrik Reinfeldt förklarade Göransons uttalande om Sveriges försvarsförmåga med att ÖB likt andra myndighetschefer är orolig för försvarets ekonomi på sikt. Också försvarsminister Karin Enström (2012-2014) avfärdar ÖB med synpunkten att det inte är ovanligt att myndigheter vill ha mer pengar. Hon anger vid upprepade tillfällen att Sverige har ett bra försvar. Landets statsminister inför nu ett nytt synsätt på ett av statens kärnuppdrag, att svara för rikets yttre säkerhet. Han betecknade försvaret som ett särintresse, som ett bland andra och att det i den politiska rollen handlar om att väga av olika intressen mot varandra. Det en vill ha påverkar också en annan. Därför måste den som kräver ökade försvarsanslag väga det mot: ska det vara mindre skola? Ska det vara mindre till sjukvården? (DN 2013 01 29).

Det är ett anmärkningsvärt uttalande. Det är fel i sak. Rikets yttre säkerhet har aldrig varit ett särintresse, det är ett av statens kärnområden och skall bestämmas av den rådande hotbilden. Uttalandet uppfattades som också som en förolämpning av många som valt att inom och utom landet varit beredda att offra sitt liv i försvaret av riket.

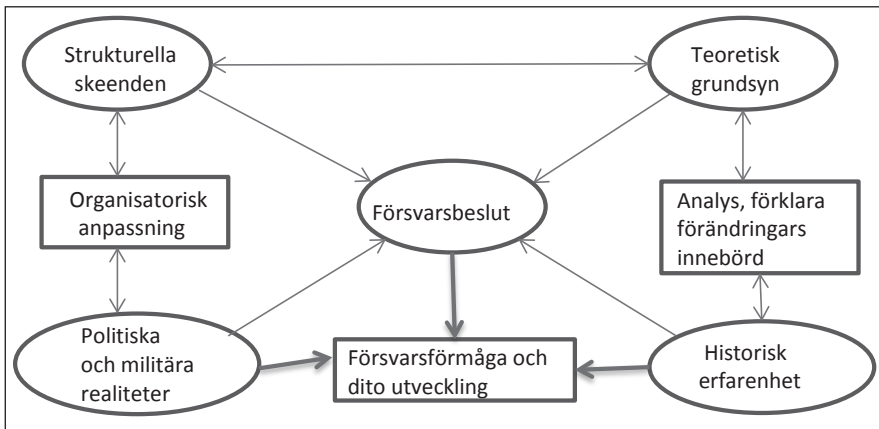
ÖB:s uttalande avsåg ett militärt angrepp. Ett hot som under senare tid fått ökad aktualitet gäller terroristangrepp. Det är en fråga om när, inte om Sverige drabbas av en sådan attack, en händelse som i första hand är en polisiär angelägenhet. Våren 2015 möjliggjorde en lagändring att polisen kan begära militärt understöd, såväl sjö- som luftstridskrafter och marktrupp. Härmed kan också polisens nationella insatsstyrka snabbt förflyttas. Men förutsättningarna för en effektiv terroristbekämpning är samövade resurser, från ledning till operativ nivå på fältet. Brister i detta avseende har framhållits av bl. a Wiklund (SvD. 2015 07 25). Flera skäl kan finnas bakom bristande övningsverksamhet, bl. a ett politiskt betingat motstånd med hänvisning till händelserna i Ådalen 1931 som av miljöpartister och vänsterpartister anses väga tyngre än Sveriges förmåga att försvara sig mot nutida terroristangrepp. Härtill kommer att den politiska oppositionen i Sverige upphört att verka.

Analys och slutsatser

Försvaret har hamnat i fokus i samband med Ukrainakrisen och Rysslands annektering av Krim. Sveriges försvarsandel av BNP är nu den lägsta i närområdet och kan antas sjunka ytterligare till strax över 1 procent de närmsta åren. Regeringen med stöd av alliansen, utom Fp, presenterade i april 2015 inriktningen för

Försvarsmakten. Inneböörden var att myndigheten tillförs 10,2 miljarder för åren 2016-20. Men likväl kvarstår försvarets underfinansiering. FOI:s beräkningar visar att försvarets andel av BNP kommer att minska från 1,15 procent och understiga 1 procent och är den lägsta bland de nordiska länderna (Norge och Finland båda 1,4 procent, Danmark 1,3 procent). Polen satsar 1,9 och Estland 2 procent av sin BNP på försvaret. Sveriges andel är för närvarande 1 procent (Hultqvist DN 2015 08 31). En ökning till 1,4 procent skulle innebära en anslagshöjning med 40 procent på den officiella budgeten 42 miljarder och medföra en budget på 56 miljarder.

Samtidigt har det säkerhetspolitiska läget försämrats. Det finns skäl att misstro Sveriges förmåga att bidra till stabilitet och säkerhet. Regeringen har hittills avvisat medlemskap i Nato. Alliansfriheten har historiskt inneburit ett starkt försvar. Nu är vi alliansfria utan ett starkt försvar i en situation där folkförsörjningen kan lamlås inom några dygn, en ny säkerhetspolitisk ordning växer fram i Europa och vi står inför växande terroristhot. Den svenska beredskapen har gång efter annan visat sig otillräcklig, senast i samband med den stora skogsbranden sommaren 2014 (Skogsbrandsutredningen/Aud Sjökvist). Utredningen konstaterar ett antal närmast katastrofala brister: Avsaknad av riskbedömning, räddningstjänsten saknade såväl GPS-utrustning som uppdaterade kartor, planlöst jagande efter elden, oklar positionsbestämning, lagkrav på gemensam insats följdes inte, länsstyrelsen underlät att agera, ledningsmodellen fungerade inte. Det samlade är intrycket är oklara ansvarsförhållanden och en utbredd inkompetens (se Holm 2013).

Analysmodell

Genomgången av försvarsbesluten fattade under flera decennier visar på en systematisk nedgång av Sveriges försvarsförmåga, oavsett vilken regering som styr land. Skeendet kan bedömas utifrån ett antal begrepp och sambanden dem emellan. Vi fokuserar här på några helt centrala kritiska faktorer av avgörande betydelse för det försvarspolitiska beslutsfattandet. Strukturella skeenden och förändringar kan förstås genom att man betraktar det som sker i ett förändringsperspektiv, det historiska perspektivet. Försvarsmaktens organisatoriska anpassning möjliggörs genom att konflikter bedöms på politisk/strategisk nivå. Att korrekt analysera för att förklara och förstå förändringar och deras konsekvenser förutsätter både historisk insikt och teoretisk medvetenhet. Och genom insikt om konflikters karaktär i kombination med god teori skapas förutsättningar för beredskap, kompetens- och materielutveckling. Den föreställningsram vi här utvecklat kan åskådliggöras med modellen ovan.

I modellen anges sambanden mellan de fyra teoretiska begreppen (de omgivande

ellipserna) som alla utgör förutsättningar för realistiskt beslutsfattande (ellipsen i centrum). De utgör också förutsättningar för korrekt analys och den organisatoriska anpassningen av försvarets samlade resurs (rektanglarna). De tre grövre pilarna illustrerar de tre huvudelement som är direkt avgörande för försvarets faktiska förmåga, kvantitativa och kvalitativa utveckling.

Analysen baseras på ett antal iakttagelser. Det finns en växande motsättning mellan Ryssland och väst, en konflikt som är djupgående och både ekonomisk, militär men också ideologisk. Putin har annekterat Krim, söker militärt hindra Ukrainas närmande till EU, rustar upp, uppträder alltmer aggressivt i Östersjöområdet. I detta sammanhang finns anledning att särskilt uppmärksamma de ryska planerna på stridsövningar i Barents hav med deltagande av tre Murmanskbaserade, kärnvapenbestyckade strategiska ubåtar av Borejklass. Fartygen har tillförts den ryska flottan 2013 och 2014 och är utrustade med vardera sexton interkontinentala ballistiska missiler. Ytterligare enheter är planerade att

byggas fram till 2020. Ubåtarna är av just den typ, som utgjorde grunden i den nukleära andra-slags-förmågan (se SvD 2015 08 03, O.Nygårds).

Svensk försvarspolitik, så som den kommer till uttryck genom fattade riskdagsbeslut, präglas av en rad av tillkortakommanden och misstag. Oförmåga att bedöma strukturella skeenden, man har bortsett från militära realiteter med konsekvensen bristfällig organisatorisk anpassning. Bristande historisk och teoretisk medvetenhet har lett till svag analys och oförmåga eller ovilja att inse förändringars innebörd. Sårbarheten har därför ökat inför ekonomiska och militära hot, med en otillräcklig beredskap inför terrorism, sabotage och digitala attacker som resultat.

Med utgångspunkt från en försämrad säkerhetspolitisk situation i svenskt närområde skisserar Rask och Granholm (TiS 4/2014, 321-324) några huvuddrag i en svensk militär återtagning av militär förmåga. En huvudpunkt är förmåga att genomföra samtidiga operationer i Östersjön, Öresund och Västerhavet. Den militärstrategiska nivån öppnar för ökad samverkan mellan marin-, flyg- och markstridskrafter. Flottans basering utökas till att också innefatta Stockholms- och Göteborgsområdena. Ubåtsvapnet skall utökas till att omfatta modernisering av tre enheter av Gotlandsklassen samt att beställningen av generation A26 utökas till 5-6 enheter istället som nu två. Integrationen med sjöövervakningssystemen förutsätts utvecklad. Visbykorvetterna förses med modern luftvärnsrobot och sjömålsrobotsystem. Samtliga beställda helikoptrar typ 14 utrustas för ubåtsjakt och havsövervakning. De summerar: "Omvärlden tvivlar idag på vårt lands försvarsförmåga och därmed på vår

förmåga att bidra till stabilitet och säkerhet i vår region. Det kan leda till att vi alltmer marginaliseras och att framtida kriser i vårt närområde kan komma att hanteras utan vårt hörande. Det är ett läge vi snabbt måste ta oss bort från." (a.a.).

Försvarsbesluten utgör grunden för försvarets kapacitet och förmågeutveckling. Under de senaste fyrtio åren har försvarsandelen av svensk ekonomi minskat från 3 till 1 procent, det vill säga en minskning med 67 procent. Ökat samarbete med Nato och Finland främst avseende sjöoperativ förmåga är centralt med tanke på Östersjöns strategiska betydelse för Nato och för Ryssland liksom att förstärka den militära kapaciteten på västkusten.

Det finns anledning att analysera den försvarspolitiska situation Sverige hamnat i utifrån ett mer strategiskt, internationellt och politiskt perspektiv.

Den svenska linjen har varit den Reinheldt bekräftade med sitt tal om försvaret som ett "särintresse"; den politiska ledningen i Sverige har, oberoende av politisk färg, behandlat landets yttre säkerhet som en inrikespolitisk budgetregulator. Sverige har, ännu så länge, valt att stå utanför Nato, en hållning som legat i linje med den nationella och internationella strävan att framställa landet som särskilt fredsälskande. Historiskt har denna linje, främst företrädd av socialdemokratin med stöd av vänsterpartier och i nutid av ett miljöparti med rötterna i pacifistiska föreställningar. Tendenser till en ändrad hållning är märkbara genom Centerpartiets och Kristdemokraternas inlägg i debatten (t ex Lööf m.fl. SvD 2015 09 01). Från amerikanskt håll understryks om ett närmare samarbete med NATO och framhålls den svenska militära operativa dugligheten (NATO:s överbefälhavare i

Europa, generalen Philip Breedlove i DN 2015 08 07 samt senator John McCain i SvD 2015 08 20).

Genom raden av försvarspolitiska beslut har vi försatt oss i den sämsta av situationer. Allianzfriheten förutsatte ett starkt svenskt försvar. Nu står vi utan allians men också utan det starka försvaret. När vi officiellt var neutrala kunde vi samverka med NATO. Nu brister vår kapacitet att ta emot militär insats från den enda part som har både vilja och förmåga att militärt bistå Sverige.

Den yttre säkerheten är ett av varje stats kärnområden. Det är försvarsmaktens uppgift. Hur denna dimensioneras, inriktas, utrustas, tränas och samverkar inom landet och tillsammans med andra länder förutsätter både politiska och militärstrategiska överväganden och beslut. Knäckfrågan är lösningen i NATO-frågan. Den kan bara lösas genom en blocköverskridande överenskommelse där ett fullt medlemskap och ansvarstagande i NATO ter sig som den enda realistiska

lösningen.

Det vänskapliga närmandet mellan öst och väst efter kalla krigets slut kan visa sig vara en illusion. Putin definierar sin makt i en växande konflikt med väst (Cohen SvD 2015 07 26). Ett nytt, antagonistiskt och – inte minst - även religiöst färgat, konfliktscenario mellan öst och väst men också mellan religiös terrorism och sekulär värld kan vara under uppsegling. Sveriges beredskap måste utgå från en existerande och inte minst, en digitalt skärpt hotbild, inte från dogmer från det icke existerande kalla krigets dagar.

ÖB bör tala klarspråk. Det har han kunnat göra förut. I sin egenskap av myndighetsföreträdare i det uppkomna läget bör, och kan han, offentligt redovisa två förhållanden: dels relationen mellan det uppdrag regering och riksdag gett försvarsmakten och anslagna medel och dels försvarsmaktens bedömning av konsekvenserna för myndigheten av medlemskap i NATO respektive fortsatt utanförskap.

Källor:

- Björeman, C. (2011) *Försvarets förfall*. Carl Björeman och Santérus Förlag, Stockholm.
- Cohen, R. *Den ryska kontrarevolutionen*. DN 2013 01 29.
- Wiklund (SvD. 2015 07)
- Sjökvist, A. (DN 2015 07 31, Skogsbrandsutredningen)
- Försvarsdepartementet.
- Holm, O. (2002) *Strategisk marknadskommunikation – teorier och metoder*. Liber, Malmö.
- Holm, O. (2013) *Om beredskap och rationell ignorans*. Tidskrift i Sjöväsendet, nr 1 (75-85), Kungliga Örlogsmannasällskapet.
- Hultqvist, P. "Sveriges militära samarbete med USA måste fördjupas" DN Debatt 2015 08 31)
- Jansson, N-O. (2015) *Omöjlig ubåt. Stridsberättelser från ubåtsjakten och det säkerhetspolitiska läget under 1980-talet*. Med stöd av Kungliga Örlogsmannasällskapet, Sjöhistoriska Samfundet samt Sune Örtedahls Stiftelse.
- Kissinger, H.A. (1962) *Försvar och utrikespolitik, Amerika vid skiljevägen*. Förlags AB Hörsta, Malmö.
- Lööf, A. m.fl. "Därför bör vi gå med i Nato nu" SvD 2015 09 01.
- Marinkalender 1961.

Rask, B., Granholm, N. *Är vi herrar i vårt eget hus?* Tidskrift i Sjöväsendet, nr 4/2014 (321-324).

Rask, B (2015) *Sveriges sjöfartsberoende – var är skyddsresurserna?* Tidskrift i Sjöväsendet, nr 2, (111-119).

SIPRI

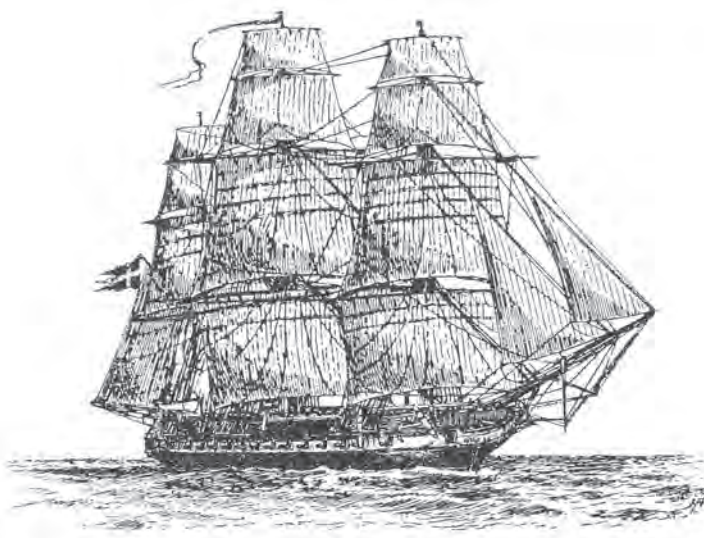
Nygårds, O (SvD 20150803).

(SvD 20120430).

Wikipedia

Wiklund, N. "Skipper" (2015) *Ur takt med tiden*. Föredrag hållet på Försvarshögskolan 15/4.

Wiklund, N. "Skipper" (SvD. 2015 07)

Förste antikvarie emeritus CARL-HENRIK ANKARBERG

Carl-Henrik Ankarberg, pensionerad sedan ett halvår tillbaka, var sedan 1976 förste antikvarie på enheten för kulturmiljö vid Länsstyrelsen i Stockholms län.

Två Svenska "Nationalmonument" - Dekorerede med Danske Kungens Vapen

Länsstyrelserna är regionala tillsynsmyndigheter för vårt kulturarv som skyddas av bestämmelserna i Kulturmiljölagen (1988:950). Som ett egeniniterat projekt inom ramen för mitt ordinarie arbete på Länsstyrelsen i Stockholms län sammanställde jag 2009 en utredning om två mycket spektakulära vapenfynd som skyddas av denna lagstiftning. Vapnens bakgrund var ditills inte utredd, varför denna artikel kan ses som ett försök att klargöra deras ursprung.

Kungliga kanoner

Två stora eldrör av brons, (kanoner utan lavetter) ligger alltså sedan mer än tio år tillbaka och väntar på att bli fyndfördelade till rätt museum av Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Redan av utseendet och den heraldiska utsmyckningen att döma måste dessa tillhöra vårt lands äldsta bevarade artilleripjäser. Båda har kraftigt gods av gjuten brons och är försedda med grova tappar avsedda för placering i trälavett. Det ena eldröret är tolvkantigt, hela 365 cm långt och med 10,5 cm inre mynningsdiameter. Det kan med dåtida terminologi benämnas som en fältslanga av gjuten brons. Det andra eldröret är runt, 330 cm långt samt med inre

mynningsdiameter 17,5 cm och yttre på ca 33 cm. Den förstnämnda bör ha skjutit 12 pundiga järnkulor, den andra 20 pundiga. Beräkningen av artilleriets kalibrar vid denna tid är dock tämligen ofullständigt känd p. g. a. bristfälligt samtida källunderlag och sannolikt även i avsaknad av då genomförd standardisering.¹

Båda eldrören bär på översidan Christian II:s vapensköld (kung av Danmark och Norge 1513-1523). Främre delen av det runda eldröret pryds runtom, fram till vapenskölden av ett stort antal franska liljor i högrelief. Enligt Statens Försvarshistoriska museer torde detta vara en s.k. Liljekartov. Det är känt att Christian II

Den smäckra tolvsidiga slangan med sin kungliga sköld.

som gåva av sin svåger, franske renässanskungen Frans I (regent 1515-1547), år 1519 fick motta sex Liljekartover. Dessa var egentligen s.k. halvkartover, grova pjäser på ca 2.000 – 2.500 kg:s

vikt och mycket lämpliga till fartygsartilleri, alternativt att användas till lands vid beläring av befästningar. Källorna till dansk facklitteratur är dock motsäggelsefulla och ofullständiga kring dessa

Den grova franska liljekartoven i sin helhet.

kungliga pjäsers öden.² Känt är att en sprängdes sönder av misstag år 1578 och göts därefter om till en trekvarts kartov, ”von den Lilien bin ich gekommen”, löd dess inskription. En annan smältes ner år 1609 och någon hade gått förlorad till sjöss i Nordiska sjuårskriget. Men det existerar inga uppgifter om att någon av dessa Liljekartover skulle ha bevarats till modern tid. Så förekomsten av en Liljekartov med Christian II:s vapensköld på är en stor militärhistorisk sensation, även internationellt sett.

Fynd från sjunket skeppsvrak

Vapenfynden blev kända för myndigheterna genom att några privatpersoner omkring år 1991 lät publicera färgfotografier av eldrören i avsikt att utomlands försöka sälja dem. Efter en anmälan från Statens Försvarshistoriska museer om brott mot 2 kap. dåvarande lagen om kul-

Danske kungen Christian II:s vapensköld på liljekartoven.

turminen inledde Kriminalavdelningen vid Polismyndigheten i Stockholm en teknisk utredning om fynden.³ Det hör till saken att polisutredarna endast hade bilderna av eldrören att tillgå. Var de då fanns lyckades inte polisen klarlägga, trots ingående förhör med flera misstänkta inblandade. Men enligt polisutredningen fanns starka skäl som tydde på att eldrören olovligt vid okänd tidpunkt hade blivit upptagna från skeppsvraket vid Franska stenarna i Nämndöfjärden i Stockholms skärgård, från Gustav Vasas kravell som sjönk där år 1525 med position: Lat. N 59° 14',55,40'' Long. Ö 18° 39',52,39'' (WGS84). Polisutredningen lades dock ner 1992 eftersom man inte lyckades hitta eldrören och ledde inte den gången till något åtal.

Skeppsvraket i norra Nämndöfjärden hade upptäckts av ett dykföretag i december 1990, men troligen varit känt inom vissa dykarkretsar redan på 1960-talet.⁴ För att skydda vraket från okontrollerade dykningar utfärdade Länsstyrelsen den 8 april 1991 dyk- och ankringsförbud vid och kring förlisningsplatsen.⁵ Därefter har Länsstyrelsen under en lång följd av år i forskningssyfte gett Södertörns högskola (Institutionen för historia och samtidsstudier), samt Sjöhistoriska museet tillstånd att marinarknologiskt dokumentera vraket.

Dessa undersökningar har påvisat att skeppet ligger med fören mot norr på en sluttande klippfylla på ca 35 meters djup, väster om grundet Franska stenarna i norra Nämndöfjärden. Även på betydligt större djup vid klippans fot förekommer vrakdelar från fartyget, liksom på grunt vatten omedelbart öster om grundet. Uppenbarligen hade det tungt lastade fartyget kommit från söder och med full kraft seglat rätt på grundet, som då närmast

var ett undervattensskär och slagits sönder, varefter det snabbt sjönk. Detta förklarar den förhållandevis stora ytan med vrakrester.⁶

Polisen hade undersökt vrakplatsen för sin utredning den 28-30 november 1991 samt den 11-12 mars 1992. Då deltog också Kustbevakningen och Sjöhistoriska museet. Man använde en ROV (Remotely operated vehicle), samt gjorde kompletterande dykningar och utförde samtidigt en hydrofonundersökning av bottenområdet.

Ca 75 meter från vrakets mitt, i nordlig riktning, kunde polisen lokalisera två bottenspår nära varandra. Det södra avtrycket var ca 3,7 meter långt och hade en bredd på ca 0,9 m. Det norra avtrycket hade en längd av ca 2,8 meter och bredd av ca 0,45 meter. "Avtrycken är naturliga intryckningar i bottensedimentet efter föremål som legat på botten" fastställde utredningen och avtryckens storlek stämde väl med de aktuella eldrörens storlek. Vid ett av undersökningstillfällena togs sju bottensedimentprover och i ett av dessa säkrade Statens Kriminaltekniska laboratorium mikroskopiska spår av legeringen brons.

Men ännu skulle det dröja ytterligare sex år innan eldrören blev funna av myndigheterna. En polisutredning inleddes igen efter nya informationer och i februari 1998 påträffades eldrören i samband med en husrannsakan som polisen gjorde hos en privatperson i Dala i Västergötland. Deras yta bar klara spår av att länge ha legat på sjöbotten. Åtal och rättegång följde och en person blev dömd för grovt brott mot kulturminneslagen⁷. Eldrörens bakgrund blev inte heller då helt klarlagd. Men domstolen fastställde att de tillhörde staten och lämnades över till Sjöhistoriska museet i väntan på Riksantikvarie-

ämbetets slutgiltiga fyndfördelning. Det ska tilläggas att ytterligare en Liljekartov från samma tid, dekorerad med den franska liljan i relief påträffades av polisen vid en husrannsakan ombord på en pråm nära Lidingö. Men trots den då nyligen prejudicerande fällande domen i Skövde Tingsrätt valde åklagaren i Stockholm att lägga ner utredningen, då han hävdade att brott inte kunde styrkas (sic). Den tidigare misstänkte personen hämtade i september 2003 ut eldröret, trots att Statens maritima museer misstänkte en direkt koppling till Skövdefallet⁸.

Det historiska källäget

Jag har försökt att arkivaliskt knyta de båda påträffade bronseldrören till de fåtaliga ungefär samtida skriftliga källorna om Gustav Vasas kravell som sjönk i Nämdöfjärden på väg från Kalmar till Stockholm sensommaren 1525. Vissa indicier som kan tolkas i den riktningen finns faktiskt. Clement Rentzels krönika om Gustav Vasa innehåller den tidsmässigt äldsta och säkraste redogörelsen om kravellens förolyckande⁹. Den författades troligen 1536-38 och lämnar i detta sammanhang en intressant uppgift om en speciell vapenlast som uppenbarligen var värd att framhålla. På något märkbart sätt tycks den ha skiljt sig från de övriga eldvapnen, huvudsakligen bakladade kammarkanoner av järn som i augusti 1525 hade förts ombord på kungens ”beste kraffwell” vid Kalmar slott.¹⁰ Det är känt att Gustav Vasa just det här året disponerade ”ett påtagligt starkt belägringsartilleri – ”grovskött””¹¹. Av intresse är att också närmare studera Clement Rentzels terminologi för de pjäser som lastades ombord. Han benämner kanonerna som ”skott”, ”skoot”, ”kartoger” och ”slanger”. Rentzel själv var visser-

ligen inte fackman inom artilleriet, men hade på plats deltagit på Gustav Vasas sida i kungens Gotlandsexpedition med belägringen av Visby sommaren 1524 och hans utsaga om kartover är av vitalt intresse och förtjänar tilltro. För han hade med egna ögon uppenbarligen sett dem.

Kartoven, som tillhörde de grövsta artillerivapnen kring denna tid, var en mynningsladdad kanon, som till skillnad från slangan, alltid var gjuten av brons.¹² Fältslangor göts visserligen också av brons för fältbruk, men benämningen slanga hade en vidare betydelse kring denna tid och förekom även tillverkade av järn och försedda med akterladdning (kammarstycke) för bruk på skeppen. Inre mynningsdiametern på en fältslanga kunde vara omkring 11 cm, eldrörets längd 4,2 – 4,5 meter och dess vikt ca 2 450 kg. En s.k. hel slanga fanns på Kalmar slott år 1527. Den hade samma kaliber som fältslangan, var tillverkad av järn och låg i en trästock.

Så Rentzels skildring om lastningen av kravellen i Kalmar sommaren 1525 ger oss vissa ledtrådar att också bronskanoner fördes ombord. Jag antar att den ”speciella lasten” – även om det inte utsågs explicit av Rentzel – rörde sig om dessa två aktuella, och kanske även andra särskilt värdefulla bronskanoner, vilket redogörelsen nedan kommer att ge uttryck för. Så här skildrar Clement Rentzel det dramatiska händelseförloppet:

”thet skedde allt om sommaren anno [15]25 och effter samme thid bleff strax skepet inn i enn K:M: beste kraffwell en weldig hop med skoot kartoger och slanger, *Ther och inskepedes the skott som af then gamble Lybske Swanen red-des* och skulle dragett op mot Stockholm och bleff samme skep med skott och myckett folck i Swenske skären emillom

Dalarne och Diurehamn ther thet sanck på 25 famnar diup sedan thet stött på ett grund och hwilken stoor omkost K:M: lade ther uppå att kome samme skep up, men thet war omögligedtt och ligger thet ther än i thenne dag.” /kursiverat av förf./

Här nämns förutom kungl. Majestäts ”beste kraffwell” också skeppet Lybska Svan som hade varit Gustav Vasas flaggskepp och tillika amiralsfartyg. Rentzels text handlar alltså om två skilda fartyg och detta är viktigt att lägga på minnet. För att nu få en korrekt helhetsbild av det följande händelseförloppet kring kravellen och bronskanonerna bör först en tillbakablick göras avseende Lybska Svan och 1524 års sjötåg. Det är nämligen mycket troligt att två eller flera av ärkefienden Christian II bronskanoner tidigare hade funnits som troféer ombord på detta amiralskepp. I så fall skulle de ha tagits av svenskarna i någon av de många drabbningarna mellan svenska och danska trupper som skedde mellan 1521 och 1523. Michael H. Mortensen skriver i *Dansk Artilleri indtil 1600*¹³ att grundstommen till Gustav Vasas tidiga artilleri var erövrade danska kanoner samt att det var på örlogsskeppen man ska söka efter ”bronzeskyds her ved århundradets start”.¹⁴ Lybska Svan ingick i den flotteskader som Gustav Vasa 1522 dyrt hade förvärvat på kredit från Lübeck och det var ombord på Svanen som hans första konungabrev utfärdades den 17 juni 1523 i samband med Stockholms kapitulation.¹⁵

1524 års sjöexpedition hade varit ett försök av Gustav Vasa att inta Gotland och det befästa Visby. Där residerade hans fiende, Christians anhängare, den danske amiralen Sören Norby som från Visborgs slott drev ett veritabelt sjöröveri i hela Östersjön.¹⁶ En källa skriver att

kungen var så angelägen att driva detta dyrbara fälttåg så att han använde en betydlig del av sitt privata silver till att finansiera och utrusta flottan.¹⁷

Avfärden från Stockholm ägde rum i början av maj med kungens skepp och bl.a. inhyrda tyska legosoldater samt ”sex karthauer och några slangor och mycket annat skytte”.¹⁸ Befälhavare för expeditionen var kungens överste skeppshövidsman, den tyske adelsmannen Berend von Melen. Gotland, utom det befästa Visby, lyckades kungens soldater snabbt inta. Men då staden ännu inte var betvingad den 1 september nödgades ön utrymmas av Gustavs folk i enlighet med en förlikningstraktat med Danmark som hade undertecknats i Malmö, (Malmö recess) och sjöexpeditionen fick avblåsas. På artillerisidan, som är av intresse i detta sammanhang, torde således åtminstone sex bronskanoner (kartover) ha ingått i arsenalen och flera av dessa dyrbara pjäser bör rimligen ha funnits ombord på kungens amiralskepp som var det största fartyget i flottan.

Lybska Svan sjunker och en kravell dyker upp

Under återfärden från Gotland gick Lybska Svan förlorad. Detta mycket statusfyllda amiralskepp strandsattes för att inte sjunka, enligt ett tidigare avsnitt ur Rentzels krönika. Det skedde sannolikt vid Horn på Ölands västra sida i månads-skiftet oktober - november 1524.¹⁹ Skeppet var då gammalt och ruttet (märk Rentzels benämning i det föregående citerade stycket ”then gamble Lybske Swanen”) och hade sprungit läck under seglatsen mellan Visby och Stockholms skärgård. ”Och tå skiördes i siön thenn same gamble och rottne Swanen [- - -] så att skeppet wille sunka om natten ther the hullo

Vraket efter Gustav Vasas kravell vid Franska stenarna i Nämndöfjärden. Akvarell av den brittiske marinarkeologen John Adams. Författarens ägo.

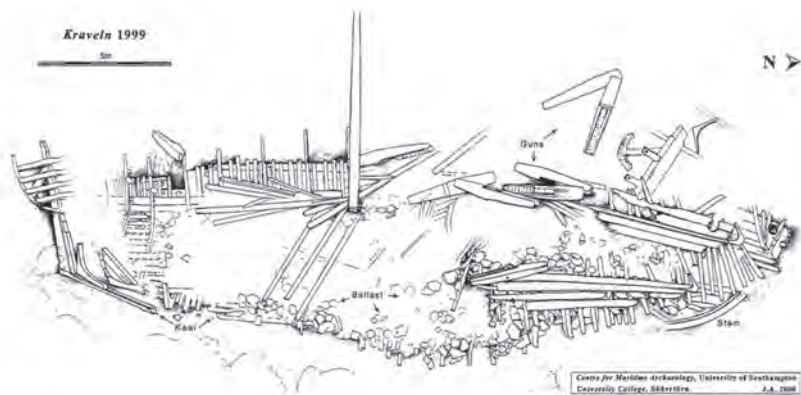
bij”²⁰. För att inte sjunka vändes kursen mot Öland där hon seglades i strand. Men kanonerna från det strandade amiralskeppet bärgades uppenbarligen av von Melens folk och fördes vintern 1524-25 på order av kungen i säkerhet till Kalmar slott.²¹

De goda relationerna mellan Gustav Vasa och von Melen försämrades katastrofalt denna vinter då kungen bl.a. misstänkte honom för förrädiskt samröre med Sveriges fiender. Sedan von Melen hade flytt från sin förläning Kalmar slott vägrade garnisonen där att överlämna fästet till kungen. Denne inledde därför våren 1525 en belägring av Kalmar slott vilket slutade med ett veritabelt blodbad på dess garnison. Fästningen föll i kungens hand omkring den 20 juli. Det var till den belägringen som kungen hade

rekvirerat kravellen, jämte andra örlogsskepp. Möjligen kom kravellen seglande närmast från Finland.²²

Sedan Kalmarexpeditionen var avslutad reste kungen sjövägen till Stockholm. Inför avresan togs ombord de värdefulla troféerna, kungens danska bronskanoner som, vilket jag hävdar, hade bärgats föregående höst på Öland. Sannolikt surrades de ovanpå all annan vapenlast långskepps på kravellen som härigenom förlänades status som kungens nya symbolladdade skepp.²³ Berättelsen i Clement Rentzels krönika skildrar fartyget som tungt lastat med vapen och mycket folk ombord när det, sannolikt genom styrmannens oförsiktighet, rände rakt på ett grund som närmast var ett undervattensskär. Det är inte omöjligt att kungen själv från ett annat fartyg blev vittne till händelseförlop-

Situationsplan av kravellen vid Franska stenarna, uppmätt 1999-2000 av John Adams, University of Southampton.

pet. Även i Peder Swarts välkända krönika omtalas denna sjökatastrof.²⁴ Men Swart blandar ihop två skeppsbrott som skett med knappt ett års mellanrum när han skildrar kravellens undergång felaktigt som Lybska Svans förlisning. Så här beskriver han förlisningen i originalhandskriften:

”Sedan befalte kong Göst Arffwid Westgöte Calmare slott och lään i hender. Teslikes att han skulle medh tijden så mycket man mest förmötte riformera och upferdiga slottet igen thär thet war sönderskuttet. Töffuade så intedt thär utan drog strax siöwardt till Upland igen. Fick een skada icke ringa then Lybske Swanen ther alla besta sköttet och krigzrörtningen oppå war stötte vidh hoon gick under all sijn segell på with pass tiugu fampna djup with - - - - och sank thär strax nidh medh allt ther oppå war, folket bleff så mesteparten reddat, men styremannen strax han kende skeppet dreffadher gaff han aff förskräckelse sigh åter affwogh i siönn. Thetta alt war intedt ringa cors och bedröowelse kong Göstaff hade draga alt

oppå een tijd.”

Det är intressant att Swart lämnat ett tomrum i handskriften om var förlisningen skedde. Av någon okänd anledning blev han osäker på platsen och tänkte kanske kontrollera uppgiften, men så skedde aldrig. Detta är inte särskilt förvånande för denna variant av krönikan skrevs så sent som 1561-1562, efter Gustav Vasas död. Så sammanblandningen av de båda skeppsbrotten och platsen för kravellens förlisning kunde 36 år efter händelsen, även om Swart hade tillgång till det kungliga kansliets handlingar, lätt ha fallit i glömska.

Kungen försöker bärga sina sjunkna kanoner

Om Christians II:s bronskanoner nu sjönk i Nämdöfjärden tillsammans med kravellen sommaren 1525 är det lätt att förstå kungens stora omsorger att med alla tillbuds stående medel försöka bärga den dyrbara och för honom personligen symbolfyllda lasten. Kungens initiativ i den riktningen är också dokumenterat

både av Clement Rentzel och i Gustaf I:s registratur.

Redan den 17 augusti, alltså bara några dagar efter förlisningen, skriver kungen till borgmästare och råd i Stockholm och till sin betrodde skeppare Olof ”att de [ska] lägga sig av vinn om kravelen med de geskytte som där på vare är vad god råd de där till kunna finna”.²⁵ /*svenskan moderniserad*/

Ännu fem år senare, den 28 december 1530 har Gustav Vasa inte gett upp tankarna på att bärga kravelens last. Från Västerås slott skriver han och söker efter en dykare vid namn Jöns Mjöltnare, ”den där ska hava konst och lämpa till att gå under vattnet på sjöbottnen och taga där upp vad där nere kommet är, ankare, byssor och annat etc. Så efter vi ock någon del have på sjöbottnen liggandes, det vi gärna (om möjligt vore) [få] upp”.²⁶ /*svenskan moderniserad*/ Kungen önskar nu få disponera denne dykare. Hur det gick med dykningarna är inte känt. Men den landsflyktige siste katolske ärkebiskopen i vårt land Olaus Magnus, som med tiden blev allt mer avogt inställd till kungen, tillhörde kanske dem som, inte utan viss skadeglädje, visste svaret. För i hans Historia om de nordiska folken, tryckt i Rom 1555 ljuder ett eko från Gustav Vasas misslyckade försök att bärga sitt symbolfyllda fartyg med dess värdefulla last vid Franska stenarna.²⁷

”Men hvad krigsskeppen angår, lastade som de äro med bössor af koppar och järn samt stenklot, lyckas man knappt bärga ett enda bland de många, som af en eller annan orsak gå till botten. Icke som skulle fursten och folket sakna förmåga, penningmedel eller insikt för att få dem upp igen, men förhållandet är, att de sitta fast mellan blindskär - som man brukar kalla dem -, hvilka höga som torn skjuta

upp från botten, eller ock i djupa hålor (Om Huru skepp lyftas upp ur djupet.) ”

Slutsatser

Jag anser sammanfattningsvis att de historiska indicierna starkt talar för att de båda bronseldrören prydda med Christian II:s vapen - som polisutredningen också hävdade - härrör från kravellen vid Franska stenarna. Den större av dem, Liljekartoven, var med dåtida vapenterminologi närmst en ”halvkartov” och tillhörde den tidens grövre artilleripjäser. Den tolvkantiga kanonen skulle kunna beskrivas som en ”fältslanga” och tillhörde gruppen medelstarkt artilleri. Båda pjäserna var främst avsedda att brukas i krigföring till lands. Det var som vapenlast, inte som skeppsartilleri, de förvarades ombord på kravellen vid dess förolyckande sensommaren 1525. Men eldrören kan även ses som kungliga trofékanoner som hade erövrats i strid. Som sådana hade de sannolikt tidigare, åtminstone under 1524 års sjöexpedition, förvarats ombord på kungens amiralsskepp Lybska Svan. Genom sin heraldiska bakgrund och tidigare ägarskap torde de haft ett stort symbolvärde för kungen i hans fleråriga maktkamp mot danske ärkefienden Christian II och dennes marina medlöpare Sören Norby.

Eldrören bör därför ses som ytterst sällsynta monumentala artilleripjäser av nationell betydelse i Gustav Vasas frihetskrig och i kampen om vasadynastins herravälde i vårt land.

Epilog

Mitt intresse för Gustav Vasas kravell och dess förlisning sommaren 1525 går tillbaka till tonårstiden på 1960-talet. Då brevväxlade den unge gymnasisten med regalskeppet Vasas upphittare, sederme-

ra professorn vid KTH Anders Franzén. Han hade bl.a. utsett Lybska Svan till en av de fartyg som ingick i hans planerade forskningsprogram. En intressant artikel i Tidskrift i Sjöväsende, nr 1 1963, handlade om Lybska Svan och Gustav Vasas ”bästa” kravell. Den var skriven av dåvarande löjtnanten, sedermera kommandören 1.gr, Bertil Daggfeldt och gav mig de första kunskaperna om de båda fartygens rätta förhållanden till varandra. Som förste antikvarie på Länsstyrelsens kulturmiljöenhet under fyrtio års tid har jag vid

flera tillfällen i mitt arbete åter kommit i kontakt med dessa spännande frågor...

Ett tack för värdefulla synpunkter till denna artikel riktas till professor emeritus Carl-Olof Cederlund, till professor Johan Rönnby Södertörns högskola, till förre försteintendenten vid Statens Försvarshistoriska museer Bengt Hermansson, samt till förre intendenten vid Sjöhistoriska museet Bert Westenberg. Tack också till intendent Ingrid Ulfstedt, Sjöhistoriska museet, som fotograferat eldrören inför denna artikel.

NOTER

1. Jonas Hedberg (red) 1975, sid 191. Jfr. Ingvar Sjöblom 2012 sid 18 ff och 2013, sid 26 ff
2. Michael H. Mortensen 1999.
3. Undersökningsprotokoll avseende bottenundersökning vid Franska Stenarna i Nämdöfjärden. K. nr. 136535-91 KT 6831-91. Kriminalavdelningen vid Stockholms Polismyndighet.
4. Skärgård och örlog 2009, sid. 73.
5. Länsstyrelsen i Stockholms län. Beslut: dnr. 11.3919-92-91.
6. Jonathan Adams och Johan Rönnby 1996, sid. 9. Först på 1600-talet var grundet synligt över vattenytan. En seglationsbeskrivning över inseglingen till Stockholm genom Nämdöfjärden 1634 anger följande: ”Vid Kofoten är kursen ONO halvannan mil eller två små mil; det ligger en klippa i den öppna fjärden, lämna den om styrbord och segla väster därom längs västlandet till Berghamn (Berckhaven). Omkring halvvägs mellan de båda ligger en hamn som heter Krysshamn (Kruyshaven), där är det gott att ligga vid västlig och nordvästlig vind.” Översättning av Göran Bäärnhjelm. Willem Jaenszoon Blau 1634.
7. Mål B 1001-00, Skövde Tingsrätt. Domen lagakraftvunnen 2003-02-12.
8. Statens Maritima Museer. Nyhetsbrev nr 3/17 september 2003.
9. Clement Renzel. Berättelse om Konung Göstaffz Historia, handskrift. D 503, KB.
10. Hittills har påträffats 14 järnkanoner, vilket förmodligen inte är alla som finns på platsen. De störstas totallängd inklusive trälavett av stocktyp varierar mellan 3,15 och 3,48 m med eldrör på längder mellan 1,5 och 1,75 m. De är starkt korroderade, men mynningsdiametern kunde i några fall uppskattas till mellan 180 och 200 mm. De stora kanonerna verkar ha varit stuva-de som last långskepps mitt i fartyget. Möjligen tolkades en kanon som påträffades utanför vra- ket som om den hade ingått i fartygets egen bestyckning. Den verkar ha haft en pivåupphängd svängbara placering. Vid kompletterande dykningar 1998 påträffades några mindre järnkanoner, varav två med kammare på plats, samt två mindre nickhakar som med järntapp sannolikt kunde förankras i reling eller i märs. Se vidare Adams och Rönnby 1996, sid 34-36, Jonathan Adams 2003, sid. 80-83, samt Skärgård och örlog 2009, sid. 91.
11. Jonas Hedberg 1975, sid 193 med där anförda källor.
12. Mortensen 1999, sid. 83 och 86.
13. Mortensen 1999, sid 60.
14. Mortensen 1999, sid 85.
15. Bertil Daggfeldt 1963, sid. 5ff.

16. Lars Larsson 1986.
17. Johannes Loccenius. *Rerum Suecicarum Historia a rege Berone III usque ad Ericum XIV deducta*. Kap 1, sid. 227.
18. Christiern II:s Arkiv, sid. 227.
19. Daggfeldt 1963, sid. 15.
20. Daggfeldt 1963, sid. 10.
21. Gustav I:s Registratur 29 december 1524, samt diskussion i Daggfeldt 1963, sid 12.
22. Gustaf I:s Registratur 5 juni 1525. Möjligen var skeppet Kort Konigs kravell, troligen inköpt av Gustav Vasa i samband med Gotlandsexpeditionen 1524. Se även Jan Glete i *Forum Navale* nr 31, sid. 38-39.
23. Adams 2003, sid. 80-83 och 94-95 samt Adams och Rönnby 1996 sid. 34-36.
24. Peder Swart. *Konung Gustaf I:s krönika*, handskrift D 464, KB.
25. Gustaf I:s Registratur 17 augusti 1525.
26. Gustaf I:s Registratur 28 december 1530.
27. Olaus Magnus, III. Sid. 22-23.

KÄLLFÖRTECKNING

Adams, J., 2003, *Ships Innovation and Social Change*. Stockholms Universitet, Studies in Archaeology 24.

Adams, J., och Rönnby, J., 1996, *Furstens Fartyg*. Marinarkeologiska undersökningar av en renässanskravell. Stockholm, Sjöhistoriska museet och Länsstyrelsen i Stockholms län.

Arkiv, Christiern II:s, 1835-1842, I-II.

Bleau, W.J., 1634 *Havenwyser*. Amsterdam.

Cederlund, C.O., 1995, *Svanen som blev en Anka*. Vrakidentifiering och marknadsföring av nationella myter. Nationalism eller vetenskap (sid. 93-111). Stockholm, Carlssons.

Daggfeldt, B., *Lybska Svan*. Tidskrift i Sjöväsende 1963:1, (sid. 3-27). Kungliga Örlogsmannasällskapet Karlskrona.

Glete, J., 1976-1977, *Svenska örlogsfartyg 1521-60* i *Forum Navale*. Skrifter utgivna av Sjöhistoriska Samfundet nr. 30, 31.

Hedberg, J., (red), 1975, *Kungliga Artilleriet. Medeltid och äldre Vasatid*. Stockholm, Militärhistoriska Förlaget.

Larsson, L., 1986. *Sören Norby och östersjöpolitiken 1523-25*. Lund, Gidlunds.

Loccenius, J., 1654, *Rerum Sueciarum Historia a rege Bero III usque ad Ericum XIV deducta*.

Magnus, O., 1555, *Historia om de nordiska folken III*, (1976) Stockholm, Gidlunds.

Mortensen, M.H., 1999, *Dansk artilleri indtil 1600*. Köpenhamn Tøjhusmuseet.

Registratur, *Konung Gustaf den Förstes*, 1861, 1864, 1-3, Stockholm.

Renzel, C., *Berättelse om Konung Göstafz Historia*. Manuskript D 503. Kungliga Biblioteket Stockholm.

Sjöblom, I., *Skeppet Mars (1564)*; i Fältrapport I, 2011 och II, 2012. Södertörns högskola. Arkeologiska rapporter och studier 2012 och 2013.

Skärgård och örlog. Nedslag i Stockholms skärgårds tidiga historia. KVHAA konferens 71, Stockholm 2009.

Statens Maritima Museer, *Nyhetsbrev nr 3*, 2003.

Swart, P., *Konung Gustaf I:s krönika*. Manuskript D 464. Kungliga Biblioteket Stockholm.

Zettersten, A., 1890, *Svenska flottans historia, 1522-1634*. Stockholm. Jos. Seligmanns förlag.

Stratégies maritimes au XXIè siècle – L'apport de l'amiral Castex

Admiral Raoul Castex's (1878–1968) work was focused on strategy as a whole, not solely on naval strategy. It is thus highly relevant for current western countries defense organizations.

Castex was a prolific writer and his main work, the seven-volume *Theories Stratégiques* (Strategic Theories), contains a wealth of information that Castex accumulated in the long time span of his writings (from 1903 to 1955). Whatever the widely praised quality of his work, the mere volume of it makes it unattractive to read at a time when people get accustomed to short electronic readings. Therefore, the primary interest of Wedin's book is to provide a very concise review of Castex's main ideas now, at a time when the sea is more important than ever for the future of mankind. The book is also a profound study in maritime strategy.

Starting from the General strategy - a very modern concept that encompasses all of the State activities in time of war as well as during peacetime – Wedin uses Castex's work as a breadcrumb to study the various strategies contributing to it and how they are linked together by “servitudes” (mutual dependences).

Focusing on the maritime aspects, he primarily describes the renewed importance of the maritime domain through technological breakthroughs providing wide access to its resources. Wedin then introduces a novel and interesting concept, that of “infrastruc-turization” of the sea, meaning the growing number of technical structures (artificial islands, etc.) and their impact on strategy. He also highlights the new or renewed threats, including maritime terrorism and piracy.

He then examines in depth maritime strategy and its three components: strategy of wealth, strategy of means and naval strategy. The first one deals with the economical output of the maritime strategy, the second – strategy of resources - should provide the

necessary capabilities and the last one – naval strategy - is in charge of protecting our interests and addressing threats against them. Castex's work displays the duality of the naval strategy that is linked to the maritime activities – primarily civilian- and to the joint strategy, military by nature. This very duality is a dilemma for the navies that neither air forces nor armies have to deal with.

To test its modernity, Wedin successfully verifies that the naval strategy effectively addresses the five strategic functions that the 2013 French White Paper adopts in its holistic approach: knowledge and foresight, protection, prevention, deterrence and intervention. The only strategy that Wedin thinks to be lacking in Castex's work for our current political environment is the diplomatic strategy.

This book shows how accurate the "*Théories stratégiques*" still are and Wedin updates the main ideas by taking into account current evolutions within the maritime arena and, more broadly, in the new global political environment. It is not only an excellent analysis of Castex's work. It is, first of all, a genuine manual of maritime strategy for the XXIst century.

Capt. (French Navy, Ret.) Hugues Eudeline

Corresponding fellow of Royal Swedish Society of Naval Sciences

---

Stratégies maritimes au XXIe siècle – L'apport de l'amiral Castex

"Sjöherraväldet är inte absolut, utan relativt, ofullständigt och bristfälligt." Raul Castex (1878-1972) ord klingar lika bekant som relevant. Ändå överskuggas Castex tankar kring strategi och havets betydelse av sjömaktsteoretikernas anglosaxiska giganter Alfred Mahan och Julian Corbett. Kanske är det inte konstigt, Sverige är sedan andra världskrigets slut ett mycket engelskorienterat land, och svenska flottan har länge sett Royal Navy som både förebild och romantisk spegelbild. Den som dessutom gjort sig omäkt att be bibliotekarien att plocka fram Amiral Castex samlade verk börjar snabbt misströsta. Raul Castex skrev dialektiskt och ofta ganska omständigt och hans verk omfattar flera band. Vän av ordning kan nu påpeka att även Mahans prosa knappast är Shakespeare eller Woodhouse, men till skillnad från Castex, så finns det flera böcker som avhandlar Mahans verk på ett gripbart och modernt sätt. Icke så med Castex, knappt ens om man kan franska. Fram till nu. Numera pensionerade kommandör Lars

Wedin har nyligen utkommit med boken *Stratégies maritimes au XXIe siècle – L'apport de l'amiral Castex*, (fritt översatt: Sjöstrategier på 2000-talet – Amiral Castex bidrag) skriven på franska och utgiven av Nuvis förlag.

Wedins ambition är tydlig: betyder Castex tankar kring strategi något för oss som arbetar med marina frågor idag och i så fall vad? Dessa två frågor följer sedan läsaren genom hela boken och Wedin avviker inte från sin föresats att också svara på dem. Efter att relativt snabbt klarat av den biografiska delen av Castex liv skrider Wedin till verket. Den debatt som Castex deltog i kring huruvida Jeune Ecole-konceptet skulle ersätta de stora slagskeppen summeras också. Wedin har tidigare i sin *Marianne och Athena* genomlyst denna debatt i detalj och verkar inte vilja upprepa sig. De avtryck som Castex hann sätta på den franska byråkratin tas också upp. Viktigt är framförallt Collège (numer Institut) des Hautes Études de Défense Nationale vilket grundades 1936 och vars första rektor var Castex. Fokus är dock Castex *Théories Stratégiques*, och Wedin börjar med att relatera Castex övergripande strategiska tänkande till viktiga föregångare som Clausewitz, Jomini, och Mahan för ge läsaren en uppfattning om hur Castex positionerar sig i förhållande till dessa. Castex verkar närmast ha tagit fasta på Clausewitz devis om kriget som en fortsättning på politiken med andra medel och strategin som en sorts länk från politiken till krigförande. Detta framstår först en smula otydligt men preciseras efter hand.

Stratégies maritimes au XXIe siècle – L'apport de l'amiral Castex ger inte bara en inblick i vikten av marin och maritim strategi utan även hur omfattande och essentiella dessa kan vara för den enskilda staten. Castex må ha börjat sin bana som en sorts ”mahanian”, men utvecklar i takt med sitt tänkande en syn på den marina arenan som ligger mer i linje med Corbetts tankar kring den marina strategin som visserligen nödvändig, men endast en mindre del av något större. Vad mer är att Castex sedan fortsätter och utarbetar vad han kallar en stratégie générale som här påminner om Liddell Harts så kallade Grand Strategy samt hur en sådan bör utformas i freds- såväl som krigstid. Wedin påpekar att strategier för fredstid redan tidigare framhållits av den brittiske amiral Cyprian Bridge, men Castex blir mer specifik och utvecklar tankar till den marina diplomatin. Det är i denna mycket omfattande idé om vad marin och maritim strategi är som Wedins bok blir verkligen intressant.

Det strategiska tänkandet hos Castex har flera aspekter som genom Wedins försorg struktureras och i viss mån revideras för att kännas tillämpliga idag. Castex uppfattade den generella strategin som bestående av flera delar och presenterar en sorts strategisk aritmetik: nationell strategi (stratégie générale) = försvarsstrategi = politisk strategi + markstrategi + marinstrategi + kolonialstrategi, ekonomisk strategi + finansstrategi + moralisk strategi. Eftersom Wedin inte bara vill återge Castex strategi så som Castex själv såg den utan även tillämpa den föreslår han att kolonialstrategi tas bort från ekvationen då den inte längre kan sägas existera och politisk strategi ersätts av Wedin med diplomatisk strategi, utom vid direkt citat av Castex. Dessutom vill Wedin lägga till cyberspace strategi och industristrategi, där den senare har inspirerats av Poiriers tankar. Wedin påpekar även att Castex inte är helt konsekvent i hur han brukar ordet marin (navale) och maritim (maritime). I dag gör vi gärna skillnad på marin strategi, den strategin en marin kan tänkas ha, kontra en maritim strategi som omfattar en stats strategi

på den marina arenan. Här verkar dock Castex ha ändrat bruk av termer vartefter hans tankar utvecklades och han mer och mer kom att lämna Mahan-skolan. Detta schabrak av strategier kan bli mycket komplex, vilket Castex verkar ha insett. Han introducerade därför idén om servitude, som kanske närmast ska översättas med ”praktiskt motive-rade begränsningar”. Varje enskild strategi måste till och från göra avkall på delar av sin egen målsättning för att bistå en annan strategidél. För en marin är detta en viktig del att ta hänsyn till, där skyddandet av en viss led kan tänkas binda upp resurser för en marin, men om en sådan led tjänar till exempel den industriella strategin så kan det ändå vara lämpligt för att den generella strategin ska nå sina övergripande mål. Castex verkar ha uppfattat dessa begränsningar som en sorts nödvändigt ont för att få den generella strategin att fungera.

Efter att ha presenterat Castex tankar kring strategi, kontextualiserat och uppdaterat dessa går Wedin vidare och beskriver den nutida maritima arenan genom att rada upp de många utmaningar som stater, organisationer och världssamfundet står inför. Wedins erfarenhet från arbete i EU gör sig gällande då han både kan relatera dessa samtidigt som han ofta smidigt påvisar Castex aktualitet. Den framgår här också tydligt. Globaliseringen har medfört en mängd utmaningar där tänkare som Mahan och Corbetts mer martialiska angreppssätt inte kommer till sin rätt. Vikten av att både ha ett kustförsvar och en slagflotta, något Castex argumenterat för gör sig gällande och blir tydligt. Wedins exempel med operation Harmattan, Natos operation över Libyen 2011-2012, tjänar syftet att visa på att sjömakr är viktigt att uppnå men att den inte måste vara absolut i tid och rum.

Jag tror att Wedin har gjort klokt i att låta Castex tänkande bilda den teori genom vilken han sedan tar sig an olika utmaningar i den marina och maritima arenan. Detta ger ett naturligt sätt att lösa, resonera och förhålla sig till dagsaktuella strategiska problem. På detta sätt får de sin rätta inramning och boken ges en skärpa och en aktualitet som en historieskrivning inte skulle göra. En risk med detta tillvägagångssätt är dock att läsaren ibland kan känna sig en smula osäker på om det är Wedins eller Castex tankar som används för att genomlysa diverse marina kontemporära problem. Lyckligtvis är fotnoterna många, vilket ger en god spårbarhet. Wedin är inte särskilt kritisk mot Castex tankar, även om han påvisar en del problem. Snarare uppdaterar Wedin och gör om när han inte tycker att Castex är tillämplig eller otillräcklig. Den franske strategen Poirier får till exempel ta vid när Wedin vill ha ytterligare sätt att vrida och vända på strategier i fredstid. I slutänden är nog detta framför allt en smaksak, antingen föredrar man en mer historiserande undersökning i stil med Jerker Widéns bok om Julian Corbett, *Theorist of Maritime Strategy*, eller så gillar man Wedins mer tillämpade approach.

Jag tror mig uppfatta två avsikter med Lars Wedins bok, där den första är att återge Castex tänkande kring strategi och visa på dess tillämpbarhet idag. Samtidigt tror jag mig ana en ambition bortom detta. ”Tårar smakar salt för att påminna de fallna härskarna om det hav som de försummat” – citatet lär vara Richelieus och Wedin använder det själv, men det sammanfattar också en hållning som känns igen från Lars Wedins tidigare verk. Varför är det så svårt för ett land som Frankrike, för att inte tala om Sverige, att få ihop en maritim strategi, där den marina strategin utgör en naturlig del?

Wedin verkar mena att ett viktigt sätt att samla ihop och tillvarata intressen är just att formulera en strategi. Bristen på ett strategiskt tänkande riskerar att skada nationen och förskingra eller i alla fall suboptimera resurser. Wedin visar förtjänstfullt att den som kan sin Castex kommer i besittning av ett mycket kraftfullt instrument för att förstå, analysera militär eller politisk strategi i vår egen tid av snabb utveckling och stora förändringar.

Karl Sörenson

Doktorand vid Försvarshögskolan/Kungl. Tekniska Högskolan

Stratégies maritimes au XXIe siècle – L'apport de l'amiral Castex

Författare: Lars Wedin

Förlag: Nuvis

Antal sidor: 199

Utgivningsår: 2015

ISBN: 978-2363670335

www.atlas-elektronik.com

Cerberus Mod2 Diver Detection Sonar Highly Effective. Extensively Proven.

Cerberus is a world leading Diver Detection Sonar capable of reliably detecting, classifying and tracking underwater targets, even in the most difficult marine environmental conditions.

Using ATLAS ELEKTRONIK's in-depth understanding of sonar system development, Cerberus has now evolved to be the world's most compact and light weight but high resolution, high performance diver detection sonar system capable of detecting and tracking divers and underwater vehicles. Whether the system is deployed from a vessel berthed or at anchor, permanently mounted on the sea floor or jetty installation, the system performance remains uncompromised.

Cerberus Portable Diver Detection Package

... a sound decision

 ATLAS ELEKTRONIK
A joint company of ThyssenKrupp and Airbus DS

Returadress:
TiS
c/o Engevall
Junibacken 9
135 54 Tyresö

Saab, Försvarsmakten och Försvarets Materielverk har i partnerskap flyttat gränserna för vad som är möjligt och löpande tagit fram lösningar som är väl anpassade för våra svenska förhållanden.

Vi har tillsammans skapat starka band där vi delat teknik ambition och stolthet.

Band som har skapt produkter och lösningar av världsklass och band som idag har placerat Saab i framkanten av marina lösningar globalt.

Vi på Saab vet att det är partnerskap och samarbete som utgör grunden för nya och innovativa lösningar.

